OLOF BERGKLINTS KRITISKA VERKSAMHET.

ETT BIDRAG TILL DEN LITERÄRA GRANSKNINGENS HISTORIA I SVERIGE.

AKADEMISK AFHANDLING

SOM MED TILLSTÅND AF

VIDTBERÖMDA FILOSOFISKA FAKULTETENS I UPSALA HUMANISTISKA SEKTION

FÖR FILOSOFISKA DOKTORSGRADENS VINNANDE

TILL OFFENTLIG GRANSKNING FRAMSTÄLLES

AF

HJALMAR HIMMELSTRAND
Filosofie Licentiat
E. o. Notarie i Kongl. Svea Hofrätt

Å LÄROSALEN № VIII

LÖRDAGEN DEN 22 JANUARI 1898 KL. 10 F. M.

UPSALA 1898
AKADEMISKA BOKTRYCKERIET
EDV. BERLING.

Digitized by the Internet Archive
in 2026

https://archive.org/details/IA41548913_0068

I.

Först under frihetstiden kan man tala om en literär kritik i Sverige. För dess framträdande hade ditintills saknats alla betingelser. Under reformationstiden hade de religiösa, under stormaktstiden de filologiskt-antikvariska intressena påtryckt landets andliga lif den bestämmande prägeln. Först under partitidehvarfvet utvecklar sig, åtminstone hos vissa samhällsklasser, ett i någon mån allmänt intresse för literära ting, och af de andliga krafter, som under de hårda krigsåren hållits bundna af ogynsamma yttre förhållanden, vände sig nu en icke ringa del till literaturens studium och uppodling. Äfvenledes var det först under frihetstiden, som den periodiska pressen, äfven den en vigtig förutsättning för den literära kritiken i modern mening, vann en mera afsevärd utveckling.

Hvad beträffar de ända från renässansens dagar så allmänna arbetena öfver skaldekonstens teori, hufvudsakligen författade till vägledning för utöfvande diktare, så har den svenska literaturen ingalunda saknat sådana. De vigtigaste bland dessa poetiker äro Laurentius Fornelius' på latin affattade *Poetica Tripartita* (1643) och Andreas Arvidis *Manuductio ad poesin svecanam*, som år 1651 utkom på svenskt språk. Båda äro de kompilationer ur utländska arbeten, den senare är hufvudsakligen påverkad af Opitz. Vidare har Peter Lagerlöf, i sina föreläsningar öfver poetiken och svenska

språket gifvit »en kort ästetiskt-kritisk framställning af den svenska litteraturen, men dels äro omdömena väl summariska, dels saknar man äfven här några ledande ästetiska principer»[1]. — Då sedermera den mera aktuella literära kritiken utvecklades, så inträffade i Sverige detsamma som förut i andra land: den genom en periodisk press hastigt och vida omkring spridda recensionen öfvertog den orienterande och undervisande roll, som förut tillkommit de lärda verken om skaldekonstens teori, och gjorde de vidlyftiga poetikerna mestadels öfverflödiga[2].

Den förste af frihetstidens smaklärare är Samuel von Triewald, hvilken blifvit kallad »den svenske Boileau». Denna benämning karakteriserar ock till fullo hans verksamhet och literära smak. Sina åsigter om poesien har han nedlagt i den på alexandriner affattade dikten *Om dem, som inbilla sig vara Poëter* samt i *Satire emot våra dumma Poëter uti Burlesque*[3]. Det förra stycket är vigtigast; där framhålles huru i poesien

— — — — — förstånd bör kärnan vara.
Et infall täkt och nätt, det gifver märg och must:
Rim örat, men förstånd kan själen gifva lust.

»Förstånd bör kärnan vara» — i dessa ord ligger redan, som Schück framhållit, 1700-talets hela estetik in nuce. I själfva verket har Triewald i de citerade verserna gifvit blott en annan formulering af den sats, som ligger till grund för hela Boileaus kritiska system och därigenom för den franskt-klassiska literaturens form:

---

[1] H. Schück och K. Warburg, Illustrerad svensk litteraturhistoria T, 1. Sthm 1896. s. 373.

[2] Jmfr. K. Borinski, Die Poetik der Renaissance und die Anfänge der litterarischen Kritik in Deutschland. Berl. 1886. s. 310 ff.

[3] S. Triewald, Läre-Spån uti svenska Skalde-konsten. Sthm 1756. s. 37 ff. 102 ff.

Aimez donc la raison: que toujours vos écrits
Empruntent d'elle seule et leur lustre et leur prix[1].

Likasom Boileau förföljer han i synnerhet de själlösa rimsmiderier, där ett »svåtsand pråł», ett »flygtigt skum» af ord fick öfverskyla den inre tomheten. Särskildt angriper han de småpoeter, som hade för sed att, oombedda, med sina usla verser illustrera hvarje vigtigare händelse inom samhället eller familjelifvet; öfver de panegyriska grafskrifter, grofkorniga bröllopskväden och svulstiga kärleksvisor, som under stormaktstiden öfversvämmade Sverige, fälles här en sträng och rättvis dom.

För skaldekonsten fordras först och främst en naturlig begåfning: ingen kan blifva en rätt skald, som

— — af naturlig drift ej fullt och råga mått,
Med lust och hugen har, i födslostunden fått[2].

Har skalden undfått af naturen dessa gåfvor, skall han utbilda dem genom träget studium af literaturens upphöjda mönster, de klassiska skalderna; äfven den moderna europeiska literaturen bör han studera. Af svenska skalder nämnas med beröm åtskilliga, hvaribland Stiernhielm, Lucidor och Spegel, men »den svenske Boileau» ser ej djupare i literära ting, än att skaldepriset gifves åt — »vår Nordska Sapho Brenner».

Triewald, som var synnerligen språkkunnig, hade naturligen studerat sin mästare Boileau på orginalspråket och hade äfven öfversatt till svenska några af hans satirer. I de vidaste kretsar blef emellertid den franskt-klassiska smakens lagstiftare känd i vårt land genom den öfversättning af *L'art*

---

[1] Boileau, L'art poétique. Ch. I. v. 37, 38.

[2] C'est en vain qu'au Parnasse un téméraire auteur
Pense de l'art des vers atteindre la hauteur:
S'il ne sent point du ciel l'influence secrète,
Si son astre en naissant ne l'a formé poëte.
L'art poét. Ch. I. v. 1—4.

poétique, som år 1721 utgafs af Joachim von Düben[1], hvilken året därpå öfversatte äfven samme författares satirer och epistlar.

Vi gå nu öfver till att korteligen undersöka, huru de kritiska och estetiska frågorna uppfattades af den man, som inom literaturhistorien gifvit tidehvarfvet dess namn. Dalins skrifter i hithörande ämnen voro dels *Tankar öfwer Critiquer,* som anonymt utkom i Stockholm 1736, dels tvänne uppsatser i den år 1755 utgifna första delen af Svenska Vitterhetsakademiens Handlingar, nämligen *Inledning till dessa Kongl. Vitterhets Acad. Handlingar,* hvilket stycke i författarens samlade skrifter fick namnet *Swenska Witterhetens Historia,* samt vidare *Korta påminnelser vid Svenska Skaldekonsten i vår tid. Upläsne i Kongl. Vitterhets-Academien d. 24 Jul. 1754. Af O. D*[2].

Anledningen till den först nämnda skriftens utgifvande var helt och hållet tillfällig. År 1730 hade i handskrift blifvit spridd en versifierad fabel om egennyttan, hvars udd närmast var riktad mot presterskapet. Därpå svarade en kyrkoherde C. J. Lohman med en likaledes versifierad motskrift, »adresserad till Argus». Utan att erkänna sig vara fabelns författare, svarade Dalin å den Lohmanska skriften dels med en handskrifven paskill, dels med den nämnda Tankar öfver Critiquer[3].

Skriften, som är tillegnad »Den Högborna Fru Oweldughet», är ej skrifven med den klarhet, som utmärker Dalins öfriga verk; man märker att författaren är drifven till sitt

[1] Den Namnkunnige Franske Poëtens Boileaus Skalde-Konst. På Swenska öfwersatt. (Anonym). Sthm 1721.

[2] Samtliga dessa uppsatser citeras här nedan efter författarens Witterhets-Arbeten, i bunden och obunden Skrif-Art. T. 2, VI. Sthm 1767.

[3] Jmfr härom K. Warburg, Olof Dalin. Hans lif och gerning. Sthm 1884. s. 230 ff.

verk, ej af lefvande personligt intresse, utan af yttre tillfälliga omständigheter. Som Warburg anmärker, sammanblandas här två skilda saker, klandret af moraliska lyten och literär kritik.

»Man kan intet hitta sanningen utan genom skärskådning och rättelse, ware sig af andra eller sig sjelf, och sådan skärskådning och rättelse kallar jag här Critique»[1]. Kritikens art är tvåfaldig. Först och främst skall den verka såsom moralens och de goda sedernas väktare; den skall rikta sig uteslutande emot »de angripare, som böra motstås och hindras», d. v. s. mot dem, som angripa den rena evangeliska läran, rikets grundlagar och regering, dygdeläran och de goda sederna samt enskilda personers heder och välfärd. Åt denna »Straff-Critique» har författaren således gifvit en uppgift, öfverensstämmande med den, som i våra dagar tillkommer tryckfrihets- och strafflag.

Men om nu det är dessa »Angripare, som Critiquen i allmänhet har att tilspråka och bättra», så finnes likväl äfven en annan uppgift för densamma: »hon har i sina fredstider magt att gå omkring i Bokwerlden, skärskåda och rätta alla Auctorers wärk». Denna andra art af kritik, »som blott roar sig med sanningens utletande», skall emellertid — så lyder Dalins något egendomliga sats — helt och hållet bortse från de dåliga författarne. »De ha skrifwit lappri; men dermed ha de intet gjort skälmstycken. Lyckeligt Swerige, om saftlöse skrifter woro de gröfsta felen i ditt sköte!» Den skall vända sig endast emot de goda auktorerna, hvilka ju på grund af den mänskliga ofullkomligheten alltid hafva felat i något. Deras verk skall kritiken på ett anständigt och behagligt sätt pröfva och skärskåda »ingalunda för ett litet fel skul, som ingen skada kan göra, utan för sanningens skul, til många hundrades rättelse».

[1] Dalin, anf. arb. s. 21.

För ett rätt utöfvande af kritisk verksamhet gifver författaren vissa regler, hvilka belysas med exempel och anekdoter. Först och främst gäller, »at en rätt Critique intet nämner eller utmärker någon person, om hwilken ännu kan wara hopp till bättring». Dylikt är föga bättre än mord; när en persons goda namn är fördärfvadt, är han ju borgerligen död. »Lysander är liderlig: han kommer in på en Källare och får se eller höra sitt namn och person utskämde öfwer alt genom en Critique. Han skäms och hans hy förwandlas af hämdebrånad: hwad råd är i werlden til, som han icke famlar efter, at få uprätta sin heder? Är hans själ något lekamlig, så drunknar äran i fjerde supen, och han med et tappert spe åt alla Critiquer i werlden swär wid alla Beelzebubs manhaftige, at han i trots skal bli tre gånger liderligare än förr. Är hans anda något mer genomträngande, så griper han til samma dart som Critiquen, och gör med sin penna en motstöt på dess Auctor. Lyckas det, så har Critiquen skämt ut både sig och sitt ämne, och Lysander blir odrägelig: Lyckas det intet, så är Lysander mer nedtrampad än förr, och kan sen i förhärdelsen lätteligen bli förlorad»[1].

För det andra måste man, innan man börjar en kritik, förvissa sig om sakens sammanhang, så att man ej bedrager sig själf och hugger i luften — här syftar Dalin tydligen på den polemik, som föranledt ifrågavarande skrift. Vidare skall kritiken vara fri från personligt agg, hat och afund; den skall ock vara oemotsäglig och bindande, så att ej en illa framställd kritik leder just till motsatsen af hvad den påyrkat. Beträffande den yttre formen, skall denna vara höflig och behaglig samt rätta sig efter för handen varande förhållanden. Särskildt i de nu nämnda reglerna kan man möjligen spåra en inverkan af Popes *An Essay on Criticism* (1709).

---

[1] Dalin, anf. arb. s. 25 ff.

För det sjätte bör en kritik »icke wara altför skonsam och efterlåten, utan stark och genomträngande, när hon sker på tilbörligt sätt: Dra honung och ha gadd stå bägge wäl för Biet». Horatius, Molière, Boileau och Swift hafva visserligen icke låtit bestämma sig af en försigtig räddhåga, då det gält att angripa det, som de funnit löjligt eller förvändt. Men å andra sidan bör ej kritiken gå så långt, att den öfverskrider rättvisa och billighet — En kritik skall icke nedlåta sig till smicker och kryperi. Icke heller får den vara narraktig och löjeväckande: »Critique af det slaget ger löje, men ingen nytta, och dess Auctor blir et nidqwäde i stället för en uplysare».

För det tionde och sista »bör Critiquen skaffa uplysning och utredning i det målet hon angår, och lända sakens uphofsman til bättring och rättelse. Har hon intet detta ändamål, så är hon mer ingen Critique: Hon är et rofdjur, et agg, en förargelse, et wäder-prat och en dårskap». Vid all rättelse skall kritikern ledas ej blott af sanning, utan ock af kärlek; han skall ej blott beifra fel, utan ock hjälpa och uppbygga.

En förnuftig man bör icke endast tåla kritik, utan också älska den och ta rättelse däraf; han bör ej smickra sina fel och försvara sina svagheter, utan böja sig inför sanningens röst. »At få bättra och uplysa sig och andra wid de minsta påminnelser, är dygdens glädje: hon tar sig lärdom af alt: Natur och alla händelser äro hennes Läromästare, och i de ringaste kreatur läser hon med nytta och nöje sin Critique».

Den andra af Dalins hithörande skrifter var den nämnda Swenska Witterhetens Historia, visserligen mycket fragmentarisk, men intressant genom »en rigtig uppfattning af vitterhetens nära samband med den historiska utvecklingen och

den öfriga samhällskulturen, en uppfattning som icke alltid varit lika klar för forskarne i våra litterära häfder»[1].

»Wåre Scythiske Förfäder woro icke de gröfste af alla den tidens Barbarer: Som de i sina tysta winklar lättare kunnat från den öfriga werldens rörelser bibehålla sig i sin renhet; så förwarade de ock hos sig det äldsta sättet att föreställa Sanning och Sedolära genom Sinnebilder, Dikter och Gåtor»[2]. Äfven de hade, liksom grekerna och romarne »sin lekande Mythologie», uppfyld af gudarnes kärleksäfventyr. Deras skrift var runor, hvilka undanträngdes först af munkstilen.

»Hwad som förnämligast utmärker de gamla Scandianers tycke för Witterhet, war deras Skalde-konst. Alle Konungar och store Herrar i Norden hade då sina Skalder eller Poëter, som följde dem öfwer alt i krig och fred, författande i sånger deras bedrifter». Den äldsta kunskap om den nordiska historien har man fått genom dessa barders diktning; de historiska kvädena, som af dem författades, vanligen omedelbart efter den besjungna händelsen, äro visserligen till formen »tämmeligen släta», men gifva en tillförlitlig historisk kunskap. »Werslaget i de gamla Skalde-Qwäden war Sapphiskt (!) och liksom hos de Romare rim-löst; men Einar Skulason, som beklädde Skalde-tjänsten hos Konung Sverker Kolson i Swerige, war den förste, som införde rim i Nordiska Poësien, wid pass år 1150».

»Barbariet lyktades icke med Hedniska Läran: Snarare kan man säga, at det tiltog med Munkarna, som ej allena fördunklade wett och tankar, utan ock bortskämde menighetens hjärtan; ty all dygd och ära begynte blifwa onödiga, så snart offer, gåfvor och tidegärder troddes uträtta det samma. Et tjockt mörker öfwerhölgde då Swerige i lång tid: Runorna lades bort: Skalderna tystnade: De många Sjö-tog och Här-

---

[1] Warburg, Dalin. s. 453, 454.
[2] Dalin, anf. arb. s. 174 ff.

nads-färder til Ängeland, Frankrike, Nederland etc., som åtminstone gifwit någon uplysning om andra Länders bruk, förwandlades til en eller annan Pelegrims-resa, hwilken ej annat hemförde, än widskepelser och diktade underwärk. Men under alt detta framlyste då och då mellan molnen et sken, at bebåda klarare tider».

Den egentliga svenska vitterheten indelas af Dalin i trenne tidehvarf, hvart och ett anslutande sig till tvänne svenska regenters kulturverksamhet.

Det första tidehvarfvet representeras på tronen af Birger Jarl och Magnus Ladulås. Birger Jarl följde noga med sin uppmärksamhet den allmänt europeiska bildningen, under hans tid började den svenska adeln sända sina barn utomlands för att lära bokliga konster. »Konung Magnus Ladulås antog så många wittra Utlänningar han kunde få, i sitt Hof och til hederliga Ämbeten: Då de infödde deröfwer klagade, swarade han med mildhet, at så snart de wisade samma skickelighet, skulle dem ingen föredragas. Han förskref år 1288 Stephan Bonnveill från Paris med 20 Mästare och Gesäller, at upbygga Upsala Domkyrka efter Nôtre-Dame, med stenhuggning och marmor-pelare: Han upmuntrade förnäma Ynglingar ej allenast til Tornering och Ridderliga Idrotter, utan ock til smak och witterhet, hvaraf *Konunga-Styrelsen* blef en frukt: Det är en Bok, förmodeligen af den berömlige Riks-Marsken Torkel Knutson, som både i anseende til innehållet och Språkets renhet kan sättas i jämförelse med åtskilliga af Roms lyckeliga ålder».

Emellertid bibehöll sig denna goda smak icke länge. Väl funnos ännu lärda och vittra män: »Matthias, Kanik i Linköping, St. Britas Biktfader, öfversatte Bibelen, gjorde deröfver Commentarier och skref små Böcker: Riksdrotsen Bo Jonson Grip satte Alexandri Magni lefwerne på Swenska Werser, sådana som de woro: Ärke-Biskopen Nils Ragwaldson Lilie

gjorde heder för Swerige på Kyrko-mötet i Basel med sin wältalighet». Trots detta »war Witterheten i Swerige ingen ting mindre än allmän, Lärdomen hos de få ofwannämnde personer scholastisk och grälaktig, upfostringen wild och nedrig, okunnighets-dimman tjock öfwer alt»[1].

Det andra tidehvarfvets store bildningsfrämjare voro Sten Sture den äldre och Gustaf I. Den förre grundlade Upsala universitet, och den svenska lärdomshistorien bevarar från hans tid många vigtiga namn. »Men alt detta gjorde icke så mycket, som at Sten Sture inbragte Boktryckeriet i Swerige år 1483. Den första bekanta Bok, som utkom af prässen war Phædri Fabler under namn af *Dialogus Creaturarum Moralisatus:* De andra voro wäl ej annat, än Breviarier, Missaler, Aflats-Bref och en öfversättning af en Munke-Theologie, *de Tentationibus Diaboli*[2], men anledning war dock gifwen til flera och bättre».

»Konung Gustaf hade at frälsa Fäderneslandet och ändra Religionen, twänne de wigtigaste mål i werlden, så at bekymret om det nödiga hade wäl kunnat bringa honom, utan answar för Efterwerlden, at glömma det prydeliga; men Witterhetens befordran war honom dock om hjärtat». Han återupprättade Upsala universitet och införskref utifrån lärde och konstnärer. — Äfven vidrör författaren konung Gustafs ej alltid oegennyttiga nit för historieskrifningen: »Konung Gustaf war likwäl alfwarsam, då det rörde Historien: Biskop Botvid i Strengnäs föll i hans onåd för sitt Historiska arbete skul: Han war ock länge ond på Doct. Olaus Petri för dess Krönika, fast än denne, liksom hans Broder, Ärke-Biskopen Laurentius Petri, ägde mycken Witterhet; men gode Historici liksom gode Poëter, framtwingas icke med kraft och konst»[3].

[1] Dalin, anf. arb. s. 179 ff.

[2] Gerson, Aff dyäfwlsens frästilse. Sthm 1495. Öfversatt af Ericus Nicolai. Vår första på svenskt språk tryckta bok.

[3] Dalin, anf. arb. s. 181 ff.

Gustaf Adolf och hans dotter Kristina skapa literaturens uppblomstring under det tredje tidehvarfvet. Den vittra drottningen omgaf sig med en hel hofstat af samtidens stormän på andens område. »Den wackraste Europæiske Parnassen tycktes lysa i Norden, och Sång-Gudinnorna wande sig wid wårt Climat: alt antog et leende och behageligt skick: Skaldekonsten, som warit så eländig ända til denna tiden, då Messenii och fleras rimade Comedier, nästan i samma art som Rim-Krönikan, speltes på Stockholms slott, begynte nu förnöja granlaga öron. En Stjernhjelm, som hedrar ej allena Sweriges Wetenskapers, utan ock dess fria Konsters Historia, befordrad af den wittre Gref Magnus Gabr. De la Gardie, en Columbus, en Lucidor och flere woro infödda Poëter, som sedermera genom sina Wärk banade vägen för en Dalstjerna, en Lindschöld, en Spegel, en Runius, en Rudén, en Sophia Brenner, en Holmström, en Werwing och flera». Historieskrifningen blomstrade, studiet af antikviteterna bedrefs med stigande intresse, »men förlorade omsider sitt rätta ändamål».

Detta antikvitetsstudiernas urartande, de ofruktbara trätorna inom den vetenskapliga världen, den mörka vidskepelse, som ännu lefde kvar i sinnena, samt framför allt örlogsandan under Karl XII:s långa och olyckliga krig tycktes ett ögonblick hafva helt och hållet förkväft vitterheten. Men nu synes det åter ljusna: »Freden, Friheten, en god böjelse hos Folkeslaget m. m. hafva wäl i wår tid upmuntrat, jämte Wetenskaperna, mycken Wältalighet, Språkets ans och en god smak i fria Konster; men ingen ting öfwergår til deras befordran det Nådiga beskydd, som dem lemnas af denna wår i dag begynta Witterhets-Academias Minerva: Den Högste förlänge och styrke så wisst Hennes Dagar och Hälsa, som wi under Henne förmode wårt fjerde Witterhets-Seculum»[1].

---

[1] Dalin, anf. arb. s. 186 ff.

Vigtigast för kännedomen om Dalins åsigter om poesi och kritik är det tredje af de nämnda arbetena, »Korta Påminnelser wid Swenska Skalde-Konsten». Äfven denna skrift är emellertid till omfånget obetydlig och gifver endast spridda antydningar om författarens ståndpunkt.

Äfven här göres början med en kort historik. Skaldekonsten, som följt Nordens första inbyggare »från deras äldsta Skytiska boningar», vann under äldsta tid ingen synnerlig utveckling. Under medeltiden icke heller, munkarne ville pråla med latinsk diktning, som ej lyckades dem bättre än den svenska, »och införde sedan Rimen, til tankarnas plåga. Rim göra en behagelig wärkan hos en tänkande Skald, men äro et fördärf hos en tanklös qwädare». — Först Stiernhielm befriade skaldekonsten ur barbariets bojor.

Emellertid har vitterheten ännu ej hunnit ur sina barndomsår. En hufvudorsak till denna bristande utveckling är en missförstådd *licentia poetica*, som leder till allehanda godtyckligheter i språk och meter. Den rätta poetiska friheten innebär ej en tillåtelse att förvrida eller förkonstla orden eller tanken, utan »består i tankar, afmålningar, dikter och förkjusande infall». Under det att prosan hufvudsakligen eftersträfvar reda och klarhet i framställningen, så får skalden »gå widare och har större frihet: han flyger til himlar och nya werldar: han stiger ned i afgrundar och hafsbottnar: han skapar nya warelser, gör personer af dygder och laster, sätter lif i hårda bärgen och gör sjelfwa djuren wältaliga; allenast at Naturen är hans ledare och Sanningen, fastän i sjelfwa diktens kläder, framlyser ur alla hans utlåtelser»[1].

Väl finnas svenska skalder, som förtjena loford, men den öfverväldigande mängden af hvad som diktas är underhaltigt: »wid hwart och et bröllop, hwart och et dödsfall, wanka

[1] Dalin, anf. arb. s. 194.

Brudskrifter och Grafskrifter, merendels eländige, så at papperet, ehuru bortskämdt det är, gör deras enda wärde. En sådan skrif-klåda förleder Ungdomen, och bortskämmer smaken hos hela menigheten».

Till skaldekonstens utöfning bör ingen gå utan en inre drift. Finnes den, bör man pröfva sin begåfnings art för att välja just de ämnen, för hvilka man är fallen. Men i all poesi bör man iakttaga trenne vigtiga regler.

Den första är, att man »wisar sitt ämne på wackraste sidan», så att det lifligt griper åhöraren. Dock måste en viss måtta dervid iakttagas: »man bör vara enfaldig med konst, hög utan upblåsning, behagelig utan smink; men man bör säga något särdeles, som wänder på sig allas ögon och öron».

För det andra bör hvad man säger vara sant: »jag menår, at tankan icke är falsk, utan god, ren och winkel-rät, at hon håller prof under en god Critique: angelägnaste egenskapen för en Poët är att Tänka». En yngling som har håg för poesien, bör läsa Rydelius' *Förnufts-Öfningar*, innan han går till studiet af de klassiska och moderna stora skalderna. Är blott tanken klar, komma ord och rim liksom af sig självfva.

Slutligen bör man vörda språket och beflita sig om en god och behaglig svenska: »icke et onödigt ord: icke en illa wänd mening: utlåtelserna böra naturligen passa sig efter saken och äga sin rätta wikt: hwarken gemena och nedriga, eller högtrafwande och konstiga: för all ting inga nyswarfwade och obrukeliga ord, dem ingen utan stor möda förstår»[1]. — Till sist framhåller författaren nödvändigheten af ett träget formarbete, af versernas öfverarbetande, filande och polerande, samt prisar nyttan af vänners kritik: det är de tvänne råd, som Horatius gaf Pisonerna, och som åter och åter upprepats

---

[1] Dalin, anf. arb. s. 195 ff.

i renässansens poetiker, tills de af Boileau fastslogos som gällande lagbud.

Dessa Dalins regler för den poetiska produktionen hafva sin öfvervägande betydelse såsom en karakteristik af hans egen poesi. Hans begåfning var vida mera skapande än kritisk, och då han gaf anvisningar rörande skaldekonstens utöfning, utgick han medvetet eller omedvetet från de grundsatser, som bestämt hans egen författareverksamhet. Skildringens åskådlighet, tankens klarhet och språkets ädla enkelhet äro de företräden, hvarigenom Dalins vers och prosa bildar epok inom den svenska literaturen.

Som sagdt låg Dalins betydelse hufvudsakligen på andra områden än kritikens. Ett vigtigare namn på den rent literära granskningens område är däremot Abraham Sahlstedt[1], »den, hvilken i Sverige börjat, såsom ett yrke, idka befattningen af vitter recensent»[2]. Hans verksamhet var synnerligen mångsidig, utom kritiker var han språkforskare, samlare och utgifvare af skönliteratur, samt publicist. Vi skola här nedan i korthet betrakta hans kritiska arbeten.

Först skulle kunna nämnas den öfversättning af en latinsk oration af C. Porée[3], som Sahlstedt 1738 utgaf under titeln *Om Theatren är, eller kan wara, en Dygde-Schola*[4]. Den fråga, som ligger i titeln, besvaras så, att teatern, som visserligen på grund af sin natur kan vara en dygdeskola, i nutiden genom de dramatiska författarnes, skådespelarnes och publikens gemensamma förvållande har nedsjunkit till »en Skalkhets-Schola och Lärmästerinna».

---

[1] Jmfr. om Sahlstedt i synnerhet O. Sylwan, Svenska pressens historia till statshvälfningen 1772. Lund 1896. s. 268 ff.

[2] Atterbom, Svenska siare och skalder. T. 3. Örebro 1862. s. 194.

[3] C. Porée, fransk jesuit, latinsk vältalare, död 1741.

[4] Om Theatren är, eller kan wara, en Dygde-Schola. Föreställt uti en Oration, hållen i Paris, åhr 1733, af Carolo Porée, ifrån Latinen på Swenska öfwersatt, 1738, af A. M. S. Sthm s. a.

Vigtigare är den lilla uppsats *Om Poëter och Verser i gemen, och om Denna Samlingen i synnerhet,* som han bifogade fjärde delen af den af honom utgifna *Samling af Verser på Swenska*[1].

Gent emot den gamla läran, att vid läsande af poesi nöje bör sökas endast i det som är nyttigt, i de verk, som gagna jämte det de förlusta, framställer författaren, med tanke på »menniskans natur och huru mycket i wårt wäsende och gärningar förelöper, som ligger ingen mackt på, och som hwarken skadar eller gagnar», den åsigten, »at man ock kan läsa Poetiska arbeten endast för sit nöje»[2]. Han finner de mest berömda episka dikter, äfvensom vissa oden och epigrammer vara skrifna just i detta syfte att behaga, och bekänner för egen del, att nöje och förlustelse är det enda han vid deras läsande söker och finner. — Vid denna tid, då det Horatianska »utile dulci» för mängden af de vittre angaf poesiens mål, betecknar denna åsigt ett stort framsteg, men det blef en senare tid förbehållet att verka dess genombrott inom diktning och kritik.

Hvad beträffar den svenska poesien, så finner författaren Stiernhielms största betydelse vara den, att han började författa verser på modersmålet, då de förut öfvervägande skrifvits på latin; men att han därvid äfven använde hexametern framställes som ett väsentligt fel. »Sedan kom den alfwarsamma Spegel med sakta gång och stadiga steg, och begynte röra på en annan sträng;» han var född poet, om han ock stundom lånat af Milton. »Dahlstierna qwad wid samma tid sin *Kunga-Skald,* och förrådde därmed et det lyckligaste Poetiska snille». Af öfriga nämnda författare prisas i synnerhet Rudeen, fru Brenner, hvilkens trivala, men för sin tid form-

---

[1] Samling af Verser på Swenska. (Anonym). T. 1—4. Sthm 1751—53.

[2] Anf. arb. T. 4. s. 115.

fulländade vers rönte en utomordentlig uppskattning af samtidens både publik och kritik, samt fru Nordenflycht.

Sahlstedts nästa verk, *Om Tankar i Witterhets-Arbeten*[1], var ett slags bearbetning af Bouhours' år 1687 utgifna *La manière de bien penser dans les ouvrages d'esprit*, hvilket arbete på sin tid hade väckt stort uppseende i Frankrike och den del af Europa, som stod under den franska smakens inflytande.

Den franske jesuiten Dominique Bouhours[2], Boileaus samtida, utgaf år 1671, således ett par år innan L'art poétique utkom, sitt kända och omstridda arbete, *Les Entretiens d'Ariste et d'Eugène*. Särskildt det fjärde samtalet, *Le bel esprit*, blef mycket uppmärksammadt. Förut hade, allt sedan renässansens dagar, de klassiska mönstren varit de allena saliggörande; gent emot ett citat från en klassisk författare hade hvarje individens subjektiva smakomdöme fått vika. Men här framställes för första gången den åsigten, att en lärd och finbildad modern konstdomare kan, utan stöd af de gamles auktoritet, blott på grund af egen takt och skönhetskänsla fälla giltiga domar om värdet af konstens och poesiens verk. »Apostlarne behöfdes ej mer, Messias hade kommit. Antikens ande var återuppstånden, den sväfvade öfver fransmännen och vigde dem alla till beaux esprits. Rom och Atén voro ej längre blotta namn, åter blomstrade de, men nu vid stranden af Seine»[3]. — I samma dialog framställes den åsigten, att egenskapen af bel esprit under inga förhållanden kan tillerkännas en tysk, ett påstående som naturligen i Tyskland väckte en obehaglig uppmärksamhet och framkallade motskrifter från patriotiske författare.

[1] Om Tankar i Witterhets-Arbeten. (Anonym) T. 1—3. Sthm 1756—58.

[2] Jmfr. H. v. Stein, Die Entstehung der neueren Ästhetik. Stuttg. 1886. s. 86 ff. — För Bouhours' lefnad och skrifter jmfr. Biographie universelle. T. 5. Paris 1812.

[3] Borinski, Poetik d. Renaiss. s. 309.

Vigtigare är Bouhours' nästa verk, La manière de bien penser dans les ouvrages d'esprit. Arbetet, som är affattadt i fyra dialoger, vann snart nästan samma anseende som Boileaus L'art poétique. Le Père Bouhours står väl i hufvudsak på klassicitetens grund, men han är mindre exklusiv än Boileau. Äfven spaniorer och italienare, hvilka af den senare citerats endast som varnande exempel, finna hos den vittre jesuiterpatern ett visst uppskattande.

Arbetet är, som nämndt, affattadt i dialogform. De två vänner, som utbyta tankar om literaturen, äro Eudoxe och Philante, af hvilka den förre »har en mycket god smak, som i poesien uppskattar blott det, som öfverensstämmer med förnuftet och naturen (rien ne lui plaît dans les ouvrages ingénieux qui ne soit raisonnable & naturel)»; han älskar i synnerhet de klassiska författarne, särskildt dem som tillhöra guldåldern. Hvad beträffar Philante, föredrager denne en blomstrande och bildrik poesi; spaniorer och italienare sätter han framför greker och romare, han beundrar särskildt Lope de Vega och Tasso samt sätter *Gerusalemme liberata* öfver Homeros' och Vergilius' dikter[1]. — »Dessa namn, Philante och Eudoxe, beteckna sina bärares åsigter och syften. Den blomsterrika renässanspoesiens traditioner bryta sig emot den nya Eudoxien, den genomtänkta klassiska principen. Philante blir öfvertygad, och Eudoxe behåller segern. Den klassiska principen om det sanna blir för hvarje dialog allt starkare och ovederläggligare betonad, Philante blir allt mer vacklande, tills han slutligen förstummas»[2].

Den poetiska tanken skall ej blott vara sann, den skall ock vara till en viss grad slående och öfverraskande[3]. Tankar

[1] La manière de bien penser dans les ouvrages d'esprit. Dialogues. (Anonym) Haag 1739. s. 1, 2.

[2] Stein, Entstehung d. neuer. Ästhetik s. 87.

[3] Manière de penser. s. 58.

i vitterhetsarbeten äro af trenne slag. De sublima tilltala genom sanning, men ock genom en ädel upphöjdhet. En annan art äro de angenäma, *les agréables*, hvilkas karakter är ett ljuft behag, liknande det *molle atque facetum*, som Horatius prisar i Vergilius' diktning[1]. Det tredje slaget äro *les pensées délicates* — det är hufvudsakligen genom bestämmandet af dessa, som Bouhours öfvade inflytande på sin vittra samtid. *La délicatesse* är själfva den fina smakens blomma[2], en däraf genomträngd tanke uttrycker sig i ord, som på samma gång framhäfva och dölja det, som de innebära, och hvilkas innersta mening är klar blott för den finbildade vittre kännaren[3].

Den Sahlstedtska bearbetningen är likasom orginalet hållen i dialogform och består af åtta samtal emellan Läsrik, Snillrik och Domer. Den allmänna gången i Bouhours' arbete är bibehållen, dialogerna inledas gemenligen med uppläsande af några sidor af La manière de bien penser, hvilka gifva uppslag till det vittra ordbytet. De grundsatser för ett rätt tänkande i literära frågor, som hämtas från Bouhours, illustreras liksom i det franska orginalet med en mängd exempel, men dessa äro här hämtade ur den svenska vitterheten.

Stiernhielm nämnes äfven här såsom den där börjat dikta på svenskt tungomål, men flera detaljanmärkningar riktas mot hans författareskap. Lucidor begagnar »nedriga tankar i höga ämnen», då han skildrar ett samkväm af gudar och gudinnor, upptagna af alldagliga jordiska sysselsättningar.

[1] Anf. arb. s. 105 ff. — Jmfr Tankar i Witterhets-Arb. s. 163 ff.

[2] Anf. arb. s. 129 ff. — Jmfr Tankar i Witterhets-Arb. s. 213 ff.

[3] »Ce petit mystère est comme l'âme de la délicatesse des pensées, en sorte que celles qui n'ont rien de mystérieux ni dans le fond, ni dans le tour, & qui se montrent toutes entières à la première vûë, ne sont pas délicates proprement, quelque spirituelles qu'elles soient d'ailleurs. D'où l'on peut conclure que la délicatesse ajoûte je ne sçay quoi au sublime & à l'agréable». Anf. arb. s. 130, 131.

De höga ämnena behandlas värdigare af Spegel, hvilken utmärker sig för en upphöjd, om ock stundom allt för bildrik stil samt för en rikedom af goda sentenser. Runius prisas för kvickhet och träffande uttryckssätt. Men främst står som vanligt fru Brenner: »denna Hedersqwinnan ägde, jämte en qwick snillegåfwa, en grundelig lärdom och moget förstånd». Den »finhet och läckerhet i tankar», som författaren efter Bouhours framhåller som en utmärkande egenskap hos de vittre, finner han framför allt hos henne, särskildt röjer hon »sin fina och delicata tänke-gåfwa i tankar, som komma af hjertats rörelse»[1]. Hvad Dalstierna beträffar, så utmärker sig denne i regeln för vackra och behagliga tankar, men stundom bringar honom öfvermåttet af fantasi till »för mycken delicatesse och utkrusning i tankar»[2], hvilka då synas affekterade och tvungna. Freses konst är att låta orden mjukt och smidigt smyga sig efter tanken; han är Läsriks gunstling, likasom fru Brenner är Domers. Af andra stormaktstidens författare citeras i synnerhet Rudeen, Werwing och Kolmodin.

Bland frihetstidens skriftställare framhålles Dalin såsom »et mönster af rätthet i tankar»[3], hans framställningssätt är »qwickt och artigt», och hans stil är präglad af ett naturligt behag. Det diktverk, som synes mest hafva tilltalat författaren är Mörks roman *Adalriks och Giöthildas Äfwentyr*, som oupphörligen citeras och alltid med det högsta loford. Det framhålles, huru »auctoren mästerligen leker med dickt och skaldekonst, på Eywinders och Einars wis, som qwäda i Heimskringla»; i hans verk prisas »en hop ståtliga och höga beskrifningar», så väl som »en ymnighet af wackra och behagliga tankar» samt en myckenhet »liufliga och sköna liknelser»[4]. Bland för-

[1] Tankar i Witterhets-Arb. s. 91, 260.
[2] Anf. arb. s, 337.
[3] Anf. arb. s. 103.
[4] Anf. arb. s. 151, 138, 167, 180.

fattarens samtida nämnes slutligen fru Nordenflycht, som berömmes för vackra och naturliga tankar.

Detta samlande af belysande citat ur svenska författares arbeten är Sahlstedts enda förtjänst vid bearbetningen af Bouhours' verk. I öfrigt har, som Sylwan framhåller, vid omstöpningen den ledande tråden i framställningen försvunnit, liksom den literära karakteristiken uti de samtalande personernas yttranden[1].

Critiska Samlingar[2], Sahlstedts nästa arbete, innehåller uppsatser ej blott i literära, utan ock i språkliga och nationalekonomiska ämnen. Vigtigast för kännedom om författarens kritiska teorier är den första uppsatsen, *Om Critikers beskaffenhet, bruk och nytta.*

Till en början undersökas de olika ord, som uttrycka ett värderande och bedömande. Tadel och förtal, som så ofta förekomma vid omdömen om andras ord och gärningar, äro en kritiker helt och hållet ovärdiga. Satiren däremot »är et sätt at häckla folks seder eller tal, hwilket sker med något stickande eller salt; dock utan at såra någon til sit namn och heder, eller at stöta emot anständigheten». En dylik tillåten satir kan stundom äfven för en kritiker vara af nöden.

Mellan »granskning» och »kritik» gör författaren en egendomlig skilnad, den förra är egentligen blott en afart af den senare. »At *granska*, är i wårt språk det samma, som at subtilisera; til hwilket fel en Criticus gör sig skyldig, när han, efter latinska ordspråket will, quærere nodum in scirpo, eller letar efter felaktigheter, som knapt synas, eller ibland en hop fullkomligheter icke förtjena at gifwas aktning på. Och blifwer således emellan granskning och Critik en synbar skilnad»[3].

---

[1] Sylwan, Sv. pressens hist. s. 271.

[2] Critiska Samlingar. (Anonym) T. 1—4. Sthm 1759—65.

[3] Anf. arb. s. 4, 5.

Denna underliga uppfattning af betydelsen af uttrycket »granskning» stödjer författaren på en etymologisk undersökning, genom hvilken han vill bevisa, att ordet »granska» är sammandraget af »granntsikta» eller »granntsöka». Dessa tvänne ord skulle innebära ett småaktigt sökande efter smärre fel, som insmugit sig i ett för öfrigt godt arbete, men ett dylikt pedantiskt anmärkande är en kritiker ovärdigt, han har att angripa endast de mera framträdande felaktigheterna — denna senare sats är, som synes, raka motsatsen till Dalins teori i ämnet.

Kritik definieras af Sahlstedt såsom »anmärkningar öfwer tankar och ord, til at bewisa, huruwida tankarne öfwerensstämma med sanningen, och orden med bruket»[1]. Kritikens område begränsas till »Tal och Skrifter, och de däri förekommande tankar och ord»; när man yttrar sig öfver någons uppförande eller gärningar, så är det ej kritik, utan »hörer till satyran, eller hämtas och framställas sådane lärdomar och påminnelser ur Politican eller ur Sedeläran».

För att utreda beskaffenheten, bruket och nyttan af en förnuftig kritik gifver författaren en framställning af de ledande tankarna i Popes An Essay on Criticism och Dalins Tankar öfwer Critiquer.

Dalins definition af kritik såsom skärskådning och rättelse i allmänhet finner Sahlstedt emellertid felaktig, och han påvisar, huru ock i enlighet därmed »Tankar öfver Critiquer i sin helhet »synes mera gå ut på en pröfning af menniskors fel i upförande och gerningar, än en pröfning af Auctorers tankar och ord i tal och Skrifter»[2].

Hvad beträffar Dalins märkliga sats, att det under inga förhållanden är tillåtet att angripa, hvarför en angripare alltid bör motstås och hindras, så spörjer författaren med allt skäl,

[1] Anf. arb. s. 6.
[2] Anf. arb. s. 9.

hvad det egentligen skulle blifva af kritiken, om hvar och en, som framkomme med en om än aldrig så välgrundad och i tonen hofsam anmärkning mot ett literärt verk, skulle behandlas som en dylik straffvärd angripare.

Mot de angripare, som enligt Dalin skola mötas och öfvervinnas af kritiken, vill Sahlstedt tillgripa andra vapen. De som vända sig emot den rena evangeliska läran, rikets grundlagar och regering höra under rikets domstolar. Hvad angår dem, som stöta dygdeläran och de goda sederna, »har Critiken icke heller at göra med så gement folk. De unga höra under Skolans aga, och de äldre under Prediko-ämbetets förmaningar. De som därigenom icke wilja ändra sig, falla under Politiens skärskådning och rättelse, och stadna på slutet under Lagens straff»[1]. Icke heller angrepp emot enskilda personers heder och välfärd falla under kritiken, utan böra komma att skärskådas efter Missgernings-Balken och rättas efter Straff-Balken i wår Swenska Lag».

Härmed har således Sahlstedt visat, att Dalins »Straff-Critique» icke tillhör den literära kritikens område. Den art af kritik åter, som har att »skärskåda och rätta alla Auctorers verk», förklarar Sahlstedt vara den rätta och egentliga. Men att kritiken, som Dalin tillråder, helt och hållet skall lämna de underhaltiga författarne åt sitt värde, anser Sahlstedt oriktigt; den bör snarare utmärka felen »och på beskedligt wis aga dylika böckers innehåll. Ty derigenom får allmänheten uplysning at icke wärdera och berömma annat, än det som duger. Hwilket är det ändamål Critiken har sig föresatt»[2].

Därefter betraktas de tio Dalinska kritikreglerna, mot hvilka framställas vanligen fullt berättigade anmärkningar. Så invändes emot regeln, att kritiken ej får nämna någon

[1] Anf. arb. s. 13.
[2] Anf. arb. s. 15.

person, om hvars bättring ännu finnes hopp, att »wår Critik har aldeles intet at sysla med personer, och aldraminst med så odygdiga, at om dem wore intet hopp til bättring. Hon har, som redan ofta sagt är, endast at göra med böcker, Skrifter, tankar och ord». Så snart emellertid en person gifvit sig till känna såsom ett visst arbetes författare, hör han i denna sin egenskap under kritiken.

Efter denna kritiska resumé af Dalins Tankar öfwer Critiquer afslutas uppsatsen med en prosaöfversättning af Popes omnämnda An Essay on Criticism, hvilken dock, på grund af Sahlstedts obekantskap med engelska språket, är verkstäld efter abbé Du Resnels franska versifierade öfversättning af den engelska lärodikten.

Af öfriga uppsatser i Critiska samlingar märkas en från franskan öfversatt om Homeros, samt en om de af samtiden så uppskattade stenstilarne. En kritik öfver Triewalds Läre-Spån säges vara författad såsom »et försök, huru en Critik wille lyckas, anstäld efter den föreskrift som wi sedt i förbemälte Afhandling om Critikers beskaffenhet, bruk och nytta»[1]. Den vigtigaste kritiken gäller *Bref af Menalcas*, en samling uppsatser i estetiska, filosofiska och politiska ämnen, som 1759 utgafs af historikern Anders Schönberg[2]. Sahlstedt opponerar sig mot författarens påstående, att man »med blotta naturs gåfvor skulle kunna blifva en färdig Vitterhets-Skribent. Sådant kan ock hafva sin ricktighet, om med Skaldekonsten allenast förstås en gåfva att i små Poësier kunna uttrycka några kvicka tankar ock infall. Men hvad fordras icke hos en Corneille til at vara Corneille?»[3] En verkligt stor skald

[1] Anf. arb. s. 183.

[2] Enligt egenhändig anteckning i det exemplar af »Vittert Snille», som tillhört Sahlstedt själf och nu finnes i Kongl. Biblioteket, anser han brefvens författare vara hofmarskalken Chr. Manderström.

[3] Anf. arb. s. 647.

måste besitta lärdom mer än någon annan, han måste vara hemma i alla slags vetenskaper och konster.

Sitt sista större arbete *Vittert Snille* utgaf Sahlstedt år 1775 under psevdonymen Amarantus[1]. Le Père Bouhours' nämnda dialog Le bel esprit synes hafva gifvit författaren uppslaget till hans verk; fransmännens »un bel esprit» motsvarar hvad vi kalla ett »Vittert Snille eller qvickt Snille». Ett dylikt vittert snille skiljer sig från en lärd därigenom, att, då den senare sysslar hufvudsakligen med vetenskaperna, »den förres tänkegåfva är särdeles sysselsatt med Studia humaniora (belles lettres), som hos oss kallas vitterhet». Af vitterheten finnas många grenar: en är »stor Historicus, den andre förträfflig Orator, den tredje lycklig Poët, o. s. v. utan at vara känd för insikt eller gåfvor i de andre Vitterhets delarne». Hos en sådan vitter person »är en qvickhets eld mäst verkande; han är snar at fatta en sak, och snäll at upfinna något nytt och behagligt». Han har ett lifligt sinne, »behöfver ej mycket tänka på hvad han skall tala, och är färdig i svar. Des tänkegåfva är liksom beredd, at kunna skapa af intet: och den har sin näring af en lekande inbillnings-kraft».

Här framställes sålunda med all önskvärd klarhet, hvad orden »vitter» och »vitterhet» för denna tid inneburo. Med vitterhet förstod man en allmän humanistisk bildning i förening med estetisk smak, och därunder innefattades alla de kunskapsgrenar, som gåfvo en sådan bildning. Vitterhetsakademien fick vid sitt instiftande att verka för historia, antikviteter, vältalighet och svenska språkets uppodling — här hade således det mångtydiga ordet fått en officiell tolkning. Emellertid fattas »vitterhet» stundom i en inskränktare mening

[1] Vittert Snille, i en kårt Afhandling betracktadt af Amarantus. Sthm 1775.

[2] Anf. arb. s. 1, 5.

såsom poesi och vältalighet, och denna betydelse blir mot århundradet slut den vanligaste[1].

För öfrigt skiljer Sahlstedt emellan å ena sidan de vittra snillena i verklig och god bemärkelse och å den andra de oäkta vitterhetsidkarne, hvilka han betecknar med ordet »bel esprit» i dess franska form. Och trots arbetets titel är det dessa »Svenska Belespriter», dessa »Parnassens Trumslagare» med deras tomma, bullrande poesi och deras åtrå efter beröm, som författaren här förföljer genom alla vitterhetens områden. Hans allmänna karakteristik af dessa misslyckade vitterlekare är icke allt för välvillig: »Än följa de Örnen i sin flygt up til stjerne-hvalfvet, at hämta det höga: de blifva då blinde, märka icke högden, och falla ned som Skyllpaddan. Än krypa de som Metmaskar, och kunna icke lyfta sig up ifrån marken. De plocka rosor och blomster, hvar de öfverkomma, och utströ dem utan åtskilnad: De tycka det ser rätt vackert ut. De ga med ofantliga Hyperboler, liksom på styltor, och leka med Antitheser, som barnen med skallra»[2].

Sahlstedts betydelse är, att han gent emot Dalin fastställt området för den literära kritiken och därifrån afskilt den granskning, som sker ur rent moralisk synpunkt. Vidare har han emot den undermåliga poetiska dilettantismen inledt det krig, som fördes vidare af Bergklint och af Kellgren bringades till ett segerrikt slut. Men han saknade den vida och fria blicken öfver de literära företeelserna, och han stod ännu, som Sylwan framhåller, på en ståndpunkt, »hvilken i kritiken icke såg något annat än ett bedömande af uttryckens riktighet och som rättade dikter som en magister rättar krior»[3].

---

[1] Jmfr G. Göthe, Historisk öfversigt af de vittra samfunden i Sverige före Svenska akademiens stiftelse. Sthm 1875. s. 52 ff.

[2] Vittert Snille. s. 15.

[3] Sylwan, Sv. pressens hist. s. 292.

Redan år 1738 hade Sahlstedt invecklats i sin första literära strid. Hans motståndare vid detta tillfälle var Olof Celsius d. y., vid den tiden student i Upsala, hvilken detta år jämte språkläraren Anders Hesselius börjat utgifva en satiriskt-moralisk tidskrift, kallad *Thet Swenska Nitet.* I det 25:te arket af veckoskriften låter den unge Celsius guden Apollo hålla en »mönstring» med de svenska skalderna, hvarvid Spegel blir föremål för en lätt kritik såsom allt för lärd i sitt skaldeskap, och emot den på latin diktande fänriken Gustaf Lithou riktas en rätt skarp anklagelse för plagiat. En dylik ton gent emot allmänt uppburna författare var en fullkomlig nyhet vid denna tid, då den literära granskningen i regel endast var ett kritiklöst lofordande af äfven de mest medelmåttiga vittra produkter. Kritiken väckte också mycket missnöje, och en mängd genmälen riktades emot de båda utgifvarne, ett af de första och skarpaste var undertecknadt »Arimaspus», under hvilken signatur dolde sig den med Celsius jämnårige Sahlstedt[1].

Först trettio år senare uppträder Celsius ånyo på den literära granskningens fält: den 3 februari 1768 höll han, vid nedläggandet af presidiet i Vetenskapsakademien, ett *Tal om Smak uti den Svenska, så bundna som obundna Vältaligheten*, hvilket väckte stor uppmärksamhet och framkallade flera följdskrifter, bland andra en från hans gamle motståndare Sahlstedt.

Som auktoriteter på poetikens område citerar talaren Aristoteles, »alla Poëters Præceptor» Horatius, samt när det gäller bestämmandet af det sublimas begrepp, Longinos, i Boileaus öfversättning. Af de moderna nämnas Boileau samt i synnerhet Bouhours; i öfverensstämmelse med den senares

[1] Jmfr E. LEWENHAUPT, En literär strid i Sverige år 1738 (Samlaren II. 1881. s. 4 ff).

teorier påvisar talaren en mängd »falska tankar», till hvilka svenska vitterhetsidkare gjort sig skyldige.

En skald eller, som talaren uttrycker det, »en Auctor i vältalighets-ämnen» behöfver både naturlig begåfning och studium. »När enthusiasmen, eller den rätta varman och dristigheten i skriften saknas, då hjelpa inga reglor», men finnes den skaldiska inspirationen, bör den regelbindas efter de upphöjda klassiska mönstren. »Hvad oss angår, fruktar jag det vi mera skada än gagna oss, när vi i förtid, eller utom ordning, läsa vår samtids Auctorer, huru goda de ock kunna vara, under förakt för de gamla. Derigenom har vårt språk varit när, at emot dess natur bårtvändas til en Fransösk art uti tale-sätten, och at således mista sin Göthiska mandom». Imitation af goda författare är nyttig för den egna skaldegåfvans utbildande, men det är »skilnad imellan plagium och imitation»[1]. — Hvad beträffar den svenska poesiens utveckling, finner talaren, att det först är under hans eget århundrade som den bundna och obundna talekonsten hunnit någon högre grad af fullkomning.

Detta tal väckte, som redan är nämndt, stort uppseende[2]: icke mindre än fyra anonyma skrifter för och emot utkommo inom den närmaste tiden, af hvilka dock ingen hade någon större betydelse. Den sista af dem hade till författare Sahlstedt.

Hvad beträffar den mera aktuella literära kritiken under frihetstiden, så bedrefs den dels och hufvudsakligen uti de nu

---

[1] O. Celsius, Tal om Smak uti den Svenska, så bundna som obundna Vältaligheten. Sthm 1768. s. 57, 11, 15.

[2] Redan i slutet af år 1768 skref Bergklint till sin vän J. G. Oxenstierna och begärde, att denne skulle tillsända honom både talet och kritiken däröfver: bref af d. 2 dec. 1768 i arkivet å Wärnberg. — I nämnda arkiv förvaras ett större antal bref från Bergklint till Oxenstierna, hvilka, genom välvillig bemedling af Bibliotekarien, Grefve Eugène Lewenhaupt, benäget stälts till min disposition af fideikommissets nuvarande innehafvare, Kaptenen vid Generalstaben, Grefve Erik Oxenstierna; och ber jag att härmed få framföra till dessa båda herrar min tacksamhet

så lifligt uppblomstrande tidskrifterna, med hvilka vi nedan få tillfälle att sysselsätta oss, dels i de vittra samfunden. Vitterhetsakademien utsatte täflingsämnen i skaldekonst och underkastade de inlämnade skrifterna en noggrann granskning, som visserligen inskränkte sig till språkets renhet och versifikationens korrekthet[1]. I Tankebyggarorden, sällskapet Vitterlek och de många små privata vitterhetssällskapen odlades en annan form af granskning, en vänkritik, som, när den ej urartade till en blind inbördes beundran, kunde göra mycket gagn. Det vackraste exemplet på ett dylikt granskande samarbete är, när fru Nordenflycht, Creutz och Gyllenborg med fin kritisk takt ombildade Tankebyggarnes första diktsamling *Våra Försök* med dess ofta tunga form och retoriska hållning till de i svensk poesi epokgörande *Witterhets Arbeten*[2].

[1] Jmfr Göthe, De vittra samfunden. s. 67 ff.

[2] Jmfr J. Kruse, Hedvig Charlotta Nordenflycht. Ett skaldinneporträtt från Sveriges rococotid. Lund 1895. s. 187 ff. samt Göthe, anf. arb. s. 80 ff.

II.

Den man, som förde frihetstidens literära kritik från den endast detaljgranskande ståndpunkten till en något vidare syn på de poetiska alstren, till ett betraktande af literaturverken i någon mån såsom enheter och helheter samt till ett djupare förstående af konstverkets natur, var Olof Bergklint[1]. De hans estetiskt-kritiska arbeten, som vi i det följande komma att något närmare betrakta, äro hans berömda tal om skalde-

[1] Olof Bergklint föddes den 20 mars 1733 i Vesterås, där hans föräldrar voro borgare. Han genomgick sin fädernestads trivialskola och gymnasium och aflade den 6 februari 1753 studentexamen. Under de följande åtta åren uppehöll han sig som informator, bl. a. hos riksrådet, baron S. Akerhjelm på Margretelund, där han undervisade dennes dotterson Samuel Olof Tilas. År 1758 stiftade han i Stockholm sällskapet Vitterlek. Först 1761 kom han till Upsala, där han samma år höll sitt kända tal om skaldekonsten och utgaf och försvarade första delen af sin akademiska afhandling, med anledning hvaraf han i slutet af året frånvarande promoverades i Greifswald. Han författade 1762 och försvarade 1764 andra delen af sin afhandling och blef därefter utnämnd till docent. Från 1764 till 1768 hade han plats på Skenäs som informator för den blifvande skalden J. G. Oxenstierna, som under hela hans lif blef honom en trogen vän. Efter flera misslyckade försök att vinna statstjänst, utnämndes han 1770 till notarie i hofkonsistorium. År 1774 blef han lektor i elokvens och poesi i Vesterås, hvarifrån han 1784 afflyttade till Gladsax och Tomarps församlingar i Lunds stift, där han året förut blifvit utnämnd kyrkoherde. Vid jubelfästen 1793 blef han teologie doktor. Han afled den 13 mars 1805. »Hans lefnad är historien om en begåfvad mans kamp mot små villkor under ett aldrig slappadt intresse för vetande och dikt» (Warburg). — För Bergklints lefnad och skrifter se för öfrigt bilagan till denna afhandling, samt L. Ribbing, Om Olof Bergklint, hans lif och vittra verksamhet. Sthm 1874.

konsten, hållet inför Vestmanlands-Dala nationsförening i Upsala, hans akademiska afhandling om den svenska skaldekonstens form, hans inlägg i den literära strid, som upplågade mellan honom och E. Brander med anledning af ett dramatiskt arbete af den senare, samt slutligen den af honom författade afdelningen om konst och poesi i ett pedagogiskt-encyklopediskt sammandrag af vetenskaperna, utgifvet af honom och C. Chr. Gjörwell.

Första gången Bergklint inför en vidare krets framträdde såsom smaklärare var när han, den 7 maj 1761, inför Vestmanlands-Dala nationsförening i Upsala höll det *Tal om Skaldekonsten*[1], som är hans mest allmänt kända verk. Som han i inledningen till talet omnämner, hade han redan »vid et annat tilfälle varit föranlåten, at inför et Witterhets Sälskap upvisa någon teckning häraf: och blifvit antydd at vid lägligare tid måla det färdigt». Det vittra samfund, som här asyftas, är det af honom i Stockholm år 1758 stiftade sällskapet Vitterlek[2], i hvars skrifter[3] han publicerat sina första literära arbeten. Det är emellertid i sin senare mera utarbetade form, som talet, på nationsföreningens »begäran och omkostnad», befordrades till trycket och nu föreligger. I E. Ekholms tidskrift *Den Nya Swenska Mercurius*, decemberhäftet 1761, lämnas ett ganska noggrant referat af Bergklints tal, hvilket berömmes såsom »fullt af wältalighet» och »på et behagligt föreställningssätt» utförande sitt ämne.

Talet inledes med en kort historik af den svenska skaldekonsten. Den äldsta fornnordiska poesiens karakter synes

---

[1] O. Bergklint, Tal om Skaldekonsten, hållit för den i Upsala studerande Wästmanlands och Dala Nationen, den 7:de Maji år 1761; samt på dess begäran och omkostnad utgifvit. Ups. s. a.

[2] Om sällskapet Vitterlek, dess medlemmar och skrifter se Göthe, De vittra samfunden s. 96 ff. samt Sylwan, Sällskapet Vitterlek (Samlaren XVIII. 1897 s. 163 ff.).

[3] Öfningar af Sälskapet Vitterlek T. 1—3. Sthm 1760—63.

vida hafva skilt sig från den senare svenska diktningens, men på grund af själfva språkets outforskade tillstånd, är det svårt att om denna gamla skaldekonst fälla något bestämdt omdöme. »Denna konstens vanskick under den mörka medelaldren är oss däremot mer kunnogt». Med Stiernhielm börjar en ny period, hvilken kan jämföras med den, som i Rom föregick Vergilius' och Ovidius' uppträdande.

»Vårt närvarande tidevarf begynner at mer och mer likna gyllenåldren: och vi hafva fått se lyckliga Poëter, som stigit up at jemna sig med de Romerska». Men fullkomligheten har den svenska skaldekonsten ej ännu nått. Visserligen är det sant, att de »längesedan märkt sin öfverilning, som trot at de Svenskas skaldeådror vore lika hårda med deras malmgangar eller tilfröse med Sjöarne. Det lärer nu mera ingen neka, det våra fjäll äro en tjenlig Parnass för Skaldemöerna: och at våra lagrar grönska så ständigt öfver snön som våra granar. Men icke dess mindre måste denna himlagåfvan utan all sin skull dragas med et vidrigt öde»[1]. Anledningen härtill kan man finna endast genom en undersökning af skaldekonstens natur.

De gamle ansågo poesien vara uteslutande ett den gudasända inspirationens verk. Väl är detta ej sant i sin allmänhet, likväl »blifver det likafult sanning, at denna idrott hyser i sig något gudomeligit: en höghet som hon äger gemensam med nästan alla Vetenskaper. Det är en angenäm förtjusning, som upkommer hos en upmärksam åskådare af det menskliga förståndet, som märker, at oaktadt det mörker i hvilket vi famle, oaktadt de trånga gränsor som inskränka vår insikt, så upstrålar dock stundom något högt i våra tankar: och vi tyckas likasom se något upvälla af ådrorna i den källan som flyter af idel sanningar. Utan tvifvel lärer Alvisheten med

[1] Talet. s. 5, 6.

en sådan stråle af sit ljus velat upelda vår åtrå efter det tilståndet, då vi skole med öpna ögon få sträcka vår syn så långt den kan in i de klara och oändeliga Vetenskapsrymder».

»Skaldekonsten gifver i detta afseendet sina jemlikar så mycket mindre något efter, som hon har rättighet at sträcka sig til dem allesamman. Hon uphöjer det menskliga förnuftet likasom vida öfver sin krets. Hon leder det in i de vidsträcktaste betraktelser, men utan beniga och ledsamma intryck. Hon förer det in i oändeliga djup, men utan mörker och villrådighet. Hon utdelar de alfvarsammaste undervisningar, men utan hårdhet: hon målar med en nätt och liflig pensel. Hiskeliga rymder betäcker hon med vackra skyar. Torra sanningar föreställer hon tydeligen utan gräl, men kläder dem i en förnöjande täckhet. Ja när andra endast undervisa, så undervisar hon med behaglighet. Hon äger framför alla andra nyckelen till våra hjertan, at sätta dem i eld och rörelse; ty hon kommer vår natur närmast, som älskar sinliga bilder. Och hvad mäst visar hennes förträfliga ursprung är, at hon leder våra tankar lika som in i Skaparens konstkammare: hon genomfar flera verldar, och tilskapar nya varelser. Hon diktar, men efter sanningens reglor: då hon upstiger i Möjeligheternas rike, hvars grundritningar endast ligga i det oändeliga förståndet: och med sina bilder sätter hon åskådarena i en genomträngande förtjusning»[1].

Dessa ord voro de skönaste och djupaste, som intill denna tid hade yttrats i Sverige angående skaldekonsten, dess ursprung och syften. Man har velat i dem spåra inflytande från Baumgarten, hvilkens epokgörande *Aesthetica* utgafs 1750—58, men intet i det Bergklintska talet berättigar ett dylikt antagande. Säkerligen har Ribbing träffat det rätta, då han finner Bergklints ord »mera likna ett litet poem än

[1] Talet. s. 6, 7.

en vetenskaplig deduktion»;[1] det är en entusiastisk ung skald, och icke en nyktert teoretiserande estetiker, som här uttalar sina åsigter om poesien. Aldrig har Bergklints diktning, bunden som den var i den franska smakens trånga rationalism, höjt sig till den inspirerade flykten i de ord, hvarmed han på nationssalen inför sina landsmän tolkade skaldekonstens väsen.

»Alla Vetenskaper fordra hos sina idkare de tvenne hufvudmedlen Natur och Konst», och skaldekonsten kan ej undvara någondera. Naturen måste begåfva skalden med »et qvikt, lekande och genomträngande snille: jemte en liflig och rörande inbildningsgåfva». Hans blick måste vara öppen för de inre likheterna, den djupare liggande öfverensstämmelsen mellan tingen, som undgår den mera ytlige betraktaren. I målande tankebilder och träffande sammanställningar skall han återgifva verkligheten; i denna härmekonst visar sig den diktande fantasien i all sin rikedom och styrka. Äfven de ting, som i verkligheten skulle väcka vår afsky, förmår poesien att återgifva på ett sådant sätt, att de synas oss tilltalande[2]. Den art af diktning, som med den största åskådligheten återgifver det verkliga, är den dramatiska, men äfven inom poesiens öfriga arter kan en stor skald nå lysande resultat.

»Denna blandning af snille, inbildningsgåfva och besynnerliga böjelser hos skalden, som visar sig i dikter, härmande och sinnens uppröande, är den Enthusiasmus, Exstasis, eller tjusning och ingifvelse, som plägar tilläggas skalderna: då man måste falla i förundran hvarifrån de tagit sina infällen, som jag vet ej med hvad för en häftighet öfverfalla vårt öma»[3].

Men talaren tillhör en tid, då ännu Boileau var, som Bayle en gång kallat honom, »le contrôleur général du Par-

---

[1] Ribbing, Bergklint. s. 40.

[2] Jmfr Aristoteles, Poetiken. kap. 4, samt Boileau, L'art poétique. Ch. III. v. 1—4.

[3] Talet. s. 10.

nasse». En allt för svärmande fantasi, en otyglad *furor poeticus* är för den goda smaken sårande; skaldens inbillningskraft måste tyglas af en redig tankegåfva och ett skarpsinnigt omdöme. »Man bör icke tala tanklöst eller tänka sanningslöst» — dessa ord äro egentligen blott en annan formulering af det Boileaus uttryck, som är den franskt-klassiska diktningens signatur:

Rien n'est beau que le Vrai. Le Vrai seul est aimable[1].

Och då talaren därefter jämför en kritikers kall med en trädgårdsmästares, hvilken, då han vill anlägga en häck af en bestämd form, afskär de skönaste grenar, då de framskjuta för fritt, föres tanken ånyo till Boileau, den stränge trädgårdsmästaren i den poetiska örtagården, en literaturens Lenôtre, hänsynslöst undertryckande hvarje individens egendomlighet, som ej passar in i den gifna monumentala formen.

Denna sofrande verksamhet »är den fina smaken hos Poëten, som pröfvar hvar tankebild, hvart infälle, hvart ord, om de i alt afseende äro de bästa. Den röjer minsta felaktighet: och är lika läcker och lika nödig hos skalden, som tungans omdöme hos kökmästaren och gehöret hos spelmannen. Den följer väl sina vissa och til en del utstakade lagar; men det hufvudsakligaste kommer dock an på en lycklig natur, och kan bättre kännas än yttras. Dessa lagar stå i en nära sympatie med de dålda driffjädrar i våra hjertan, som verka våra begrep och våra rörelser: til hvilka vi ingen annan orsak förmå gifva, än at de äro af Skaparen stälda så och icke annorledes»[2].

»Smaken», »den fina smaken» — detta ord hade först af de omedelbart efterklassiska författarne införts i den estetiska terminologien[3]. Före dem hade de lärde granskarne

[1] Boileau, Épître IX. v. 43.

[2] Talet. s. 11. 12.

[3] Jmfr Stein, Entstehung d. neuer. Ästhetik. s. 91 ff. samt Borinski, Poetik d. Renaiss. s. 308 ff.

citerat Aristoteles, Horatius, Pausanias och Vitruvius, men ingen hade emot deras auktoritet vågat ett eget, personligt smakomdöme. För humanisterna passade ej en lära, som syntes göra mönster och skola öfverflödiga; i Boileaus system härskade enväldigt »la raison». Smakens begrepp fick, liksom begreppet »la délicatesse», sin första utveckling i Bouhours' kritiska arbeten. »La délicatesse» hade af denne bestämts såsom konsten att i poesien verka blott genom antydningar, att insvepa uttrycket i en skimrande slöja af öfverraskande, dubbeltydiga ord; smaken var »det riktiga tänkandets första rörelse, ett slags dess instinkt, som rycker det med sig och leder det säkrare än all öfverläggning»[1]. Anmärkningsvärdt är, att Bouhours betonade smakens variabilitet, särskildt dess växling på grund af de etnografiska förhållandena.

Större betydelse får smakbegreppet i Batteux' estetiska system. I sitt förnämsta arbete, *Les beaux Arts réduits à un même principe*[2], definierar han smaken såsom den känsla, som säger oss, huruvida den sköna naturen är väl eller illa efterhärmad. För smaken äro konsterna skapade, och han är deras domare. Bouhours' riktiga åsigt om smakens relativitet återkommer icke hos Batteux: för honom är den goda smaken en enda[3]. — Detta var ock Bergklints mening, liksom säkerligen äfven hans åsigter om smaken i öfrigt direkt eller indirekt gå tillbaka till Batteux.

[1] «Le bon goût est le premier mouvement, ou, pour ainsi dire, une espèce d'instinct de la droite raison qui l'entraisne avec rapidité, & qui la conduit plus sûrement que tous les raisonnements qu'elle pourroit faire». — »Le goût est une harmonie, un accord de l'esprit & de la raison». Manière de penser. 316, 315.

[2] Les beaux Arts réduits à un même principe. (Anonym.) Paris 1746.

[3] »Le Goût doit être un sentiment qui nous avertit si la belle Nature est bien ou mal imitée». — »Le Goût pour qui les Arts sont faits & qui en est le Juge, doit être satisfait quand la Nature est bien choisie & bien imitée par les Arts». Anf. arb. s. 59, 9.

Dessa äro de naturgåfvor, som måste vara den verklige skalden medfödde. Men dock är ej den naturliga begåfningen allena tillfyllestgörande. »En poëtisk anda utan konst är et halfgångit foster. Men kommer konsten naturen til hjelp, så alstras det Gudabarnet som kallas Skaldekonsten»[1].

Anlagen böra således uppodlas, smaken måste förfinas »genom pröfning af flera och olika ting, at urskilja det upriktiga; den bör fulkomnas genom andra skalders flitiga läsning. Poëten bör rikta sin talegåfva med alt det ordaförråd som i böcker ligger, och jemväl ur främmande språk söka anledning til de uttryck, som fattas i hans eget»[2]. I sitt tänkande skall han strängt följa logikens lagar; och slutligen bör en ständig öfning bringa alla hans anlag till färdighet.

Liksom Sahlstedt och Celsius, fordrar Bergklint af skalden lärdom. Hans kunskap måste sträcka sig till allt, som är åtkomligt för iakttagelsen eller fantasien, ty han måste ju »sjunga om all slags ämnen: han bör sjunga til at förnöja: och han måste förnöja genom ombyten. Ifrån stjernorna intil jordens kärna, ifrån den högsta andan intil den nedrigaste krop, ifrån det första tidens ögnablik intil hans dagar, ja in i evigheter och osynliga verldar sträcker han sina qväden. Alt måste han måla lifligen: alt måste han kläda i påfund med förändringar. Hvad för en vidsträkt insikt måste han då icke äga: och huru många tusende blomster bör han icke känna, at af dem utsuga den sötma, hvarmed han skall fägna sina läsare.

[1] Talet. s. 12.

[2] Talet. s. 13. — I satiren »Svenska språket», som Sondén, ur sällskapet Vitterleks »Öfningar», infört i sin 1837 utgifna upplaga af Bergklints vittra arbeten, framställes i frågan om utländska ords användande i svenskan en motsatt, starkt puristisk åsigt; författaren till denna dikt är emellertid ej Bergklint, utan en annan ledamot af Vitterlek, Olof Strand. Jmfr därom O. Sylwan, Sällskapet Vitterlek (Samlaren XVIII. 1897. s. 163 ff.).

Nog af han måste förstå de ämnen han vil föreställa; han måste vara så månglärd som grundlärd»[1].

Vidare måste skalden förstå verskonsten, ehuru visserligen icke denna ensam är tillfyllest. Särskild efterföljansvärd är den latinska metriken på grund af sin stränga lagbundenhet; de lagar, som Horatius i sitt verk om skaldekonsten har utstakat, gälla ock för den svenska diktningen, detta emedan de hafva sin grund i den goda smaken, »som hos alt sundt folk i alla tider är den samma». Liksom Dalin varnar Bergklint i synnerhet för den fördärfliga licentia poetica, hvilken, om den ohejdad får grassera, i grund förstör det poetiska språket.

Talet skal vara rent och redigt, förena tydlighet med korthet och förefalla naturligt och okonstladt. Versen bör vara flytande och taktfast. »En takt måste, så mycket ske kan, börja och sluta sig med et odelt ord; och hvar hvila innebära en i sit mått fulständig mening», vidare skall den metriska accenten sammanfalla med ordens betoning i det vanliga talet. — Såsom skaldekonstens yppersta prydnad, hvilken det svenska språket ej längre bör sakna, framställes egendomligt nog konsten att »genom sjelfva ljudet lifligen härma sakens förlopp», d. v. s. hvad vi kalla den onomatopoetiska diktningen. »Detta stora konststycke må billigt anses för högden af en skalds dikts och inbildnings kraft»[2].

Emellertid kan man icke genom konsten allena tvinga sig till allt detta. »Natur och konst stå hos en Poët i så nära förening, at man har svårt vid säga hvilkendera mäst del-

[1] Talet s. 13, 14.

[2] Jmfr J. C. Gottsched, Versuch einer Critischen Dichtkunst. Vierte Auflage. Lpz. 1751. s. 236 ff., där likaledes den onomatopoetiska poesien prisas; en dylik åsigt är ju också ganska följdriktig, då man som konstens princip sätter naturimitationen. Något direkt inflytande från Gottsched på Bergklints tal torde dock knappast föreligga.

tager i hans göromål. De hjelpas åt oförmärkt tillika, och synas i utöfningen såsom et enda. En upöfvad tanka ledes af sin egen drift, och snart infinna sig ord, ordning och rimslut af sig sjelfva, med hvilka han vil uttyda sig. Likasom en tilvand och färdig hand lyder själens beslut hos en konstnär, som är född till slögden»[1].

För att nå fullkomligheten måste skalden gång efter annan återvända till sitt verk, öfverarbeta och polera det, och bör därvid ej uteslutande lita på sitt eget omdöme, utan äfven underställa sitt arbete goda vänners granskning. Det ändlösa »filande» på de poetiska verken samt det anlitande af »vänkritiken», som här anbefallas, äro vigtiga ingredienser i den franskt-klassiska poetiska tekniken, liksom de redan voro det i den latinska; Boileau går härvid som så ofta annars direkt tillbaka på Horatius[2].

»Genom dessa medel hafva de äkta Romerske skalder förvärfvat sig de lagrar, som aldrig vissna så länge vitterhet aktas i verlden. Virgilius, den store och oförliknelige Virgilius, förtjänar ostridigt den heder han äger, at kallas dessa skaldernas Förste». Men så egde han ock utom sin poetiska begåfning en vidsträckt lärdom, och vid sina diktverks utarbetande var han så samvetsgrann, att han fann tolf års arbete på Eneiden icke tillfyllest. »De tvenne dråpelige skalder, Horatius och Ovidius, som sitta på hvar sin sida om denne Skaldeprinsens thron, likna förträffligen sin Förstes efterdöme»[3].

Emellertid får denna beundran för antikens skalder ej gå så långt, att man håller dem för absoluta mönster. Vissa sidor hos dem böra ej imiteras, så är fallet t. ex. med en

[1] Talet. s. 17, 18.

[2] Horatius, De arte poetica. v. 408 ff.; Boileau, L'art poétique. Ch. I. v. 171 ff., 199 ff., Ch. IV. v. 71 ff. — Af mellanliggande arbeten öfver poesiens teori var det i synnerhet Vidas poetik (1520), som i dessa punkter återgaf Horatius' åsigter. Jmfr Borinski, Poetik d. Renaiss. s. 6, 7.

[3] Talet. s. 19.

viss gåtlikhet i uttryck, som de fått i arf från den uräldsta skaldekonsten. Deras storhet liksom deras begränsning ligger däri, att de varit sina egna tiders barn. »De äro låfvärde då de väl uttrykt sina tiders omständigheter: och bibehålla sit värde, så vida de noga träffat den oföränderliga naturen och sanningen. Ja vi måste vidgå, at det är deras efterfölgd som bragt vår vitterhet så långt fram. Men vi skulle ock stadna där vi äro, om den mening blefve enväldig, som bjuder at endast följa deras efterdömen: aldramäst då de utgifvas för idel fulkomligheter»[1].

Som bekant hade i slutet af 1600-talet inom Frankrikes literära värd upplågat en häftig strid om den klassiska literaturens värde, den berömda »la querelle des anciens et des modernes»[2]. Den hufvudsakligen som fabeldiktare kände Perrault inledde fejden genom sin 1688—1689 utgifna *Parallèle des anciens et des modernes,* som var en formlig smädeskrift mot allt, som stammade från greker och romare, särskildt mot deras poesi. Mot honom uppträdde, dock ej förr än 1694, Boileau med sina *Réflexions critiques sur quelques passages de Longin*, hvilka likväl icke blott sysselsätta sig med Longinos, utan ock vilja påvisa de mest påtagliga misstagen i Perraults uppfattning af antiken. Dessa de två förnämsta kämparne omgåfvos hvardera af sitt parti: af Perraults anhängare var Fontenelle den förnämste, på Boileaus sida stodo författarne La Fontaine, Racine och La Bruyère, äfvensom filologer och lärda såsom Dacier och Huet. — Denna literära strid väckte uppseende långt utom Frankrikes gränser[3] och var

---

[1] Talet. s. 21. 22.

[2] Jmfr F. Lotheissen, Geschichte der französischen Literatur im XVII. Jahrhundert. T. 4. Wien 1884. s. 279 ff.

[3] I England stälde sig Jonathan Swift genom sin 1697 författade, men först 1705 tryckta prosasatir »The Battle of the Books» på Boileaus sida. — Ett uttryck för samma ståndpunkt i Sverige var, utom Celsius' nämnda tal, den lärde språkforskaren Johan Ihres tal vid promotionen i

kanske känd äfven för Bergklint, i allt fall länder det honom till heder, att han, Boileaus lärjunge i öfrigt, dock inser, att den antika literaturen, huru högt den än må skattas, likväl ej är evigt och absolut mönstergiltig.

»En rätt Poët bör vara fulkomlig, åtminstone stor: han kan ock blifvat, så vida han äger skiklighet och nyttjar konsten. I många ting kan man vara nögd med en medelmåttig styrka: men i skaldekonsten måste man öfverträffa, om man vil visa sig» — här är åter en tanke från Horatius-Boileau[1]. Dock behöfva ej alla diktarter och alla ämnen samma upphöjda behandling: »Gudar, hjeltar och andra högmål fordra en helt annan sangart än herdar och småsaker»[2]. Äfven har hvarje skald ett särskildt sangsätt och en särskild ämneskrets, som mer än annat passar för hans anlag; han bör söka finna sin styrka och välja de ämnen, som lämpa sig för hans begåfning.

Efter denna undersökning af poesiens väsen, öfvergår talaren till att betrakta den samtida svenska skaldekonsten. Tydligt är, att denna ännu icke uppnått den fullkomlighet, hvaraf den är mäktig. »Vi hafva ännu icke många Poëter som gått in i det som vi kallat den stora detaillen, med den styrka som vederbordt. Våra Drammatiska stycken tyckas allenast kunna anses såsom utkast til något bättre. Våre Epici äro ganska få, och synas bäst i Guds verk och hvila samt Svenska Friheten. Dikt och härmekonsten (fictio & imitatio) äro ännu icke bragte till sin högd: vår store Ärke-

Upsala 1752. Han förespår, att en tid af barbari skall bryta in öfver Europa, och denna åsigt stödjer han bland annat på det förakt för det latinska språket och den klassiska literaturen, som mer och mer grep omkring sig. Talet väckte stort uppseende och vållade en liflig tidskriftspolemik. Jmfr Sylwan, Sv. pressens hist. s. 170, 171.

[1] Horatius, De arte poetica. v. 366 ff.; Boileau, L'art poétique. Ch. IV. v. 29 ff.

[2] Talet. s. 22.

biskop Spegel har gått däruti ganska långt; och var skada at hans tid icke ännu var läcker nog i verskonsten: hans Psalmer äro dock til större delen mästerstycken i sin art. I Sedoläran hafve vi icke fått se våra skalder våga sin styrka til utförande af ämnen i större vidd. Våra bästa skaldestycken äro merendels små, och lysa mäst i lekande infällen. Större verk äro icke så många; de hafva mäst det felet at de icke bära sig öfver alt, poëten blundar för ofta, tankarne äro icke nog vinkelräte, målningarne matte eller skarpe, och verskonsten nog tygelfri»[1].

Väl finnas i den svenska vitterheten lyckliga skaldeverk, såsom Dalins och fru Nordenflychts äfvensom en del vittra samfunds poetiska arbeten; men största delen af det öfriga utgöres af mycket medelmåttiga alster. Orsaken härtill ligger säkerligen i bristande noggrannhet vid utförandet; sällan eller aldrig torde någon svensk skald polera sina verser med en Vergilius' omsorg.

Och likväl sakna de svenska vitterhetsidkarne hvarken begåfning eller god vilja. Orsakerna till den bristande utvecklingen af deras poesi ligga annorstädes. Vid en betraktelse af de yttre förhållanden under hvilka de arbeta — utropar talaren — »hvad möter mig? Jag ser den svartbleka och magra fattigdomen midt i hopen bland skalderna. Jag ser de himla-barnen uthungrade, spisas knapt med bröd och vatn, slarfvige, rysa för köld, och öfverhopade med förakt ock otack af en grof okunnoghet. Hvad tyckes Eder, M. H. hvad qväden vil man vänta af dessa oskyldigt olykliga, annat än jämmer och klagomål? Det är alt ifrån Homeri tid en bekant sanning, at poësien är en brödlös konst, och at på Parnassen växa inga andra träd än tiggarestafvar»[2].

Därnäst ligger felet hos de dåliga rimmarne, som förstöra både språket och skaldekonsten. Med en rätt fyndig liknelse

---

[1] Talet. s. 23, 24.
[2] Talet. s. 25, 26.

jämför han dessa underhaltiga skribenter med »getterna som immerfort bita af toppen på de små grantelningar: hvaraf de slå vida sidoskott, och i stället för att skjuta i högden, blifva tjocka marbuskar. De upsnappa då något vackert förekommer, böja det efter sit trall, och göra deraf en ynkelig blandning. Vid alla bröllop och begrafningar hör man deras gnissel»[1]. Härigenom sänkes den allmänna literära smaken, ungdomen lär sig att i onödan skrifva en myckenhet dålig vers, och de konstförståndige fatta misstro emot hela den inhemska skaldekonsten. — Icke heller står den svenska literära kritiken så högt som önskvärdt vore, skriftpröfvarne gå ej med tillräcklig kunskap och omsikt till sin grannlaga gärning.

Huru skola nu dessa missförhållanden afhjälpas? Skalden måste, han som andra, för att med framgång bedrifva sin verksamhet kunna påräkna en skälig lön för sin möda. »Man vet at han bör hafva lediga sinnen, muntert väsende, ro och hvila. Hans skaldedrift uphjelpes mycket genom läsning, enslighet, musik, målningar, sina ämnens åskådande: och ehuru jag ej räknar stort på det gamla ordspråket om Poëternas glädjedrycker; så är dock så mycket vist, at han så i det ena som det andra bör hafva sin goda nödtorft»[2]. Emellertid äro förhållandena i vårt land sådana, att den vittre författaren måste söka sig andra sysslor för att finna sin utkomst; sitt literära arbete måste han inskränka till den tid, som ämbetsmannagöromål lämna honom öfrig.

Men skaldekonsten fordrar sin man helt, och för att vinna fulländning kräfver den en ständig öfning; därför måste skalden »hjelpas af mäktiga vitterhets älskare under armarne: och underhållas af förmögnare, som vilja hämta frukter af hans möda. Han måste upmuntras med belöningar, och hedras efter för-

---

[1] Talet. s. 26.
[2] Talet. s. 27, 28.

tjensten»[1]. Tack vare de rika och förnäma romerska medborgarnes storslagna mecenatskap kunde den latinska guldåldерspoesin nå sin mönstergiltiga fulländning.

Ett sådant poesiens vädjande så att säga till den enskilda välgörenheten kan synas motbjudande. Man bör dock ihågkomma, att det först är vår tids ordnade förlags- och bokhandelsförhållanden, som satt äfven skriftställaren i stånd att genom en ordnad försäljning af sitt arbetes produkter, däraf åtnjuta inkomst. Förut, allt sedan renässansens dagar, var författarens enda utväg att genom en underdånig, mer eller mindre panegyriskt hållen dedikation till någon af de mäktige söka vinna af denne den materiella lönen för sin vittra möda. Och sällan försummade skalden därvid att framhålla, huru han genom sitt verk uppfört åt sin mecenat ett »monumentum ære perennius»; redan poet-filologerna i humanismens Italien hade liksom antikens diktare ett starkt medvetande af, att det var skalderna, hvilka genom sina verk bland människorna fördelade äran och odödligheten, ja äfven glömskan[2].

Äfven regeringen, fortsätter talaren, bör vårda sig om poesien. Skaldekonsten måste skyddas »af en uplyst Öfverhet för afundens ofog: och aldrig bindas i sin rätmätiga tankefrihet af en nitisk vidskeppelse eller dumm myndighet. Jag tyckes väl fordra mycket: men icke för mycket. Vår nådige Öfverhet förstår den saken ganska väl: Han skyddar skaldekonsten icke mindre än all annor vitterhet: Han underhåller skaldelärare vid landets Högskolor och Gymnasier: Högst den samma belönar ock en Poët til det allmännas prydnad. Mera har härtils icke kunnat åstadkommas af et Rike, som måste först sörja för det nödvändiga, framför det prydliga»[3]. — I

---

[1] Talet. s. 28, 29.

[2] J. Burckhardt, Die Cultur der Renaissance in Italien. T. 1. Lpz. 1885. s. 164 ff.

[3] Talet. s. 29.

ännu ett afseende synes han önska, att regeringen skall verka för vitterheten, nämligen genom en upplyst censur, som af omsorg för den goda smaken skulle hindra utgifvandet af afgjordt underhaltig literatur. »Vore det icke billigt, då andra slögders mästare fredas för intrång, at ock skaldekonsten åtnjöte det samma?»[1]

Ett vigtigt medel för literaturens upphjälpande är inrättandet af vitterhetssamfund, bestående och enhetligt arbetande institutioner för främjande och vidmakthållande af språkets och smakens renhet. »Mig fattas ord, at uttrycka min underdåniga vördnad för Hennes Kongliga Maj:ts vår nådigsta Drottnings nådiga skydd och omvårdnad om vitterhetens uppkomst. I sen väl sjelfve M. H. at jag menar den af Högstbemälta Hennes Maj:t upprättade Vitterhets Academien, som äfven antagit sig at upbringa skaldekonsten. Hennes Maj:t, som sjelf innehafver högden af den sanna äran, belönar vittra skalder af sina egna medel; Hon tror sig då använda dem bäst, när Hon bygger sig Äretempel, icke af sten och gips, utan af odödliga snillen, som göra Hennes verk och Hennes minne med sig lika oförgängliga. Kongl. Academien företager sig intet annat än högt, och utgifver intet annat än det som är fulkomligt. Den heder at gillas af så höga omdömen sätter de yppersta hjernor i rörelse, och de yngre i bemödande at med tiden kunna förtjena samma höga bifall»[2].

[1] Talet. s. 30.

[2] Talet. s. 31, 32. — Helt annorlunda låter det åtskilliga år senare, i bref från Bergklint till Oxenstierna, dateradt i mars 1774; han talar där om »Witt. Acad. som efter all min öfvertygelse är tillkommen at utrota det sidsta som än finnes quar af en sund smak». Denna förändrade ståndpunkt kan delvis bero på den misstämning mellan akademien och sällskapet Utile Dulci, som antydes i Bergklints bref till Oxenstierna af den 19 oktober 1773, där han ber denne sända bidrag till sällskapets vittra skrifter: »jag ville dock ej at vi för Witterh. Acad:s skuld, som nu på allehanda sätt trycker oss, skulle låta vårt värk falla, ty efter allt utseende torde det dock bestå, när kanske Acad. snart får intet at göra».

Vid sidan af dessa statliga stiftelser hafva äfven de mindre, enskilda vitterhetsgillena en uppgift att fylla. Där träffas i kamratligt lag äldre och yngre vitterhetsidkare, där utbyta de tankar om poesien och utöfva inbördes en vänskaplig kritik, lika fri från smicker som från afvogt missförstående. Genom dylika akademier och sällskap hafva det gamla Roms och det moderna Frankrikes literaturer vunnit sin fulländning, »det samma skal ock fulkomna skaldekonsten i Sverige».

Dessa äro goda tecken, men andra finnas af oroande art. »Oförståndet, den värsta fiende för alla konster, vil inbilla menigheten, at hon är en onyttig vetenskap, som mer skadar än gagnar, och som därföre är ovärdig all handräckning. Det är sant, hon är mer prydande än nödvändig; men så har hon dock icke förskylt at kallas onyttig, än mindre skadelig. Hon tjenar väl icke at plöja åker, föra krig eller bygga slott med, som fabeln berättar om Amphions sång; men hon är dock icke förgäfves af Skaparen nedlagd i menniskors hjertan. Hon är utan tvifvel ämnad at tolka för de dödliga hans stora verk och höga fulkomligheter. Utan tvifvel har hon til den ändan fått så hög röst så intagande behagligheter, at hon måtte upplyfta våra sinnen til himmelen och genomtränga dem med gudomliga rörelser»[1].

Poesien skall ock beveka människor till dygden. »Då vi sky för alfvarsamma betraktelser, så gifves en konst, at genom ordens ställning rycka til sig vår upmärksamhet, och underhålla den med et angenämt nöje, under det hon målar de lifligaste bilder, som upväcka öma böjelser för dygden»[2]. Väl finnas poetiska verk, som smickra lasten och förlöjliga oskulden, men detta är ett lågt missbruk af konsten. »En skald måste hafva et dygdigt hjerta»[3].

---

[1] Talet. s. 33.
[2] Talet. s. 34.
[3] Jmfr Boileau, L'art poétique. Ch. IV. v. 91 ff., 105 ff.

När Bergklint tillägger poesien denna moraliska syftning, är man säkerligen berättigad att däri spåra inflytandet af den man, som i så hög grad bestämde tidens tankelif, filosofen Anders Rydelius. I dennes Förnufts-Öfningar bestämmes poesien såsom en art af vältalighet, »en konst at förlusta och beweka folk med wers-bundit tal», och såsom dess mål framhålles, »at thetta sköna werktyget skal brukas til dygdenes prydning, och icke odygdens, som nog sminckar och smyckar sig sielf; icke eller til osanningens befordran, som äntå får alt för myket inryme hos menniskiona, icke til olofligit smicker, fast mindre til at ther med uptenda wåra kötzliga begiärelser, som nog hafwa sin drift utan spora»[1].

Då sålunda poesin har till uppgift »at uphöja den Alsmäktigas låf» samt »at upveka hårda sinnen, och böja folk ifrån vildhet til sediga tankesätt», så lärer ingen kunna neka, att den är för samhället gagnelig. Men »menniskan måste ock hafva något at roa sig med. Hvad oskyldigare nöje gifves väl än en menlös skaldekonst. Hon föreställer under ljufliga dikter låfvärda gjerningar, som läcka til efterfölgd: hon målar lasten at man må fasa för honom: och hon förnöjer med sin qvikhet, under det hon gifver de nyttigaste underrättelser»[2]. Då de mäktige rikligen uppmuntra musici och målare, hvarföre gynna de ej i samma mån deras halfbröder skalderna, hvilkas bilder äro de varaktigaste, och hvilkas verk bevara berömliga människors namn från förgätenheten? »I store män, som eftersträfven oförgängeligt namn, uphjelpen stora skalder; de äro de enda som kunna resa at Eder odödliga äreminnen» — här kommer åter tanken från antiken och renässansen.

[1] A. Rydelius, Nödiga Förnufts-Öfningar, at lära kenna thet sundas wägar och thet osundas felsteg. Andra uplaget. Linköping 1737. s. 22, 23.
[2] Talet. s. 35. 36.

»Men I! M. H. — så slutar Bergklint sitt tal — som träden i låfvärda fotspår, uparbeten eller gynnen en konst, som gör menskligheten så mycken heder, så mycken nytta, så mycket nöje»[1].

Redan samma år, 1761, framträdde Bergklint med sitt nästa arbete på det estetiskt-kritiska området, då han den 9 december utgaf första delen af en akademisk afhandling, *Cogitationes de habitu linguæ svecanæ in poesi.* Dissertationen ventilerades under presidium af professor C. Aurivillius[2], men var, mot vanan under denna tid, författad af respondenten själf[3]. Sedan Bergklint i slutet af december, frånvarande, blifvit promoverad i Greifswald, utarbetade han under följande år, 1762, andra delen af sin afhandling, men de akademiska myndigheterna motsatte sig hans önskan att omedelbart få försvara denna fortsättning[4], och det var först den 15 december 1764, som han »e Superiori Cathedra præsiderade för fortsättningen af nämnde Disputation med en styrka och et behag, som gjorde, at icke allenast Kongl. Academien utnämnde honom till Docens i Poësin utan Westmanlands och Dala nation walde honom ock til sin Curator»[5]. — Afhand-

[1] Talet. s. 36.

[2] Denne, hvilken presiderat för ett stort antal afhandlingar med estetiskt ämne, var en man med stor beläsenhet, men ingen själfständig tänkare. För honom var poesiens didaktiska syfte öfvervägande och antiken det högsta mönstret. I likhet med Sahlstedt fördömer han hexametern och betonade rimmets oumbärlighet. Jmfr SYLWAN, Sv. pressens hist. s. 275 ff.

[3] Detta enligt en i Wästerås Stifts-Tidningar, 1806, n:r 84 och 85 införd lefnadsteckning öfver Bergklint, hvilken grundar sig på uppgifter, som i andra hand komma från Bergklint själf.

[4] I bref till Gjörwell, dat. d. 21 febr. 1769, beklagar sig Bergklint öfver Upsalaprofessorerna, för hvilkas förföljelse han anser sig alltid hafva varit utsatt, »först då jag ej hade råd att köpa deras dyra lager, hvarföre man afslog mig att præsidera i Cathedren med den jag fått för bättre pris annorstädes». — Bergklints bref till Gjörwell finnas i den stora Gjörwellska brefsamlingen i Kongl. Biblioteket i Stockholm.

[5] Wästerås St.-Tidn. 1806, n:r 84.

lingen, sådan den föreligger i nämnda tvänne delar, är icke fullbordad; vi skola här lämna en kort redogörelse för dess innehåll, hvilket, sedan det blifvit afklädt de latinska frasernas prålande skrud, ter sig skäligen magert.

Poesiens språk torde ursprungligen hafva skilt sig från det vanliga uttryckssättet endast genom användandet af något mera ovanliga och mångtaliga bilder. Så småningom hafva orden emellertid mera konstnärligt hopfogats, och ett oupphörligt återvändande tidsmått har bildat af talets ström en viss bestämd meter. De olika metra hafva efter hand blifvit fastare och fastare samt bundit det poetiska uttryckssättet i vissa bestämda former.

Så snart poesien i någon mån utvecklades, började dess språk antaga en ny karakter. För att återgifva tingen med lefvande åskådlighet måste skalden åter och åter skapa nya bilder och liknelser, och dessa inträngde småningom äfven i det prosaiska språket, som därigenom vann i rikedom och omväxling. Så inträder en växelverkan mellan poesiens och prosans uttryckssätt, som för dem bägge bör vara välsignelsebringande.

Vid bildandet af det poetiska språket har man att taga hänsyn till ämnena, ordavalet, grammatikens och prosodiens fordringar. Ämnena måste vara höga och lämpade att framställas i poesi; de skola väljas så, att skalden genom sin dikt både gagnar och roar. Beträffande orden måste poesien med yttersta omsorg göra sitt urval, så att hvarje sak, hvarje betydelseskiftning får sitt korrekta uttryck.

Därpå uppträder författaren liksom förut Dalin emot de dåliga poeternas öfverdrifna bruk af den s. k. licentia poetica, hvilken de felaktigt uppfatta såsom en frihet att i poesien af bekvämlighetsskäl stympa och förvränga språket. Men det finnes en rätt och tillåten licentia poetica, den frihet i tankar, afmålningar och dikter, som Dalin omtalar, och den frihet att

med smak och måtta bilda nya uttryck, som Horatius antyder i *De arte poetica*[1].

Först och främst fordras arbete: skalden skall, som Horatius tillråder, åter och åter upptaga sitt verk, fila och polera det, och öfva den strängaste självkritik. Ty den poetiska stilen måste vara mera sirlig och koncis än den prosaiska, utan att den stränga disciplinen af rytm och meter får störa tankens klarhet.

De olika språken äro mer eller mindre lämpade för en poetisk stils frambringande allt efter sin olika anläggning och utveckling. Poesien återgifver alla ting, icke blott de som framstält sig för vår erfarenhet, utan ock fantasiens bilder. Men för att skildra dessa behöfves en rikedom af ord; poesiens väsen är öfverensstämmande med måleriets[2], och liksom denna senare konst fordrar ej blott form utan äfven färg, så kräfver ock den poetiska stilen en mångfald af liffulla och lysande uttryck.

Ett språk är mer skickadt till skapande af en poetisk stil, i den mån dess ordförråd kan uttrycka flera saker, ju klarare och tydligare det förmår utsäga en tanke, och ju lättare och elegantare det förmår bära det tvång, som de prosodiska lagarne pålägga.

Då ord och talesätt bildas för tankarnes behof, är naturligt, att ett folk, som ej höjt sig öfver en blott sträfvan för de alldagliga behofvens tillfredsställande, icke kan skapa ett språk lika rikt och ädelt som en bildad nation, där konster och vetenskaper blomstra. Ju mer poesien odlas inom en nation, desto fullkomligare blir språket, såväl det prosaiska som det poetiska.

Hvarje språk har sin egen anda, som genomtränger och formar hvarje dess beståndsdel. Därför finnas ock i hvart

[1] Horatius, De arte poetica. v. 48 ff.

[2] »Ut pictura, poesis erit». Anf. arb. v. 361.

språk en mängd ord och uttryck, som äro karakteristiska just för ifrågavarande folks egendomliga åskådning, och hvilka endast med stor svårighet eller medels invecklade omskrifningar låta sig öfversättas till ett annat språk. Af dessa s. k. idiotismer nämnas de grammatiska, de emfatiska och de retoriska, hvilka tre arter författaren gör till föremål för sin undersökning.

De grammatiska och de emfatiska förbigå vi här. Med retoriska idiotismer förstås de ord och uttryck, som beteckna en sak ej i egentlig, utan i öfverförd och bildlig bemärkelse, och hvilka, om de öfversättas efter orden, te sig i det nya språket besynnerliga och främmande. Dessa egendomliga vändningar grunda sig oftast på det för en viss nation karakteristiska i religion, institutioner, seder och folkande och låta sig på denna grund icke gerna öfversättas. Men det finnes ock en annan art af retoriska idiotismer, de som hafva sitt ursprung i mera konstanta förhållanden, hvilka hos de olika folken äro underkastade ringa eller ingen växling. Hvad dessa beträffar, bör man ej tveka att öfversätta dem, om därigenom det egna språket vinner i rikedom och uttrycksfullhet,

Ett fint bildadt folks språk utmärker sig för ordens och uttryckens mångfald och förmåga att klart och träffande återge tanken. Vissa språk äro från gamla tider så genomarbetade, att hvem som helst, utan vidare eftertanke, med lätthet finner det mest betecknande ordet; dessa språks literaturer utmärka sig naturligen ock för den allmänna poetiska stilens skönhet. Så är förhållandet med den arabiska, och i allmänhet hela den orientaliska[1], den grekiska och romerska samt den moderna franska poesien.

Äfven ett musikaliskt välljud i språket bidrager i hög grad till den poetiska stilens skönhet; också i detta afseende

[1] Detta uppskattande af den orientaliska literaturen tyder väl på inflytande från Aurivillius, som var en framstående orientalist.

råder stor skilnad mellan olika språk. Vidare kan det ena språket med större lätthet än det andra återgifva hvarje tankens skiftning, detta beror hufvudsakligen på folkets bildningsståndpunkt. Af vigt för den poetiska stilens utbildning är ock den större eller mindre lätthet, med hvilken de enkla orden kunna förenas till sammansatta. I detta afseende står det svenska språket synnerligen högt.

Härmed slutas andra delen af Bergklints dissertation. Det har uppgifvits[1], att Bergklint i handskrift efterlämnat ett försök till en svensk poetik, som skulle utgöra fortsättning af dessa två dissertationer och föreligga i samling färdig att tryckas, men detta arbete är i alla händelser icke, så vidt man vet, bevaradt, och det låter ju tänka sig, att det endast är hans afhandlingars oafslutade skick, som föranledt uppgiften.

Hvilka de estetiskt-kritiska författare voro, som vid denna tid inverkade på Bergklint, är i det föregående antydt. I ett bref till Gjörwell[2] klagar han, huru han alltifrån sin »första studenttid, hela åtta åren bortåt, låg afsides i mörkret», och huru han under denna tid varit utestängd från all literär samfärdsel. Han utgår ock, både i talet och dissertationen från den klassiska literaturen i ämnet, som väl äfven under hans informators-år varit honom tillgänglig. Oupphörligen citeras Horatius' De arte poetica; och tankarne i Boileaus grundläggande verk äro af den unge Bergklint kända och erkända; äfven med Batteux' system synes han hafva gjort en, om ock flyktig bekantskap. Vissa tankar och uttryck såväl i talet som i afhandlingen skulle ock kunna antyda påverkan från C. Rollin, hvars *Traité de la manière d'enseigner et d'étudier les Belles-Lettres par rapport à l'esprit et au coeur*, eller som den vanligen kallas, *Traité des études* utkom 1726—1728

[1] A. Westén, Svenska Kongl. Hof-Cleri-ciets historia. Första delen. T. 3. Sthm 1814. s. 560.

[2] Dat. d. 14 febr. 1767.

och på samtiden utöfvade ett stort inflytande. Om och i hvad mån Gottscheds *Versuch einer Critischen Dichtkunst* varit honom bekant, är ej lätt att utreda. Vissa uttryck i talet erinra om den tyske författarens lära om imitationen såsom konstens princip, om poesien såsom sedlig makt, om nödvändigheten af smak och lärdom hos skalden, men denna öfverensstämmelse kan ju vara beroende af gemensamma källor[1].

Af de inhemska skriftställarne på detta område har han i synnerhet studerat Dalin, särskildt har han upptagit hans ifran mot den enfaldiga och smaklösa tillfällighetsdiktningen samt mot missbruket af licentia poetica. Sahlstedts från Bouhours hämtade lära om de »fina och läckra tankarne» och deras betydelse vid smakomdömen synes, att döma efter ett par uttryck i talet, ej heller hafva varit för honom okänd.

[1] Jmfr F. Servaes, Die Poetik Gottscheds und der Schweizer, litterarhistorisch untersucht. Strassburg 1887. s. 7 ff., 19 ff., 49 ff.

III.

Den granskning, som förmedlas genom de literära tidskrifterna, vinner under frihetstiden en alltjämt ökad betydelse. En kritik, som publiceras i ett dylikt periodiskt organ, är naturligen i stånd att följa de literära företeelserna med en vida större noggrannhet och konsekvens, än som är möjligt i kritiska samlingsverk eller i särskilda smärre skrifter, utgifna för att granska ett visst literärt arbete. Denna mera aktuella art af kritik höjde allmänhetens intresse för de literära frågorna och skapade mellan författare, granskare och publik en bestående växelverkan, som ej kunde vara annat än gynsam för alla parterna.

Sveriges första literära tidskrift var den af »Bokvettsgillet» i Upsala från år 1720 utgifna *Acta Literaria Sveciæ*, en latinsk kvartalsskrift, tillkommen hufvudsakligen på initiativ af den store bildningsfrämjaren Eric Benzelius d. y.[1] Innehallet, som var för sin tid synnerligen gediget, bestod af naturvetenskapliga och historiska uppsatser samt af skönliterära recensioner, dessa senare dock, som vanligt vid denna tid, i regeln inskränkande sig till berömmande referat af arbetena i fråga. Både i Sverige och utomlands vann tidskriften ett högt anseende. Sedan Benzelius år 1727 afflyttat från Upsala, utkom tidskriften allt mer oregelbundet, tills den slutligen upphörde med år 1729.

---

[1] Om de literära tidskrifterna under frihetstiden se SYLWAN, Sv. pressens hist. Kap. 7—10; samt B. LUNDSTEDT, Sveriges periodiska litteratur. T. 1. 1645—1812. Sthm 1895.

Den ersattes emellertid 1742 af *Tidningar Om The Lärdas Arbeten*, utgifven af samma lärda sällskap, hvilket numera fått namnet *Societas Regia literaria et scientiarum;* redaktionen leddes af den af oss förut omnämnde Olof Celsius. Denna nya tidskrift bar en öfvervägande literär prägel: nyutkomna svenska arbeten recenserades, hvarjämte lämnades en bibliografi öfver akademiska disputationer samt lärda och literära nyheter. »Till sin innebörd hade anmälningarne icke förändrat karaktär: ett kortfattadt angifvande af innehållet och några mer eller mindre superlativa loford — det var det hela»[1]. Tidskriften upplefde emellertid endast en årgång.

Af större varaktighet blef det tidskriftsföretag, som år 1744 grundades af bokhandlaren Lars Salvius i Stockholm. Dennes tidskrift, *Lärda Tidningar*, började utkomma 1745 med ett, från och med 1748 med två nummer i veckan och upphörde först med utgifvarens död, år 1773. Salvius' förnämste medarbetare var Samuel Loenbom, amanuens hos rikshistoriografen, samlare och utgifvare af historiska skrifter.

Tidskriften var emellertid snarare ett organ för Salvius' vidsträckta bokhandels- och förlagsaffär än en rent kritisk publikation, men den hade sin stora betydelse såsom gifvande en öfversigt af de hufvudsakliga nyheterna på den svenska bokmarknadens område. Dess kritiska ståndpunkt betecknade emellertid intet framsteg i förhållande till de förut omnämnda tidskrifterna, de från redaktionen utgångna recensionerna bestodo nästan uteslutande af okritiskt lofordande referat. Det var till och med ej ovanligt, att författarne själfva i tidskriften lämnade recensioner af sina arbeten, till hvad båtnad för en opartisk kritisk uppfattning, är lätt att förstå. Endast i de insända uppsatserna öfvades en stundom mycket skarp granskning, men redaktionen höll sig därvidlag sorgfälligt utom striden. Tidskriften felade ej genom ett öfverdrifvet smicker

[1] SYLWAN, Sv. pressens hist. s. 167.

mot de goda författarne, »utan det klandervärda låg — som Sylwan framhåller — däruti, att lika mycken uppmärksamhet, om ock icke lika mycket beröm, egnades hvilken literär klåpare som hälst, att med samma oföränderliga välvilja mottogs hvarje rimsmidande bröllopspoet, hvarje banal sedelärare, blott han angaf sig strida för dygd och moral, hvarje Skråköpingsfesttalare, hvarje nybakadt akademiskt snille, hvarje snusförnuftig fuskare i nationalekonomien». Det var mot denna släpphändhet, som en reaktion kom i viss mån i Gjörwells tidskrifter, men grundligare och afgörande i Kellgrens mördande kritik i *Stockholmsposten*.

Vigtigare än Salvius' publikation var emellertid den grupp af literära tidskrifter, som utgafs af »de lärda mödors patriark», C. Chr. Gjörwell, hvilkens publicistiska verksamhet har för frihetstidens andliga lif en betydelse, som är svår att öfverskatta[1]. Oafsedt de år 1754 utgifna *Bref om Blandade Ämnen*, var hans första literära tidskrift *Den Swänska Mercurius*, som utkom under åren 1755—1761. Tidskriften var upprättad efter mönstret af utlandets stora lärda journaler, såsom den ärevördiga *Journal des Savans*, de lärda jesuiternas organ *Journal de Trévoux* samt den gedigna *Göttingische Gelehrte Anzeigen*, och dessa fingo också, i synnerhet i början, släppa till en dryg del af innehållet. Småningom, allt efter som Gjörwell utsträckte sina literära förbindelser, blef emellertid tidskriften mer och mer originelt svensk; bland medarbetarne märkas i synnerhet de båda lärda historieforskarne Anders Schönberg och C. G. Warmholtz. Hvad beträffar den rent literära kritiken i Den Swänska Mercurius, stod den i hufvudsak kvar på den gamla, välvilligt refererande ståndpunkten. — Sedan tidskriften upphört, utgafs af E. Ekholm en fortsättning, *Den Nya Swenska Mercurius*, men denna

[1] Jmfr Sylwan, Sv. pressens hist. Kap. 8—10; samt B. v. Beskow, Minne af K. K. Gjörwell, Sthm 1863.

var icke af någon större betydelse och slutade att utkomma redan i oktober 1762.

Den andra perioden af Gjörwells publicistiska verksamhet bestämmer Sylwan såsom omfattande åren 1763—1772. Under denna tid utgaf Gjörwell först en ny serie af *Svenska Mercurius*, hvilken utkom under åren 1763—1765, och därefter, under det följande året, *Svenska Magazinet*. Dessa tidskrifter voro ej skrifna efter någon strängt enhetlig plan — att fasthålla en sådan låg öfver hufvud ej för Gjörwell — men i allmänhet kan sägas, att det literära intresset allt mer trädde i förgrunden, äfvensom att tidskrifterna, därigenom att öfversättningarne alltmera började ersättas af originaluppsatser, fingo en mera själfständig och svensk prägel.

Gjörwells förnämsta medarbetare vid denna tid var den kände literaturhistorikern Johan Henrik Lidén, docent och biblioteksamanuens i Upsala. Hans förnämsta bidrag till Mercurius var en under psevdonymen Democritus i september 1764 införd mycket skarp kritik öfver prosten K. Lenæus' *Delsboa Illustrata*. Den lärde prostens sockenbeskrifning, hvilken för vår tid ter sig såsom en kulturhistorisk källskrift af stort intresse, var emellertid skrifven med en naivt pedantisk detaljrikedom och med uppbjudande af en för ämnet främmande väldig lärdomsapparat, som i hög grad utmanade kritiken. Lidéns recension var genomgående ironiskt hållen och kan med nöje läsas ännu i dag, den väckte hos samtiden mycket uppseende och löje.

Ombytlig och sangvinisk som Gjörwell var, tröttnade han redan efter ett år, i maj 1767, på Svenska Magazinet, hvilket sedermera fortsattes af S. Gagnerus med den förre utgifvaren som medarbetare. Med början af år 1767 började Gjörwell utgifva en ny publikation, *Kongl. Bibliotekets Tidningar om Lärda Saker*, en rent vetenskaplig tidskrift, afsedd att utkomma med ett nummer i veckan. Redan i oktober 1768

upphörde emellertid Bibliotekstidningarne, för att efterträdas af de i november samma år började *Tidningar om Lärda Saker*. Denna tidskrifts första del utkom med 60 stycken till och med den 30 juni 1769; andra delen afbröts med stycket 46, dateradt den 31 december 1769, men tryckt först den 16 april 1771. Under åren 1770—1772 utgaf Gjörwell ett politiskt och literärt nyhetsblad, *Almänna Tidningar*.

Under Gjörwells mångåriga publicistiska verksamhet vidgades småningom hans blick för literaturen och för den literära kritikens betydels. Under sin första tid hade han bedömt de skönliterära produkterna enbart från en trångbröstadt religiös synpunkt — så angrep han i sina Bref om Blandade Ämnen Holberg för »naturalism». Likaledes kvarstod hans kritik under denna tid på den gamla enbart refererande ståndpunkten, det hände till och med, att han uppmanade författare att insända af dem själfva författade recensioner öfver egna arbeten.

Emellertid blef Gjörwells ståndpunkt under andra perioden af hans verksamhet som tidskriftsutgifvare i viss mån en annan. Väl hyste han ej något intresse i första hand för den literära kritiken, väl röjdes ännu religiös intolerans i hans omdömen om literaturen — så i de upprepade utfallen mot Holberg och Voltaire — men hans granskning höjde sig från den blott refererande framställningen till ett värdesättande, till frimodiga och stundom rätt skarpa omdömen om tankar och form i de vittra verken.

Hvad beträffar Gjörwells egen literära smak, synes han visserligen i teorien hafva anslutit sig till den franskt-klassiska poetikens läror, men hans innersta personliga böjelse, det blida, svärmiska draget i hans väsen var i slägt med den sentimentala och idylliska riktning i tiden, som tog sig uttryck i Gellerts och Gessners författareskap. »Han är det lefvande bindeledet mellan den germanska kulturen i 1700-talets första hälft och den, som åter tagit vid med 1800-talets begynnelse —

och under mellantiden, den romanska odlingens tid, då allt kan betecknas med det franska nationalordet *esprit*, hör han till de få, som ensamt kunna karakteriseras med Tysklands nationalterm *Gemüth*. Genom sin sekteriska religiositet, sitt natur- och känslofråsseri är han den mest typiske lärjunge i vårt land af 1700-talets sentimentala *Schweiz*, af Rousseaus, Lavaters och Gessners Schweiz — och hela sitt lif igenom subjektivitetens omedvetna banérförare»[1].

I första stycket af Tidningar om Lärda Saker, hvilket utkom den 2 november 1768, uppräknar utgifvaren tidskriftens medarbetare och korrespondenter; bland dessa märkes »Ol. Bergklint, Vitterh. Docens i Upsala»[2]. Bergklint hade emellertid redan förut medarbetat i de Gjörwellska publikationerna, och detta både med vittra och kritiska bidrag[3]. Hans första större recension förekom i Svenska Magazinet 1767, första delens femte stycke, där han började en serie granskningar af svenska vitterhetsarbeten, hvilken emellertid kom att inskränka sig till en enda kritik, fortsatt och fullbordad i tionde stycket af samma del. I en not upplyser Gjörwell, att »En Granskare har insändt härhos följ. Bref, jämte flere af dylik beskaffenhet, uti hwilka han uptager och granskar åtskilliga, så äldre som nyare, Swenska Witterhets Arbeten. Han förer en ganska critisk penna; men det kan ej vara annorlunda, såsom han satt sig före, at förbättra hos oss Smaken. Hwar

[1] O. Levertin, Svenskt familjelif i slutet af 1700-talet (Ord och bild IV. 1895. s. 456).

[2] Under åren 1764—1765 var Bergklint medarbetare i Norrköpings Wecko-Tidningar, men den publicistiska verksamhet han där utöfvade var ej af vitter eller kritisk art. Jmfr Sylwan, Sv. pressens hist. s. 331, 332.

[3] Redan i bref till Gjörwell af d. 24 jan. 1766 tillsänder han denne en »Vitterhetspiece» till offentliggörande i Svenska Magazinet; i samma bref säger han sig hafva tillsvurit den af Lärda Tidningar uppmuntrade literära stymparehopen så många olyckor han förmår; han insänder en kritik — förmodligen den öfver Ekebom — och säger sig hafva så många kritiska uppsatser på lager, att han skulle med sitt »kram allena kunna bispringa magasinet för flera månader».

och en äger dock frihet, at, här i Magazinet förswara sina Arbeten. Almänheten döme sedan».

Ämnet för den Bergklinska kritiken är ej synnerligen väl valdt: trots sitt tal om det dagliga och stundliga publicerandet af usel literatur, går granskaren tillbaka till ett vid denna tid säkerligen förgätet stycke, en olycklig panegyrisk dikt, *Götheborgska Helicons Fägne-Qvad* vid en kunglig bemärkelsedag, författadt redan år 1749 af dåvarande bataljonspredikanten O. A. Ekebom. Dikten, som onekligen är ett fullständigt pekoral, betecknas af kritikern såsom »upfyld altigenom med tjocka tankar och alt för ohyfsade talesätt; ty en merendels eländig vers och smärre tankefall hjelper ej här at talas om. Hwar skrift måste granskas efter sin art, här måste och sjelfva finheten blifwa gröfre. Så wist det är en afgjord sak i almänhet, at slika Witterhets missfoster icke böra skyddas under någon slags barmhertighet, så litet kunna de ock undandragas för granskningen, så länge något är qwar däraf. Man borde hällre i tid betänka, at *littera scripta manet*. Denne förtjenar det aldraminst, som den på flera sätt wanhedrar både Nationen och Götheborgska smaken äfven i de förra åren». — De andra af utgifvaren och granskaren förebådade kritiska uppsatserna uteblefvo; bl. a. hade Berklint i bref till Gjörwell af den 27 mars 1767 talat om en af honom författad »god början til en salt satyr öfver hela hopen, som skrifvit pekoralier vid bilägret»[1], men denna har ej blifvit publicerad.

Då Gjörwell år 1767 började utgifva Bibliotekstidningarne, anhöll han om Bergklints medarbetareskap äfven i denna tidskrift. På grund af den nya publikationens afgjordt vetenskapliga karakter tvekade Bergklint att mottaga anbudet. Han har — så yttrar han i bref till Gjörwell af den 14 februari 1767 — under de första åtta åren af sin studenttid, då han

[1] Kronprins Gustafs förmälning med den danska prinsessan Sophia Magdalena, den 4 november 1766.

måste uppehålla sig genom informerande, ej kunnat förskaffa sig andra kunskaper utöfver sin gymnasiebildning än någon kännedom om de klassiska författarne. Därföre har han länge öfvervägt, huruvida han skulle mottaga uppdraget »att bli allmän värderingsman af alt svenskt snillekram», men som den literära kritiken är en sak, hvartill han »eljest har största längtan», och han dessutom hoppas på råd och upplysningar af sin vän Lidén[1], har han vågat försöket.

Bergklints mest betydande bidrag till Gjörwells tidningar var hans inlägg i den literära striden med Brander[2], som pågick under åren 1767—1769 och från båda sidor fördes med största skärpa[3]. Brander, som redan 1749 framträdt med sitt första dramatiska arbete, sorgespelet *Cleopatra eller Ödets och Kärlekens Egensinnighet*, utgaf år 1767 sin nästa tragedi, *Habor och Signild*, *Sorge-Spel i Tre Öpningar;* det var detta verk, som gaf anledning till den vittra fejden[4].

[1] Äfven till Lidén hade Gjörwell riktat en anhållan om medarbetareskap i Bibliotekstidningarne, där hans fack skulle blifva lärdomshistoria och literär kritik. Se bref från Gjörwell till Lidén af d. 9 febr. 1767. — Den Lidénska brefsamlingen finnes i Upsala Universitetsbibliotek.

[2] Eric Brander föddes 1722, blef 1747 e. o. kanslist i ständernas bankokansli, och vistades under åren 1753—1766 i Alger såsom svensk konsul, i hvilket ämbete han visade sig synnerligen duglig och verksam. Vid sin återkomst till Sverige medförde han värdefulla samlingar af antikviteter, etnografiska föremål och naturalier; han bosatte sig i Stockholm, där hans gästfria hus blef en af medelpunkterna för det vittra hufvudstadslifvet. Han adlades år 1767 till Skjöldebrand, blef 1771 ledamot af Musikaliska akademien och 1797 af Vitterhets, historie och antiqvitets akademien. Han afled år 1814, de femton sista åren af sitt lif var han blind. — Hans skrifter äro tragedierna Cleopatra (1749), Habor och Signild (1767), Aslög (1775, 1783) samt en öfversättning och bearbetning af Racines Iphigénie (1795); epopéen Gustaviade, med ett tillägg, Försök om Epopée (1768, 1796); vidare en Afhandling om det så kallade Sublima i Litteraturen (1792), numismatiska verk, psalmer och annat.

[3] Om de i denna strid växlade aktstycken se G. E. Klemming, Sveriges Dramatiska Litteratur. Sthm 1863—1879. s. 94.

[4] Tragedien uppfördes d. 15 nov. 1768 af Petter Stenborgs trupp å teatern i Bergstrahlska huset, men hann ej mer än denna enda föreställning: F. A. Dahlgren, Anteckningar om Stockholms theatrar. Sthm 1866. s. 234.

Tragedien, som är skrifven på alexandriner och försedd med en versifierad tillegnan till Sophia Albertina, Gustaf III:s syster, inledes med ett företal, däri författaren finner Habors och Signilds saga såsom ett inhemskt ämne väl värd en poetisk behandling, »som litet bättre, än Messenii så kallade Lustiga Tragedier, kunde förtjena namn af et Sorgespel». Det svenska språket är också synnerligen lämpligt till dramatisk framställning, hvadan man måste förundra sig öfver den svenska dramatiska literaturens ringa omfattning och utveckling. Emellertid väntar författaren den svenska dramatikens pånyttfödelse och uttalar sitt hopp — som ju framtiden ej gäckade — »at Försynen ämnat den äran åt en hög Person, som redan i många andra ämnen wist oss Des fina och förträffeliga smak, och inspirerat oss den samma, at äfwen befria Swenska Nationen ifrån det tilmäle af Barbari, som de folkslag gemenligen ådraga sig, hwilka gifwa werlden anledning at tro, det deras smak och språk icke tillåta dem at äga en inhemsk Theater».

Såsom hufvudförtjänster hos sitt sorgespel framhåller författaren, »at hwarken Läsaren eller Åskådaren skal somna derwid. Det hafver i 3 små Acter 44 Inträden, hwilket är mer än ofta de längsta Skådespel af 5 Acter hafwa. Det är ingen konst at göra hwart Inträde långt, genom bekanta Moraler, långa Soliloquier och samtal, Tavtologier, om icke i anseende til orden, dock til meningen, med mera; men jag har tillika märkt, at just sådant gör de bästa Skådespel på wissa ställen förtretliga. Ingen ting fäster bättre wår upmärksamhet, än täta ombyten af Scener med interessante nya händelser, som ständigt bereda oss til Catastrophen, och det under en behaglig korthet, som i det mesta icke består af annat, än det som Fransosen kallar *des traits vifs & frappants*»[1].

---

[1] Detta uttryck, som äfven senare förekommer i Branders literärteoretiska författareskap, är hämtadt från C. Rollin, Traité des études. T. 2. Amsterdam 1745. s. 87, ur en uppsats om det sublima.

Hvad själfva sorgespelet angår, så betecknar det visserligen ett bestämdt framsteg i förhållande till Branders förstlingsarbete, Cleopatra, men saknar dock högre dramatiskt värde. Ämnet är den gamla nordiska sagan om Habor och Signild, deras kärlek och tragiska död, samma motiv som i Joh. Messenius' *Signill,* »en lustigh och sanfärdigh Tragoedia», uppförd 1612. På grund af författarens sträfvan efter »en behaglig korthet», äro scenerna små och tvärt afhuggna, händelserna utveckla sig med en brådskande fart, utan att den psykologiska motiveringen kan hålla jämna steg därmed. Karaktersteckningen är skematiskt hållen, stilen ojämn, här och där icke utan en viss lyftning, men oftast tung och knagglig. På grund af den efterföljande polemikens ingående detaljgranskning, är lämpligt att återgifva dramats handling, hvilket här sker med Bergklints egna ord i hans första kritik.

»Signild, Konung Sigars Doter i Sigtuna, älskades af Habor, Konung i Norige, som uppehölt sig vid Sigars Håf, under det okända namnet Frode, hvilket han antagit af fruktan, at ej såsom känd misshaga Sigar, hvars Farfader och öfrige ätt omkommit för Habors Fader. Under detta antagna namn hade han nyligen räddat Sigars Rike, vid et fientligt infall, och derföre fått tillstånd, at äkta Prinsessan Signild. Men nu var Alf, Signilds Broder, hemkommen, med sin Fosterbroder Hildeslef, Konung af Hunaland, och arbetade på at gifta honom med sin Syster, samt hade äfven bragt Sigar på sin sida. Prinsessan anmodades derföre, at ändra sig. Hon fortfar i beständighet mot Frode, hvilken upptäcker sig för henne tilbaka, med tilläggning, at han väntade en Flotta med sin Broder, til understöd; Sigar erbjuder Frode, at äkta Hilda, Signilds Kammar-Jungfru; det afslås, och åtskilliga stridigheter växlas å alla sidor. Detta är innehållet af första Acten».

»Frode får kunskap, at Flottan redan var i Skären, och at 20 Kämpar derifrån ankommit til hans tjenst; han låter

förklara sig för Habor, begärer Signild af Sigar, och utmanar Hildeslef. Sändningebudet fängslas, alla vänliga försök afslås, och man rustar sig til strid. Hilda röjer härunder sin afund mot Signild, at äga Frode, hvilken dermed får nya försäkringar af Signild, tillika med hälften af et band, som skulle tjena til tekn, hvarpå Habor kunde igenkänna, om någon ville missbruka hennes namn, at bedraga honom. Hilda blifver oförmärkt varse detta, och besluter at betjena sig deraf. Detta är summan af 2:dra Acten».

»Striden föreställes nu imedlertid såsom begynd, och 3:dje Acten öpnas med berättelser derom. Hildeslef hade straxt i början omkommit, och af Sigars 100:de Män voro ej 15 öfriga; men Habor med de sina undvek sorgfälligt att skada Alf. Sigar, bekymrad öfver utgången och sin Son, ville nu höra Signilds Frids-förslag, då Hilda uptäcker hemligheten med bandet. En Officerare skickas straxt dermed til Valplatsen, at i Signilds namn förkunna frid, och bjuda Habor obeväpnad inom Sigars borg. Habor låter sig deraf bedragas, följer med, och föres fängslig til Konungen. Alf påstår der hans död; Signild och Hilda lägga sig hvar på sit sätt deremot, Alf får dock öfverhand, och Habor aflifvas. Sigar röres något, då han får höra des kärlek och ståndaktighet i döden; men ännu mer, när berättelser straxt därpå inlöpa, at Signild redan förbränt sig med sin Jungfru-bur, och at Hilda äfven störtat sig i elden. Detta ökas genast dermed, at en ny berättelse förtäljer, huru den Norrska Flottan landar vid det stället, der nu Stockholm är och väntas snart til Sigtuna, hvarvid Sigar och Alf, utan manskap och utan anstalter, med förtviflan afbida sin undergång».

Af ojämförligt större betydelse än själfva dramat var emellertid den literära strid, hvartill det gaf upphof. Den första recensionen kom i Lärda Tidningar n:r 30, den 13 april 1767, den är synnerligen vänligt hållen, författaren berömmes

för sitt val af ett inhemskt ämne, »utfördt i et Sorge-spel på et behageligt sätt, at språkets renhet, Skalde-konsten, saken, sannolikheten och forntidens bruk öfwer alt blifwit i akt tagne», Liksom författaren själf i sitt företal, betonar ock recensenten den fart och dramatiska spänning, som vinnes genom scenernas hastiga växling och påpekar till slut skådespelets öfverlägsenhet öfver Messenius' tragedi med samma ämne.

Men ej länge fick Brander glädja sig åt denna gynsamma kritik, redan den 9 juli samma år lästes i Bibliotekstidningarne, senare delens första stycke, Bergklints granskning af dramat, hvilken blef utgångspunkten för den följande striden. — Sedan Bergklint refererat författarens företal och handlingen i tragedien, öfvergår han till den egentliga kritiken, hvilken han anser sig böra desto utförligare fullfölja, som det bedömda arbetet är en tragedi och således »en Hufvud-Skrift i Vitterheten».

Han uppskattar det berömliga i författarens uppsåt att gagna den svenska teatern och erkänner de goda sidorna hos stycket. »Skriften har åtskilliga vakra ställen, versen är merendels god och flytande, och språket i gemen sådant, som vår tid mot Messenii». Men dock lärer stycket ej kunna frikallas från stora felaktigheter, Författaren har velat undvika »långa Inträden, Soliloqvier och Moraler», men det kan ifrågasättas, huruvida han »bättre roar, med sina små och många Scener; vist är dock det, at de så kallade *traits vifs & frappants* äro färre, än man utlåfvat sig, at Actionen är snart föga eller ingen, utan det mästa stannar i torra samtal, at åskådaren häraf ingen ting mindre än beredes, at emottaga de många och starkt omväxlande känslor, som väl borde intryckas, men här allenast skymta förbi, och at händelser här bråskas öfver hvarandra, som i sjelfva naturen fordra en viss afmätt tid; hvilket alt gör hela föreställningen otrolig, och dermed i grunden felaktig».

Därefter öfvergår granskaren till detaljanmärkningar. Att skådeplatsen hela tiden är förlagd till gamla kungshuset i Sigtuna, är ej lätt att föreställa sig, om man vill iakttaga sannolikhetens fordringar. Vidare kan invändas emot personernas oupphörliga kommande och gående. »I synnerhet i Sorgespel vil det fordras skäl til alla deras steg. Man ser ej gerna någon ofta återkomma inom samma Act. Här löpa de ut och in, som det vore en lek å färde». Därefter framställas en del, ej alltid så träffande anmärkningar emot osannolikheter i personernas inbördes förhållanden och händelsernas följd.

»Några flera omständigheter — fortsätter kritikern — synas dels än mindre sammanhängande, dels förvända eller onödiga. Bandet, som Signild gaf, och som gör hela knytningen af Sorgespelet, kommer såsom en *Machina de cælo* eller en *Anneau royal* hos Boileau, utan minsta anledning eller annat begripligt ändamål, än det Hr Förf. behagat dit föra». — Det är ohöfligt »af Frode, at utsäga, och ovärdigt för Signild, at afhöra denna, til och med ljudet, hårda Versen om Alf:

Han utan frägd städs hördts, med mig om ära träta.

Det var dock en Prins, och hennes Broder». — Vidare har författaren tillagt Hildeslefs och Sigars folk samt Alf en feghet, som hvarken gör Habor och hans kämpar någon synnerlig heder eller svarar mot Alfs trotsiga karakter. »Ehuru hederligt det tyckes klinga för en Svensk:

— — — Han kan ej fly; men Herre han kan dö,

så hade man dock väntat af honom något än ärefullare, än at blott låta dräpa sig, som et slaktefår. Det är väl at Soldaten står, men bättre at han slår ifrån sig».

Mera träffande än dessa skäligen småaktiga anmärkningar är granskarens invändning emot det brådstörtade och omotiverade i personernas öfvergång från ett beslut till ett annat. Som exempel därpå anföres andra aktens trettonde scen, där

Signild söker öfvertala sin fader att, trots det gamla släkthatet, hålla sitt en gång gifna ord, »Sedan Signild på et ganska öfvertygande och rörande sätt, hvars utförande ostridigt är af de vakraste i hela Sorgespelet, råkat sjelfva det öma hos en Fader, hvars hela Caracter bestod i Politisk egennytta, och dermed bragt honom aldeles i trängsel, är han dock i stånd at på ögnablecket, emot denna sin egen Caracter, upofra alt åt arfhämden, hvilken, om den ock efter de tider, anses för en dygd och skyldighet, dock naturligt vis bordt gifva vika hos en Konung, som redan ådaga lagt, det han ej kände något synnerligt intryck af dygd och skyldighet. Visserligen hade här några flera öfverläggningar bordt föregå. Sådant är ej at bereda åskådaren til Catastrophen, utan våldföra naturen i fyrsprång».

De största händelser, de starkaste sinnesrörelser få i den Branderska tragedien ett hastigt och lättvindigt utförande. I ett sorgespel skola karakterer och passioner drifvas till sin höjd, ej blott antydas, utan i allo genomföras, ämnen och personer böra vara äfven i själfva lasten höga och i alla uttryck därefter värdiga. Helt annorlunda är emellertid förhållandet i Habor och Signild. »Kalla Dialoger eller matta utrop skola uttrycka det starka och häftiga. Prinsar och Hjeltar käbla som pöbel, och föra låga uttryck i munnen».

Den hastighet, hvarmed händelserna följa efter hvarandra är ock osannolik. »Hr. Författarens ögnamärke, at ständigt, och under en så kallad behagelig korthet, hasta till Catastrophen, gör, at ting förefalla långt hastigare, än de naturligen kunna göras». Då Signild antänder sin jungfrubur och jämte den tillskyndande Hilda finner sin död i lågorna, tilldrager sig detta på mindre tid, än som behöfves för att uppläsa de verser, som berätta händelsen.

Sedan granskaren således »i gemen visat, at detta Sorgespel felar i Uniteten, och mot Theatrens Grund-Reglor, i an-

seende til både tid, rum och föreställning», öfvergår han till detaljkritiken. Han påpekar först några lyckliga ställen, men öfvergår sedan »til det sämre, hvar af en del rör sjelfva sammansättningen, en annan utförandet och ovärdiga talesätt, en annan åter språket och versification». I alla dessa afseenden framställas anmärkningar, stundom träffande, men ofta af väl pedantisk art. — Dock bör härvid ej glömmas, att den skärpa, hvarmed de bättre af tidens kritiska skriftställare förföljde äfven smärre oegentligheter i språk- och versbehandling, var det naturliga bakslaget mot dussinrimmarnes vårdslöshet i dessa afseenden.

»Vist är — så slutar Bergklint sin kritik — at den, som känner Corneiller och Raciner, lärer ej godkänna detta Sorgespel; och at *Cid* blifvit med skäl och oskäl tadlad, för långt mindre». Och vid denna tämligen oväntade jämförelse, lärer man ej kunna annat än instämma i granskarens omdöme, särskildt i dess sista del.

Denna kritik var skrifven med en för tiden ovanlig skärpa; för Brander själf, hvilken hyste den allra högsta tanke om sin poetiska begåfning, var den säkerligen lika öfverraskande som ovälkommen. Strax i början af följande år, 1768, utgaf den förolämpade författaren ifrån Salvius' tryckeri ett 60 sidor starkt *Supplement*[1] till Bibliotekstidningarne, »tryckt i samma format som desse» och innehållande hans svar på kritiken.

Sedan författaren inledningsvis antydt, att kritiken öfver hans sorgespel hufvudsakligen tillkommit af personliga motiv, uttalar han sin förvåning att finna sig kritiserad af en person, »som förmodeligen aldrig ännu gifvit oss et enda verkeligt prof af dess pretenderade stora skicklighet i Theatraliska äm-

[1] Svar på den i Kongl. Bibliothekets Tidningar om Lärda Saker, och i första Stycket af andra halfva Årgången för 1767, införde Critique, öfver Sorgespelet Habor och Signild. Tryckt i samma Format, som desse Bibliotheks Tidningar, för att kunna tjäna, som et Supplement, til de samma.

nen». Han, Brander, hade redan för sitt första, omogna ungdomsarbete, sorgespelet Cleopatra, inhöstat beröm från kompetent håll: »en viss ansenlig Herre, känd af god smak i Belles Lettres, trodde sig dock finna så mycket godt däruti, at det upvägde felen, och uppmùntrade mig med et hederligt omdömme öfver den samma i Lärda Tidningarna»[1]. Nu är nationen lika fattig som då på sorgespel, men den är »desto rikare på Critici af det slag, som i den lärda Verlden äro just det samma, som Bar. Holbergs Kanstöpare i den Politiska. Mitt Verk hade bäst blifvit Critiquerat genom et bättre af samma slag: en sådan Critique hade utan tvifvel varit väl lämpad för en Nation, som på sådane arbeten är så besynnerligen fattig: en sådan Critique hade jag ock sjelf skolat vörda».

I denna ton fortsätter författaren sin polemik mot obillig granskning i allmänhet och kritiken öfver Habor och Signild i synnerhet. Hans tröst äro de välvilliga omdömena från vittra gynnare och vänner, af hvilka en gör gällande, att det välförtjenta berömmet i Salvius' mycket spridda och ansedda Lärda Tidningar »är nog, för at contrabalancera en ögonskenligt partisk, dum, vrång och obillig Critique»; under det att en annan, »af et häftigare sinnelag», råder honom att ej skona den literäre öfversittare, som författat den orättfärdiga recensionen. »Som en brutal Ränstens- eller Caffehus-Hjälte handteras, när han finner sin rätta man; så bör man ock sköta en obillig Critique; ty den är altid et foster af flera förhateliga fel».

Innan författaren öfvergår till den mera detaljerade motkritiken, ber han läsaren konsiderera, att man i en försvars-

[1] Denne »ansenlige herre» var, enligt hvad Brander sedermera — i Första Fortsättningen af Supplementet, s. 9 — upplyser, hofkansleren och presidenten E. Carleson. Recensionen, som förekommer i Lärda Tidningar 1749, n:r 85, prisar det poetiskt värdelösa arbetet såsom ett »snille-prof, som säkert bör winna deras tycke, som äro berömde mästare i denna konsten hos främmande».

skrift har rätt att om sig själf och sina egna verk säga »hvad, ehuru med sanningen öfverenskommande, man dock annars par modestie kunde hafva betänkande vid» — en rättighet, hvaraf han ock under stridens gång i vidaste utsräckning begagnar sig.

Så följer ett bemötande af recensentens särskilda anmärkningar. Hvad beträffar jämförelsen mellan Messenius' och hans egen tragedi öfver samma ämne, finner Brander detta närmande för sig synnerligen sårande. Han säger sig väl veta, »det, för at uphjälpa Svenska Theatren, fordras mer än en liten Tragedie, äfven som, för at förtjäna namn af Lärd par Excellence, och at helsas för den vise i landet, fordras långt mer än en oordentelig compilation af Titulblad och Register på Böcker, med några hazarderade och ofta förolyckade anmärkningar däröfver» – detta tydligen till Gjörwell adresserade utfall tyder på, att han betraktar denne själf som kritikens författare.

Vidare försvaras mot angreppen i recensionen den behagliga korthet och de »traits vifs & frappants», som i företalet utlofvats. Kritikern har sagt aktionen i tragedien vara ringa eller ingen. »Hvad är då Actionen i en Tragedie? här äro böner, tårar, knäfall, skarpa reprocher, trotsande, hot, utmaningar, strid, fängslande och aflifvande». De trenne sist nämnda aktionerna kunna visserligen ej försiggå på scenen, da man ej »därtil har någon auctorité af de åberopade mäst godkände mönster; det har hos dem blifvit en regla, at ej göra Theatren blodig, *ensanglanter le Théâtre*». Ej heller är tragedien så stympad och kort, som man vill låta påskina, den har ungefär samma längd som Dalins berömda *Brynhilda*. Recensenten synes mena, »at en Tragedie borde uptaga så mycken tid, som i sjelfva naturen fordras, til de däruti omrörde händelsers och anstalters utförande. Jag har likväl, efter alla godkända præjudicater, lof, at intaga alt det, som

kunde hända på 24 timar, i en Piece, som upföres på en liten stund, 1, 2 eller 3 timar».

Det har anmärkts, att personerna i dramat utan afseende på stånd och omständigheter gå och komma hur de behaga, att de återkomma under samma Act och löpa ut och in som i en lek. För att försvara sig mot dessa anmärkningar framdrager författaren en hel apparat af »de mest godkända mönstren»; han analyserar den dramatiska byggnaden af sju Racines tragedier och finner kompositionen i Habor och Signild vara därmed öfverensstämmande.

Gent emot recensentens anmärkning angående bristande tidstrohet anför Brander rättfärdigande exempel från de franske tragediförfattarne, från Dalin samt från den svenska sagan och historien. Huru Alf råkat i fostbrödralag just med hunnerna har väckt granskarens förvåning, men författaren åberopar sig på Hervarar sagas berättelse om kämparnes ridt »öfver den skog, som heter Einerkunda och skiljer Hunaland ifrån Gothaland», samt på Saxo Grammaticus, som förlagt Habors rivals hemort helt allmänt till Tyskland.

Vidare har i Bibliotekstidningarne klandrats episoden med bandet, som på ett konstladt sätt åstadkommer hela knytningen i skådespelet. »Denna anmärkning är, som alt annat, falsk och vrång». I den gamla kämpavisan om Habor och Signild ingår ett annat motiv: sedan Habor sönderslitit alla band, hvarmed han bundits, gaf en svekfull tjänstekvinna hans fiender det rådet att binda honom med ett af Signilds hufvudhår, »hvilket han så mycket respecterade, at han sade sig heldre vilja dö, än sönderslita det, och således lät taga sig til fånga. Detta hår, trodde jag mig ej med decence kunna införa i en Tragedie. Jag tog därföre något annat märke, som Signild skulle gifva, och Habor så mycket vörda, at han däraf bedragen, skulle sjelf gifva sig fången. Man conserverar gärna någon lämning af de gamla Traditioner, om man be-

qvämligen kan eller omskapar dem så, at de passa sig och dock någorlunda igenkännas, det är icke allenast tillåtit, utan en skyldighet hos en Tragedie-skrifvare». Och såsom exempel på det berättigade häruti framdrages Racines *Iphigénie.*

Slutligen kommer motkritiken af mera speciella anmärkningar rörande enskildheter i dramat, och Brander skräder ej orden vid sina omdömen om kritikerns kunskaper och goda vilja. Bergklints ifrande för ett sorgfälligt ordaval och språkets renhet och välljud synes författaren såsom »en prætenderad delicatesse», som »är i sig sjelf et insoutenabelt Pedanterie»; hans kritiska omdömen i allmänhet karakteriseras som »uselhet eller imbecille malice», ja en gång rent af som »en lång Galimathias». — Brander, som egde en vidsträckt, men konfus beläsenhet, citerar här som stöd för sina påståenden Corneilles Cid, Racines Iphigénie och *Mithridate*, Destouches' *L'irrésolu;* Miltons *Paradise Lost.* Addisons *The Spectator* samt Dalins Brynhilda och Tankar öfwer Critiquer.

Resultatet af sitt försvar för Habor och Signild sammanfattar Brander sålunda. »När alt, hvad som vid Action i Piecen anföres, ögonskenligen i naturen kan vara händt inom mindre tid, än 24 timar. När Skådeplatsen ständigt och oförändradt är Konunga-huset i Sigtuna, och när ingen enda Episode i Tragedien finnes, som icke directe och naturligen entrerar i hufvudämnet, så kan jag med säkerhet däremot påstå, det Granskaren icke vet, hvad de 3 Dramatiske uniteter äro, och at han felar emot både Theatrens grundreglor, god smak, bon sens och alt hvad en billig, kunnog och förnuftig Granskare åligger. Jag lemnar med full förtröstan til den vittrare delen af Publiquen, at vara en Domare oss imellan».

Slutet af motkritiken visar, att författaren väntar stridens fortsättning. »Om denna min första Försvars- eller Critique-skrift, af någon händelse, kommer at continueras, skola dess senare delar gifva några prof, huru lätt det är, at Critiquera,

och äfven at med skäl Critiquera vissa Verk, som i anseende til sin natur och det anseende, man sökt gifva dem, minst borde lemna anledning därtil» — detta är ett hot mot Gjörwell, hvilkens många tidskrifter och lärda samlingsverk ej alltid voro redigerade med önsklig omsorg och urskilning. Brander slutar sin skrift med en antydan, att han »nyligen hemkommit ifrån Algier, et Land, hvarest man kan vänja sig, at icke ohämnadt tåla oförrätter. Som jag ändteligen af Critici besynnerliga och här nog utmärkta smak och hog för Critiquer och Strid-skrifter bör föreställa mig, at han ock icke låter detta mitt Svar blifva obesvaradt, så lemnar jag tils vidare min penna i bleckhornet at hon ej må torka»[1].

Den hetsiga och utmanande tonen i Branders skrift föranledde Gjörwell att upptaga den kastade handsken. I tredje stycket af Bibliotekstidningarne för år 1768 omnämner utgifvaren i sin förteckning öfver nyutkommen svensk literatur det Branderska genmälet; härvid är fogad en not, där Gjörwell adresserar sig direkt till författaren af Habor och Signild. Sedan han förklarat, att han själf ej är recensionens upphofsman, hvadan han sändt Branders svar till kritikens författare, att denne själf må utföra sin talan, erkänner han sig dock vara »så blind, at ej se skönheterne i Habor, ja så förhärdad, at ej fälla minsta tår öfver Signilds öde; samt til slut så otrogen, at Hr. Branders Gustaviade (en Hjelte-Digt i många Sånger, hvilken är nu i fult antågande) omöjeligen ungår hvarjehanda hjertrörande famntag af Critiken, oaktat detta Habors och Signilds Försvar af 60 sidor, och alla tilkommande Hr. Salvii uphöjelser». Till slut nekar han sig ej nöjet att citera »en utländsk och således opartisk Granskare» i Greifswaldertidskriften *Neue Critische Nachrichten*, hvilken om Branders

[1] I Lärda Tidningar 1768, n:r 19, förekommer en kort anmälan af det Branderska supplementet, gynsam redan af den grund, att ju skriften i fråga tryckts hos Salvius.

sorgespel fält omdömet, att det företer *unendlich mehr Fehler als Schönheiten.*

I Bibliotekstidningarnes nästa stycke publiceras ett från Bergklint ankommet, Skenäs den 6 februari 1768 dateradt *Bref till Utgifvaren af desse Tidningar*[1], där denne gifver sig tillkänna såsom författare af den omstridda kritiken. Med anledning af Branders grofva och personligt förolämpande stridssätt, önskar han emellertid undvika polemikens fortsättning och nöjer sig med att till denne adressera ett citat från Horatius angående kritikens nytta[2].

Att striden så skulle afstanna var emellertid ej i Branders smak. I mars eller april 1768 utgaf han, från Salvius' tryckeri, *Första Fortsättningen af Supplementet*[3]. Skriften är i sin första del riktad mot Gjörwell; med anledning af dennes yttrande, att han ej erfor någon rörelse vid Signilds olyckliga

[1] Bref til Utgifvaren af desse Tidningar, rörande: Svar, på — — Critique, öfver Sorgespelet Habor och Signild. — I ett bifogadt privat bref till Gjörwell, dat. d. 20 febr. 1768, yttrar sig Bergklint vidare i frågan. »Nu kommer jag til Brander, och tackar på det högsta för remissen af hans svar. Till all olycka har jag glömt hans Habor i Upsala qvar, utom det att jag ej här har tilgång til de Drammatica, som kunde behöfvas. Men jag har ock ältat för mig själf den frågan om det är nödigt och värdigt at gå in i någon detail af ett sådant svar. Jag ser tydel. at han ej är man at taga raison, och at alt svar å hans sida kommer at bestå i continuerligt ovett, så at man kommer at agera ett Litterat ränstenskrig, med all pöbel omkring sig, och slutet blefve smuts och åtlöje. Jag tycker at den arma själen nog prostituerat sig i detta svar, så hvar man ser dess skröplighet. Efter all öfverläggning har jag trodt det han skulle vara sensiblast straffad om han för hela sin stora lunta får löpa med det svar, som följer härhos till H. Assessorns benägna ompröfvande: kännes det godt, så täcktes H. Assessorn intaga det samma och tillika klappa honom för sin egen andel.

[2] Horatius, De arte poetica. v. 438—444.

[3] Första Fortsättningen af Supplementet til Kongl. Bibliotheks Tidningarne om Lärda Saker, eller Anmärkningar vid en Herr Bibliothecarien Gjörwells Note vid 3:dje Stycket pag. 46 och 47 af Argången 1768, rörande Sorgespelet Habor och Signild m. m. Samt, vid et Herr Mag. Doc. Olof Bergklints Bref til Herr Gjörwell i samma ämne, som är infördt i 4:de Stycket pag. 61 och 62 af förenämde Tidningar.

öde, erinrar sig författaren elakt nog, huru han nyligen på teatern blifvit störd, midt under en mycket rörande scen i ett skådespel, af »en på Galleriet», som med sitt skratt afbröt aktörerna. När sådant kan inträffa, finner författaren det ock förklarligt, att personer finnas, som med kallt blod »kunna se Habor inkomma fängslig», eller utan rörelse kunna skåda »en ung, skön, oskyldig och med Fadrens tilstånd trolofvad Printsessa med tårar på knä försvara sin älskare, och anropa sin Faders nåd för honom i hans egen närvaro». Beträffande den af Gjörwell citerade Greifswaldske journalistens ogynsamma omdöme om tragedien, uttalar Brander sin undran, om »ej H. G. meddelar honom, och han H. G. reciproce sina lärda underrättelser och omdömen» — ett antagande som ju för öfrigt, i betraktande af Gjörwells vidsträckta literära förbindelser, syntes hafva god grund för sig.

Med anledning af Gjörwells hot med en skarp kritik af den ännu outgifna Gustaviaden, hoppas författaren, att hans dikt en dag skall »likna de gamla Göthiska Skölde-möer, som så visste, at bemöta otidiga och insolente älskare, at kärleken i hast hos dem kallnade. Hon skal åtminstone imitera sin Hjälte, som häldre led, hvad lidas kunde til en tid, än bögde sit hufvud under et tyranniskt ok».

Därpå vänder sig författaren mot Bergklint, hvilkens höfligt afböjande svar hätskt kritiseras under antydan, att dennes kritik bestämts af helt andra än literära skäl och hänsyn. »H. B. har, som en brave, hvilken åtager sig at fäkta för en annan, ganska nitiskt tjänt H. G. afsigter; för at kunna göra det i en aldeles obillig sak, och på depense af en oskyldig okänd person, fordras dock något besynnerligt, hvarmed jag nu icke vil uppehålla mig». Sedan författaren, enligt egen uppgift, afklädt sig all egenkär fördom för sitt sorgespel och betraktat det lika kallt och kritiskt, som om det vore skrifvet af hans motståndare, har han dock ej kunnat finna några fel

eller svagheter däri; han utmanar därföre sina fiender till ett literärt envig, hvari de må bevisa, »det detta Sorgespel felar emot någon Theatrens Grund-regla, eller at däruti finnas grofvare och ohöfligare expressioner än sådane, som de störste Mästare, vid ungefärligen lika tilfällen brukat».

Och för att ej vara sämre än sin lärde motståndare, afslutar han sin skrift med att aftrycka några rader ur *Hamburger Nachrichten aus dem Reiche der Gelehrsamkeit*, stycket 22 för år 1768, där i en recension af den af Gjörwell åberopade Greifswalder Nachrichten fälles en sträng dom öfver okunniga konstdomare[1].

Brander hade önskat strid, och det blef strid. I nionde stycket af Bibliotekstidningarne för 1768 är infördt ett nytt, Skenäs den 7 maj dateradt *Bref* från Bergklint, däri han antager den emot honom riktade utmaningen, samtidigt med att han försvarar sig emot beskyllningen att endast hafva gått Gjörwells ärenden. — Denne senare önskar emellertid för ögonblicket ej att blifva indragen i striden. »Som jag — yttrar han i en vid Bergklints bref fogad not — i sanning dragit Medlidande, med Hr Branders både Egenkärlek och Snille, alt ifrån den stund, han mig föreläste sin Afhandling om Hjelte-Digten, uti hvilken han corrigerar sine Företrädare, ända från Homerus til Voltaire, och hela stycken af sin Gustaviade[2]; samt sedermera måst finna honom så aldeles oskicke-

---

[1] Enligt hvad Gjörwell sedermera genom utförligt citat visar, har Brander endast genom ett hänsynslöst förvrängande och stympande af Hamburgertidskriftens ord fått dem att passa i sitt syfte. Se Bibliotekstidningarne 1768, st. 9.

[2] I bref till Gjörwell af d. 23 jan. 1767 anhåller Brander, närmast med anledning af en tilltänkt katalog öfver de samlingar han medfört från Afrika, om ett personligt sammanträffande med Gjörwell. I samma bref omtalar han »en Epopée eller Poème Epique öfver Kong Gustav I, som nu är färdig», och som kostat honom femton års arbete. Vid detta sammanträffande torde Gjörwell hafva fått taga del af dikten, ty redan i bref af

lig, at tåla förmaning el. förbättring; så har jag ock en gång för alla beslutit, at låta honom hvila i fred, på sin snygga Lager, den han vid Parnassens fot, med så diger flit, skördat».

Nästa aktstycke i striden var Branders skrift *Andra Fortsättningen af Supplementet*,[1] som utkom på hösten 1768. Författaren finner, att hans »lilla Sorgespel börjar nu tämmeligen, at likna Cid, med hvilket det ifrån början blifvit på visst sätt compareradt; ty knapt tror jag det den lärda malicen mera exercerat sig vid något Dramatiskt arbete, än vid desse bägge Tragedier». Trots att han själf offentligen utmanat Gjörwell och Bergklint till ett literärt envig, anser han sig fortfarande »oförtänkt angripen och häftigt poursviverad». Han synes ej hafva väntat, att hans motståndare skulle antaga utmaningen, ty, sedan Bergklint upptagit handsken, känner han sig högst nervös och vill anordna täflingsstriden efter en alldeles ny plan. Numera skulle den af de två motståndarne blifva segervinnare, som inom ett år författat den bästa och vackraste originaltragedi öfver fornsvenskt ämne; prisdomare skulle blifva de vittra ledamöterna af Vetenskapsakademien samt de förnämste af samtidens svenska skalder. »Må H. B. vinna Seger och Svenska Litteraturen et Skådespel, som egalerar de bästa af Racines». Om detta förslag antages, men också endast då, förklarar han sig beredd till dagtingan: han synes ännu lefva i den föreställningen, att han tills vidare varit den segrande parten och således har rätt att uppställa vilkoren. — För öfrigt är denna skrift ännu mer än de föregående ett florilegium af otidigheter och insinuationer.

d. 28 jan. är han i tillfälle att »förskräcka» sin vän Lidén med ett omnämnande af Gustaviaden, om hvars poetiska värdelöshet han synes medveten.

[1] Andra Fortsättningen af Supplementet til Kongl. Bibliotheks Tidningarne om Lärda Saker, rörande Sorgespelet Habor och Signild.

Den 5 november 1768 utkom, i Tidningar om Lärda Saker, första delens andra stycke, början af Bergklints *Svar på Hr Consuln Er. Branders Tre Supplementer.* Detta svar är såväl till längd som innehåll hufvudskriften i den literära striden och sträcker sig, med längre och kortare afbrott, genom årgångarne 1768 och 1769, med hvilket senare års slut kritiken afbrytes, utan att vara fullbordad. Då emellertid under den tid, då det Bergklintska svaret publicerades, äfven utkommo åtskilliga smärre polemiska skrifter i frågan, synes det lämpligare att först anföra dessa och spara till sist ifrågavarande uppsats, hvilken, såsom det egentligen bestående och positiva resultatet af den literära fejden, nedan skall något närmare skärskådas.

Af dessa smärre inlagor i striden var den första det utdrag ur sorgespelet *Lindgren och Cajsa*, en parodi på Branders drama, som infördes i Tidningar om Lärda Saker 1768, styckena 18—19 samt 21—22 af första delen. Parodien var författad af dåvarande kammarherren hos kronprinsen Johan Gustaf Ehrensvärd, sedermera mest känd såsom memoarförfattare, en man med vittra intressen, hvilken stod i liflig literär förbindelse med Gjörwell[1]. Först kommer utgifvarens företal, däri Gjörwell gör sig ett nöje af att utgifva det insända sorgespelet, hvilket »skal vara en Imitation af det

[1] I början troddes, och detta äfven af Gjörwell. att Bergklint själf var parodiens upphofsman, men — i bref till Gjörwell af d. 13 jan. 1769 — säger sig denne hafva blifvit både förvånad och bestört öfver detta rykte, som han förklarar sakna all grund. Såsom möjliga författare nämner han flere personer, däribland S. O. Tilas samt medlemmarne i sällskapet Vitterlek J. M. Fant, A. Lifsdahl, O. Strand. I ett senare bref till Gjörwell, af d. 21 febr. 1769, meddelar Bergklint, att han af Oxenstierna fått veta, att Ehrensvärd var »den obekante skyddsängel, som parodierat Habor». Han önskar, att Gjörwell skall förmedla en bekantskap mellan dem båda, då han hoppas, att genom Ehrensvärd kunna blifva sammanförd med kronprinsen, af hvilken han skulle kunna förhjälpas till en anställning. — I bref till Gjörwell af d. 10 och 14 juni 1769 berättar Ehrensvärd, att han sökt hos kronprinsen verka för Bergklints sak och skaffat honom audiens.

Mästerstycket: Habor och Signild, samt inrättat til Hr. Consuln Er. Branders heder». Stycket, »som ofelbart kommer ifrån et af våra läraktigaste Snillen», är ämnadt att vara en julklapp »til at frögda, trösta och stärka Hr Brander emot det förestående lidande», som fortgången af den Bergklintska kritiken kommer att bereda honom. — Därpå följer författarens företal, som kvickt och träffande parodierar Branders anspraksfulla ord i företalet till Habor och Signild. De uppträdande motsvara personerna i tragedien och äro: Cajsa, dotter till rådman Bergström i Sigtuna, förlofvad med Anders: Lars, Cajsas stjufbroder, Bergströms son; länsman Lindgren, »först okänd under namn af Anders» samt Erik Berg, »Rådman i Trosa, Larses Supebror»; skådeplatsen är torget i Sigtuna. Stycket antydes komma att utveckla sig parallelt med handlingen i Habor och Signild, men af hänsyn till »Hr. Branders ömtålighet, uti alt det, som angår des Poëtiska Talent», inskränker sig utgifvaren till att meddela handlingens gång samt utdrag af dialogen i första akten, där rådman Bergström söker förmå sin dotter att öfverge Anders och gifva sitt jaord åt den förnämliga friaren, rådman Berg. Det hela är ett grofkornigt och icke synnerligen träffande skämt med svagheterna i det Branderska sorgespelet.

Brander dröjde ej med sitt svar. Innan årets slut utgaf han ett nytt supplement till den fiendtliga tidskriften, *Nyårsgåfva för Herr Assessor Gjörwell*[1]. Som svar på parodien i Tidningar om Lärda Saker lägger författaren åtskilliga Gjörwells utlåtanden om ett lärdt lefverne, om en journalists plikter o. s. v. i munnen på skoflickare, rodderskor och andra illiterata personer, men utan att därmed uppnå någon större komisk verkan. Själf har han, Brander, justifierat sig emot

[1] Supplement til Tidningen om Lärda Saker af den 17 December 1768, eller Nyårs-Gåfva för Herr Assessor Gjörwell, emot en af honom gifven Jul-Klapp.

framstälda beskyllningar, »men huru har H. G. förklarat sig öfver de förevitelser man gjordt honom om Rhodomontader, vränga, obilliga, platte och indigeste anmärkningar vid sina compillationer? Tror han, at alt sådant försvinner i en redunderande Lärdoms-glants af et Bibliothek, som man dammar och vårdar?»

Så kommer det sedvanliga utfallet mot »Critiquer, som leda sitt ursprung af små hjärnors insoutenable prevention för sig sjelfve, af naturlig arghet, dumhet, partiskhet, nedrighet, afund m. m. Critiquer, hvilka fästa sig, som Karborren, vid hvad, som kommer dem för nära. Critiquer, som likna Kolmaskar och fräta utan åtskillnad Rosor och ogräs, Näslor och Blomster, samt alt hvad någon händelse kastar dem på. Critiquer som göra af häcklande et handtverk, och inrätta det efter ensidige afsigter eller hämd. Critiquer, som förvillade af et slags lärd Donquichotisme, taga partier och anledningar til sina lärda envigen, på ungefärligen lika god grund, som den ryktbare Cervantes' hjälte» — denna energiska karakteristik af en förhatlig granskning är betecknande för Branders polemiska hållning, i jämförelse hvarmed den Bergklintska kritikens sakliga och behärskade ton verkar synnerligen fördelaktigt. Gent emot sina motståndare väljer författaren »Virgilii sätt att hämnas. Mævius och Bavius voro emot honom hvad H. G. och dess läraktiga Gunstlingar äro emot mig». På dessa sina belackares anfall svarade Vergilius värdigt genom att vinnlägga sig om en ännu större fulländning i sina poetiska arbeten; så skall ock författaren af Habor och Signild möta de mot honom riktade angreppen. »Hämden har jag i min hand, jag skal söka at skrifva ännu bättre, Cornificius torde då til slut spricka af harm».

Nu följde en rad smärre tidskriftsuppsatser för och emot den omstridda tragedien. I Tidningar om Lärda Saker 1769,

första delens tjugufemte stycke, läses ett kortare *Svar*[1] på Branders småskrifter, uti hvilket den literära kritikens nytta och nödvändighet äfvensom parodiens berättigande betonas. Förmodligen är uppsatsen insänd af författaren till Lindgren och Cajsa.

I nästa nummer af samma tidskrift är infördt ett *Bref*[2] rörande nyttan af kritik, signeradt Critophilus och dateradt Stockholm den 7 januari 1769. Författaren vill ej falla publiken besvärlig med en vidlyftig afhandling om kritikens nytta, utan önskar endast »meddela M. H. en mycket vacker Citation utur en Tysk Skald, som ej oskickeligen kan lämpas til den Strid, som nu föres emellan Hr. Consuln Brander, och tvänne de vittraste Snillen i Nationen; för hvilka begge senares Granskning, M. H. dock så frikostigt både emottager, men tillika föraktar de ovärdiga Lappar, hvarmed förstn. Auctor och Hr. Dir. Salvius gemensamt regalera Publicum.» Som ett exempel på kritikens nytta påpekar brefskrifvaren, huru v. Schönaichs *Hermanniade*[3], genom hvilken hjältedikt författaren ämnade vinna »rummet näst efter Hr de Voltaire, eller blifva den 6:te Hjeltesångaren i verlden»[4], gjorts omöjlig af den samtida tyska kritiken. Slutligen anföres det utlofvade citatet, som är en strof ur första sången af Wielands heroiskt-komiska dikt *Idris* och framhåller en sträng gransknings nytta för konsten.

[1] Svar til Hr. Brander, uppå des utgifne Supplement, til Tidningen om Lärda Saker.

[2] Bref til Utgifvaren af Tidningarne om Lärda Saker, rörande Granskningens Nytta.

[3] O. v. SCHÖNAICH, Hermann, oder das befreyte Deutschland. Ein Heldengedicht. Mit einer Vorrede ans Licht gestellet von J. C. Gottscheden. Lpz 1751.

[4] Äfven Brander anropar — hvaråt här tydligen syftas — i invokationen i början af sin Gustaviade, sånggudinnan, att »Gustavs skald» må blifva satt i sjätte rummet bland den episka diktens store mästare, omedelbart efter Voltaire. — Därest sånggudinnan tillmötesgått denna

Från motsatta sidan infördes i n:r 4 af Lärda Tidningar för år 1769 en anonym artikel till Branders försvar. Författaren finner, att »så otwifwelaktig sanning det är, at wackra Theatraliska arbeten rensa både språk och tankar, göra Nation både nöje och heder; så högnödigt är det ock, at en sådan Författare bör hedras, åtminstone upmuntras; men icke smädas». Men då Brander vågat träda i Dalins fotspår och fägna de redliga medborgarne med en vacker början till svensk dramatik, så möter han strax själfklokhetens och afundens otacksamhet. Bergklints kritik synes författaren ovänlig och kitslig, och hvad parodien beträffar, finner han den röja på en gång »kitslighet, swaghet och brist på goda seder». — »Desse oförgripeliga tankar önskar jag måtte göra den nytta, at en onödig granskning förbytes i en nödig täflan. O! at wåra snillen wille tänka på dygd, pa frihet, på fäderneslandet, när de besluta, at wisa sig för Allmänheten! Mon det icke wore anständigare, at inbördes täfla däruti, at bereda wår framtid en Swensk Theater, där wältaligheten tolkade för fria Swenska Män frihetens rättigheter, gränsor och skyldigheter».

Härpå svaras i Tidningar om Lärda Saker 1769, första delens tjuguåttonde stycke, med en *Anmärkning*[1] vid Lärda Tidningars artikel, hvilken anmärkning är signerad Granskare och daterad Upsala den 16 januari 1769. Författaren söker ironiskt framställa uppsatsen i Salvius' tidskrift såsom författad af en Branders literäre motståndare, som »med en satyrisk penna» lofordar hans poesi just för att ytterligare framhålla dess brister. »Literaturen också har sina Tartuffer, sa

blygsamma begäran, skulle serien blifvit Homeros, Vergilius, Tasso, Milton, Voltaire — Brander-Skjöldebrand, en sammanställning, som i all sin komik är synnerligen betecknande för Branders uppskattning af sig själf och sin poesi.

[1] Anmärkning, vid Lärda Tidningen N. 4. för d. 12 Jan. 1769.

mycket farligare, när de imponera på en i Critiquen och Smaken så vidtfrägdad och genomdrifven Man, som Hr. Lars Salvius. Det sker derföre i al Collegialisk förtrolighet, at man härmedelst varnar Hr. Directeuren, at akta sig för flere så skalkaktige Panegyrici, som denne Anonymus varit, just på depensen af de begge Herrar, dem han synes protegera».

Den ironiska tonen i denna uppsats kunde ej annat än ytterligare förtörna den hetsige Brander. Han rustade sig åter till strid, och i slutet af februari eller början af mars 1769, utkom hans svar, *N:o I. Critiskt Supplement*[1], tryckt som vanligt hos Salvius och i samma format som Tidningar om Lärda Saker. Hvarför skriftens titel blifvit denna, förklarar författaren i en längre ironiskt hållen inledning. Då han genom den föregående skriftväxlingen kommit till insikt om granskningens öfverväldigande betydelse, har han »ändteligen beslutit, at med Herr Gjörwell och dess läraktiga Snillen, uppoffra sin tid åt denna ädla och i vårt Land högst flororerande hufvud-sciencen». Han ämnar blifva en kritiker af allt och alla, »från och med Homerer, Virgilier, Cornelier, Raciner, Voltairer, til och med våra Klåpare, Rimsmidare, Compillateurer, Journalister, häcklare, Parodister etc.», en granskare af stort och smått »alt ifrån Iliaden ända intil Tidningarna om Lärda Saker». Han skall ingenting annat tåla än änglafullkomligheter och vill »bevisa, at de fem så kallade stora Episke Poëter varit stympare och felat både i composition, execution, Verslag och fixioner, och att Racine icke förstått Theatrens Reglor». Han hade först tänkt kalla sitt arbete »Flug-smälla,» men detta namn skulle ej ha passat de stora ämnena, han »föll då på et annat extremum» och ville kalla det »Den Litteraire Murbräckan», men den titeln skulle gjort hans kritiserade motståndare uppblåsta; ett ögonblick hade

[1] N:o I. Critiskt Supplement til Tidningar om Lärda Saker, för år 1769.

han tänkt sig namnet »Den Litteraire Philolalus Parhesiastes eller 3: tius»[1], men äfven detta hade han öfvergifvit. Han hade nämligen till slut funnit det klokast att angripa endast dem, som först anfallit honom. Och då hans fiender alltid gjort sina angrepp »ifrån Hr. Gjörwells formidabla Biblioteks-skans, som nyss kallades Kongl. Bibliothekets Tidningar; men nu förnuftigare: Tidningar om Lärda Saker», och han således borde rikta sig förnämligast mot dessa, finner han det klokast att bibehålla den titel han förr brukat: på detta sätt skulle i nämnda tidningar och hans egna till dem hörande supplement »hela detaillen af detta lärda krig, attaque och defense etc.» komma att ingå. Ehuru arbetet vore ämnadt att blifva periodiskt, kunde han ej förbinda sig att utge ett visst antal nummer, kanske skulle endast några få ark, kanske flera hundra utkomma af den serie, hvars första nummer nu förelades läsaren[2]).

Sitt »första steg på den ärefulla häckle-banen» tager författaren omedelbart med en vederläggning af en statsrättslig notis, som Gjörwell lämnat i ett nummer af sin tidskrift *Statsjournalen*[3] för år 1768, med hvilken vederläggning han vill visa, att han »åtminstone äger så stor kunskap i Historien och Staterne, som Herr Gjörwell har i Epopéen och Dramatiquen». — Därpå riktas mot författaren af Lindgren och Cajsa

---

[1] Philolalus Parrhesiastes eller den Pratsjuke Fritalaren var en politisk veckoskrift, som under 1768 utgafs af den kände mösspublicisten Jacob Gabriel Rothman; en motpublikation var den samma år af Israel Lanner utgifna satiriska tidskriften Philolalus Parrhesiastes Secundus eller Pratsjuke Fritalaren den Andre. Jmfr Lundstedt, Sv. period. litt. T. 1. s. 57, 58.

[2] Af Critiskt Supplement utkom emellertid aldrig mera än det här refererade n:r I, vare sig författarens tal om fortsättning ej var allvarligt menadt, eller omständigheterna förhindrat planens genomförande.

[3] Stats-Journalen var en tidskrift af historiskt, statistiskt, ekonomiskt och politiskt innehåll, som 1768—1769 utgafs af Gjörwell med biträde af kommissarien, sedermera kommerserådet Joh. Fr. Kryger.

en skarp läxa för hans vanvördiga tilltag att parodiera den Branderska tragediens upphöjda ämne: »hade ej en olycklig framleden Svensk Prinsessas blotta namn bort tygla Edert vanvett?»

Särskildt uppretad är Brander öfver den i Tidningar om Lärda Saker införda uppsats, där Gjörwell och Bergklint karakteriserats såsom två af den samtida vitterhetens främste. »Vår förträffeliga Parodist behagar utnämna 2:ne af mina motståndare för de vittraste Snillen i Nationen. Jag tycker mig se Premier-Ministren i Lillipyt stifta en ordre pour le merit. Förlåt mina imaginations-Saillier: de äro så naturliga för verkelige Poëter (!) som främmande för Rim-smidare, Parodister och Klåpare». — Uppsatsens sista del är riktad mot Gustaviadens granskare.

Återstår nu att betrakta det vigtigaste aktstycket i striden om Habor och Signild, Bergklints förut omnämnda svar på de tre supplementen[1]. — På grund af såväl Branders hänsynslösa stridssätt som allmänhetens ringa intresse för dylikt personligt gnabb, säger sig kritikern länge hafva tvekat att taga till orda, »men då tvisten hufvudsakeligen hvälfver på åtskilliga satser, som leda till smakens antingen fredande eller fördärf, så trodde jag mig icke längre böra tillåta, at man ock obehindrat skal imponera på sanningen».

I värdig ton försvarar han sig mot Branders beskyllning att i denna strid vara endast »en annans brave» och drifvas af »besynnerliga» motiv. Såsom engagerad i det sällskap, som utgaf Bibliotekstidningarne, hade han af Gjörwell till recension mottagit tragedien i fråga, som ju hade närmaste

[1] Bergklints uppsats publicerades i följande stycken af Tidningar om Lärda Saker: första delen, st. 2 (d. 5 nov. 1768), 30, 33, 42, 47—48, 49—50; andra delen, st. 1—2, 3—4, 5—6, 12, 13—14, 36—37, 38—39, 40—41, 42—43 (d. 31 dec. 1769), hvarmed den afbröts.

gemenskap med de af honom idkade studier; i sin granskning hade han dömt efter bästa förstånd och samvete.

Därefter följa tänkvärda ord om kritikens rätt och plikt. »Det är en allmän menniskorätt och ingen usurpation, at säga sina tankar öfver andras skrifter, hvilket man kan göra både som Journalist och Criticus. Det du ej vil at någon skal veta så tig dermed, detta är Critiquens första principe, hvaraf följer, at så snart man yttrar sig, kan man ej hindra andra at tänka däröfver, och at åter med en lika risque säga sin mening. Mycket inlöper dock i vårt mundtliga umgänge, hvarest den strängaste rätt vore största orätt. Men med Skrifter, som med fri öfverläggning utgifvas, och äro ej annat än en offentelig conversation med hela menniskoslägtet, har det en något strängare beskaffenhet. Boklådorna äro icke allenast som et slags klocktorn, där man ringer tilhopa hela den förnuftiga verlden at afhöra Predikanter, som sjelfve erbjuda sig, utan ock i värket en köpenskap af tankegods. Ho kan neka mig at då säga hvad jag tycker om Predikanten, och än mer om min enskildta egendom, som jag köpt mig för mina penningar».

Hvar och en har rätt att döma efter sitt begrepp om en författares arbete, men omständigheter och billighet göra skilnad mellan olika verk. »Ingen ting kan undgå en Lärares enskilta dom, men icke drages alt för det Almännas. Af olika saker fordras olika fulkomlighet, och en del Auctorer hafver en Fristad i sin uselhet, lika som andra en Fästning i sin magt». Af allt, som af trycket utgifves, har emellertid ett dåligt vitterhetsarbete den minsta ursäkten: det är ju intet nödtvång att skrifva poesi, och ju högre ämne en författare väljer, desto större fullkomlighet i framställningen har läsaren rätt att fordra. Som Formey framhåller, väntar sig läsaren, att ett poetiskt arbete af en viss art skall hos honom väcka

en viss stämning, om denna förhoppning gäckas, har han rätt att blifva missnöjd[1].

Och en journalist måste i sin granskning vara vida strängare än den vanlige läsaren. Journalisten fäller sitt omdöme »icke allenast för Köpare, som förut vilja känna Varans duglighet, och för okunnigare, som vilja underhjelpas i sin urskillning, utan och för Utlänningar och Efterverlden, hvilka utan mannamån lätt beslå oss, om vi sagdt något förmycket. Det är visserligen icke at hedra en Nation, til at göra väsende af en medelmåttig Skrift, på den grund at landet ej öfverflödar af värk i det slaget; en främmande måste snarare tänka, det vi äro äfven så okunniga om huru det bör vara, som vi äro fattige. Man umbär häldre vissa prydnader, om man ej kan hafva de rätta, än at man blottar på en gång både fattigdomen och högfärden; åtminstone gifver man icke ut sin granlåt för dyrbarare än den befinnes». Allra minst har en kritiker att taga hänsyn till författarens vilkor och sociala ställning, det är verket, ej mannen, som han skall döma.

Den svenska vitterheten har på senaste tid vunnit den förkofran, att dåliga författare ej längre kunna sig till ursäkt anföra språkets och den allmänna poetiska diktionens outvecklade ståndpunkt. »Sedan en von Dalin och Auctorerna til våra Vitterhets-Arbeten[2], samt flera ypperliga Snillen före-

[1] J. H. S. Formey, Principes élémentaires des Belles-Lettres. Amsterdam 1763. s. 16, 17. — Formey var en fransk skriftställare, verksam i Berlin, sedan 1748 ständig sekreterare i därvarande vetenskapsakademi. Han var en ytlig mångskrifvare, hvilken satt som sin förnämsta uppgift att från kristlig ståndpunkt bekämpa de franska filosoferna; stod i liflig literär förbindelse med Gjörwell. Han dog 1797.

[2] Härmed åsyftas Witterhets Arbeten, utgifne af et Samhälle i Stockholm. T. 1. 2. Sthm 1759, 1762, egentligen en af fru Nordenflycht, Creutz och Gyllenborg verkstäld omarbetning af Tankebyggarordens Vara Försök. Huru dessa Witterhets Arbeten mycket snart hos samtiden vunno anseende som fulländade poetiska mönster, se Kruse, Nordenflycht. s. 264, 265.

lyst oss, synes Nationen icke mer sakna modeller, huru saker kunna med smak, styrka, värdighet, noghet och prydlighet äfven utföras på Svenska, så at vi visserligen icke nu mera kunna sägas vara begynnare i en idrott, däri vi i det närmaste gått så långt, som någon annan». Desto mindre bör man tåla den öfverhandtagande mängden af dussinförfattare, desse dåliga poeter, hvilkas ovårdade och smaklösa skrifsätt framträdde i all sin glans hos »den stora Concursus Miserorum, som för et par år sedan betjöt Rikets gladaste och sällsyntaste högtidelighet»[1]. Striden mot detta slags skalder är en af kritikens vigtigaste uppgifter: »om v. Dalin sjelf nu såge al denna eländighet, så skulle han, enligt 6 puncten af sin Critik-lag lösgifva både Boileau och Swift och hela det Satyriska etc., at göra sit bästa».

Vidare framställes som en vigtig uppgift för samtidens kritik att balansera den — genom tryckfrihetsförordningen af år 1766 — nyvunna tryckfriheten. »I samma mån som vi lyckeligen erhållit Skriffriheten, så bör både Satiren och Critiquen lössläppas. De äro de enda, som, där andra åklagare ej äga rum, kunna hålla skriffältet rent från sjelfsvåld och osedighet, allenast de äga sjelfva den sedighet at bekriga fel, men icke personer; det bör alltid vara en helig åtskilnad mellan en ärlig man och en felaktig Auctor. Man kan ju låta blifva at trycka, när man ej har pund eller tålamod at skrifva väl, så critiqueras man icke».

Brander säger sig vara drifven till sitt tragiska författareskap af tanken på den inhemska teaterns fattigdom. Men den omständigheten, att, i ett visst land vid en viss tid, en särskild diktart står förhållandevis lågt, är ingen anledning att med våld söka framdrifva de felande vittra alstren. Det är

[1] Kronprins Gustafs förmälning 1766.

icke till alla tider ett folk gifvet att frambringa skaldesnillen: Rom hade en väldig skara medborgare, men blott *en* Vergilius. Frankrike kunde ej med alla sina skaldepensioner köpa at sina tragediskrifvare Corneilles anda. Också vi lära få som andra hafva tålamod, tills den rätte kommer; om ock nationen är fattig på dramatiska arbeten, begär den dock ingen allmosa bestående af ett medelmåttigt literärt hastverk. För öfrigt hafva äfven de största mästare ofta blifvit utsatta för kritik, men denna har, långt ifrån att nedslå deras mod, i stället höjt och stålsatt deras skaparekraft. Corneille och Racine hafva, som Boileau en gång påvisat[1], af kritikerna öfver Cid och *Andromaque* drifvits till andra, ännu mer fulländade verk; äfven författaren af Habor och Signild borde svara sina granskare med en nytt och bättre arbete.

Branders påstående, att den, som ej själf försökt sig på dramatisk diktning, vore obehörig att kritisera ett dramatiskt arbete, faller på sin egen orimlighet. Aristoteles, Boileau och Horatius skulle då uteslutas från granskningsrätt — och den, som ej själf är skräddare, skulle ej få klandra en illa sydd rock. Med kännedom om den hetsighet, hvarmed Brander upptagit hvarje, äfven den hofsammaste kritik öfver sitt sorgespel, har man svårt att taga på allvar hans uppmaning till allmänheten att vara domare i den literära tvistefrågan. Säkerligen är det blott sina medhållare i den vittra världen, som han därvidlag anser omdömesgilla, de öfriga vill han utan tvifvel förmena den rätt till kritik, som af Boileau tillerkändes hvarje teaterpublik[2]. — Om emellertid allmänheten påtager sig domarevärfvet och bedömer Habor och Signild

[1] Au Cid persécuté Cinna doit sa naissance,
Et peut-être ta plume aux Censeurs de Pyrrhus
Doit les plus nobles traits dont tu peignis Burrhus.
Boileau, Épitre VII, à Racine. v. 52—54.

[2] Boileau, L' art poét. Ch. III. v. 145—150.

efter »vår store Boileaus» principer för den tragiska framställningen[1], så blir det lätt att se, hvilkendera af de båda stridande, författaren eller granskaren, som anfaller med större skäl.

Då Brander rent ut påstått, att kritikens författare var fullkomligt okunnig på det dramatiska området och endast till namnet kände Corneille, Racine och de öfrige store mästarne, ser sig Bergklint nödsakad att med auktoriteterna själfva bestyrka sin talan. Sin kunskap har han hämtat ur första hand, »och sådan den är vil jag nu upgifva den för H. B. Horatii och Boileaus värk om Skaldekonsten, Corneillerna, Racine och Voltaire, samt däribland hvad reglor angår, förnämligast P. Corneilles tre *Discours* den första *de l'utilité & des parties du Poëme Dramatique,* den andra *de la Tragédie* etc. och den tredje *des trois Unitez* etc.[2], samt Voltaires *Discours sur la Tragédie*»[3] — således den klassiska repertoaren i ämnet.

Brander har i sina motskrifter oupphörligen åberopat sina meriter som medborgare och ämbetsman, dessa vill kritikern emellertid helt och hållet lämna å sido. Han föraktar icke sin motpart som författare och högaktar honom såsom medborgare, men detta senare är något, som ej får inverka på kritikens art. »H. B. täcktes dock til det minsta besinna, at man i lärdoms riket ej känner hvarandra under annat namn än Författare, d. ä. människor som tänka och skrifva: och at Personen där ej äger någon annan merite än efter dess arbete. Känd eller okänd är värket det samma: jag har ej företagit mig at granska den samlande, handlande,

---

[1] Anf. arb. Ch. III. v. 151—159.

[2] Dessa Discours citeras här nedan efter P. Corneille, Oeuvres (Éd. Les grands écrivains de la France.) T. 1. Paris 1862.

[3] Discours sur la tragédie, à Milord Bolingbroke, som utkom som företal till författarens tragedi Brutus (1730), citeras här nedan efter Voltaire, Oeuvres complètes. T. 1. s. l. 1784.

rike etc. Consulen Herr Brander, utan Sorgespelet Habor och Signild».

Författaren har i kritiken funnit endast vrånghet och orättvisa och frågar, hvilken svensk originaltragedi rättvisligen kan sättas öfver Habor och Signild. På grund af den svenska dramatikens ringa utveckling, är det kanske ej så lätt att finna en sådan, men annat blir förhållandet, om tragedien i fråga bedömes efter sorgespelets natur och de godkända mönstren. Väl kan man gifva författaren rätt däri, att hans drama är öfverlägset Messenius' Signill, men lika mycket som det står öfver den gamla svenska tragedien, lika mycket står det under Corneilles *Cinna*. Voltaire karakteriserar, i sin Discours sur la tragédie, sorgespelet *Alcibiade* af Campistron[1] såsom *une pièce tres-suivie, mais faiblement écrite, et ainsi peu estimée*[2]; »jag kan dock ej annat finna än den till alla delar är så god som Habor. Än mer, då hvar och en kännare vet, at af alla P. Corneilles, icke mer än 8 eller 9 Piecer synnerligen godkännas, hvad skulle jag då säja utlänningen om Notre Habor?»

Fattigdomen inom den svenska dramatiken får ej föranleda utgifvandet af medelmåttiga arbeten: »man bör altid hafva för ögonen sakens högd och des sanskyldiga Originaler, samt sträfva därhän, lika mycket huru andra krypa nedanföre». Hvarför skulle ej en god literatur kunna uppblomstra äfven i Sverige? Både i naturgåfvor och allmän bildning kan vårt folk täfla med andra. Visserligen eger kanske ej språket fullt samma rikedom och utveckling som en del andra, men å andra sidan skylles på språket mycket, som kunde hjälpas genom större flit och skicklighet hos författaren. Omskrif-

[1] J. G. de Campistron, d. 1723, fransk tragediförfattare, lärjunge till Racine: med honom börjar den franskt-klassiska tragediens nedgång. Alcibiade skrefs år 1685.

[2] Voltaire, Oeuvres. T. 1. s. 312.

ningar, uppfinnande af nya ord och lån från främmande språk äro medel att gifva modersmålet växt och utbildning. »Framför alt har det allestädes varit Poësien, som genom sit behof och sit tvång framletat alla språkets tilgångar. Om jag icke mycket bedrager mig, så är Franska språket i grunden föga rikare än vårt, samt har en ganska sträng och närskyld verslag; men Rika Snillen hafva gifvit det glans och öfverflöd. En poet måste nödvändigt hafva sit språk i full besittning, har han då tillika redigt vett, nog snille, nog tolamod och osmak för sielfsvåld, så öpnar han sig utvägar, hvar de någonsin finnas: i vidrigt fall, *quæ desperat tractata nitescere posse, relinquit*»[1]. Orsaken till poesiens bristande utveckling i Sverige är den ringa vinst och heder skalden kan vänta sig äfven af de mest fulländade arbeten. Om diktningens materiella lön sattes i skäligt förhållande till dess inre värde skulle säkerligen äfven i vårt land en rik och betydande literatur uppblomstra. Men ej skall diktningen uppmuntras genom en släpphändt granskning, hvilken leder till poesiens och språkets förfall. — Samtliga dessa tankar hafva vi redan funnit i författarens tal om skaldekonsten och hans dissertationer.

Branders angrepp mot sin föregångare Messenius röjer ringa blick för de historiska förutsättningarne för tillkomsten af dennes dramatiska arbeten, särskildt är det oberättigadt att framhålla, det Messenius skref sina stycken ungefär vid samma tid, som Frankrike beundrade Corneilles dramer. »H. B. torde dock nu föra sig til minnes, af *Examen de Mélite* och *de Clitandre*, at hela Frankriket ej kände Theatrens reglor stort bättre, när Corneille började; hvarföre kunde då ingen af samtidiga på stället, där Theatren likväl var i full gång, bryta sig igenom detta mörkret förr än han? Man finner ej vid sielfva hofvet, sedan Drottning Christina blef bättre be-

---

[1] Horatius, De arte poetica. v. 149, 150.

kant med de Franska, än Messenius kunnat vara i Upsala, det Theatern hunnit mycket längre: Stjernhjelms Balletter intyga det».

Därpå öfvergår granskaren till en detaljerad kritik af det Branderska företalet och påvisar, huru föga författaren hållit de där gifna stolta löftena. Beträffande den »behageliga korthet», som han utlofvat, påvisas, huru en sådan korthet långt ifrån alltid är en förtjänst. Den store Corneille, hvars aktning för de faststälda reglerna är bekant, uppgifver dock — i Discours du poëme dramatique[1] — att han i detta fall ansett sig böra gå längre, än reglerna tillåta, och sålunda gifvit åt sina komedier en längd af ungefär 2,000, åt tragedierna af öfver 1,800 verser.

Vidare har författaren gjort ett utfall mot de »bekanta moraler», hvarmed äfven de bäste författare utfylla sina scener för att gifva sina verk den tillbörliga längden. Men — frågar granskaren — »H. B. vil ju ej förjaga moralen från Theatren: skälen til dess bibehållande, och den därvid nödiga adresse förklarar P. Corneille i D. d. P. Dr.[2] Hvad synnerligt nytt kan väl nu mera i den saken upfinnas, utom nya föreställningssätt, hvilka man äfven så litet lärer kunna klandra i de bästa Skådespel, som man skäligen kan tillägga dem något smått och utslitit. Man har tvärtom förundrat sig öfver deras politique och djupa verlds-kunskap, som brillerar alleständes: det är ingen konst at vara lång med triviale Moraler, men kanske en ganska stor at vara det med deras». För öfrigt verkar författarens upprepade klander af sina dramatiska föregångare synnerligen osympatiskt; som Boileau yttrar i sina Réflexions sur Longin[3], finnes intet odrägligare än en medelmåttig författare, som, utan att se sina egna brister, vill finna fel hos alla de mest framstående skriftställare.

[1] Corneille, Oeuvres. T. 1. s. 30,

[2] Anf. arb. o. del. s. 18 ff.

[3] Boileau, Oeuvres. T. 3. Paris 1747. s. 229.

Bergklint öfvergår derefter till en granskning af verket i dess helhet och begynner denna med några allmänna omdömen. Därvid vill han i främsta rummet låta leda sig af sin känsla: »Jag har vid andra värk funnit mig känna alt det samma som andra, och budit til att fixera denna känsla med nödiga principer. Jag måste väl veta bäst sielf huru andra sorgespel verkat på mig, och huru olika denna är, mot den jag känt af Habor och Signild». — Men Bergklint var för mycket lärjunge af Boileau och den teoretiserande Corneille för att låta sin personliga smak behålla sista ordet. »Det är vist — fortsätter han omedelbart — at det kommer på et ut, om en sådan pièce är efter alla reglor eller ingen, om den felar i den enda första och hufvudsakeligaste af alla, som är at behaga efter konstens art[1]: men så vida dessa reglor äro grundade i den verkeliga naturen, så är ock vist, *que les préceptes bien ou mal observés, doivent faire leur effet, bon ou mauvais, sur ceux meme qui faute de les savoir s'abandonnent au courant des sentimens naturels.* D. d. P. Dr. Som sagt är, lämnom känslorna därhän, och låt oss afgöra vår sak efter reglor och principer».

Med dessa ord afbrytes — i Tidningar om Lärda Saker, andra delens stycke 42—43, af den sista december 1769 — Bergklints svar på de tre supplementen, långt innan det i sin helhet blifvit offentliggjordt. Gjörwell hade publicerat den Bergklintska uppsatsen i små stycken oftast med långa mellanrum, en form för offentliggörande, hvilken naturligen var synnerligen ogynsam för en enhetlig uppfattning af kritiken; under tiden hade hans motståndare utgifvit den ena motskriften efter den andra, hvar och en ett helt för sig. Bergklint uttalar ock, i bref till Görwell af den 9 december 1768, sin fruktan, att publiken på grund af det olämpliga sättet för

[1] Jmfr Corneille. Oeuvres. T. 1. (Discours de la tragédie.) s. 95. »Le but du poëte est de plaire selon les règles de son art».

granskningens offentliggörande skall tröttna på densamma. Gjörwell lofvade ock att trycka uppsatsen i sin helhet, för hvilket löfte Bergklint, i bref af den 13 januari 1769, framför sin tacksamhet, dels på grund af det arbete han därpå nedlagt, dels ock med anledning af Branders utmanande och smädliga skrifsätt. Detta löfte synes Gjörwell emellertid ej hafva hållit, ty i augusti året därpå omnämner Bergklint, att hans Branderiana då lågo hos boktryckaren Lange färdiga till tryckning[1]. Emellertid kom äfven denna gång något hinder i vägen, och då Bergklint på sin ålderdom var betänkt att utgifva sina samlade arbeten[2], strandade äfven denna plan, hvadan fortsättningen af kritiken öfver Habor och Signild ännu föreligger outgifven.

Såväl Westén i sin Bergklints-biografi[3], hvilken torde hafva varit den vigtigaste källan för senare lefnadsteckningar, som ock Sondén i sin upplaga af skaldens vittra arbeten[4] upptaga bland hans skrifter en i manuskript efterlämnad fortsättning hans skriftväxling med Brander, hvilken fortsättning skulle behandla teaterns grundregler. Detta manuskript har emel-

[1] »Mina Branderiana äro nu i Hr Langes hand, få se om han håller ord at gifva ut dem i en pièce, som jag hälst önskade, ty det är vist, at denna utgifning styckevis har sina stora olägenheter både för en Auctor och Läsare». Bref till Gjörwell af d. 16 aug. 1770.

[2] I bref till den sedermera i vår literaturhistoria bekante Per Adam Wallmark, dat. d. 26 okt. 1799, omtalar Bergklint sin plan att utgifva sina arbeten, hvilka han dessförinnan önskade »få lägga under Leopolds revision». I ett senare bref till densamme, dat. juni 1802, omtalar han, att han »därom tillskrifvit Herrar Leopold och Adlerbeth, som ock benäget svarat mig, i tanke at bedja dem förut genomse och antaga eller utmönstra» de dikter, som han ämnade i samlingen upptaga. — Bergklint hade af sin son Gustaf, d. 1802, sammanförts med den unge Wallmark, med hvilken han, äfven efter sonens död, stod i en förtrolig brefväxling. Hans liksom sonens bref till Wallmark finnas i Kongl. Biblioteket i Stockholm.

[3] Westén, Sv. Hof-Cler:s hist. Första delen. T. 3. s. 560.

[4] O. Bergklint, Vittra arbeten. (Utmärkta och klassiska arbeten af svenska författare. Sjette delen.) Sthlm 1837. s. 12.

lertid ansetts vara förkommet, och det är först Sylwan[1], som påvisat dess befintlighet, visserligen i stympadt skick, i den Bergklintska släktens ego[2].

Som sagdt, är handskriften, hvilken ursprungligen bestått af 80 tättskrifna kvartsidor, icke i sin helhet bevarad; de 36 första sidorna äro förkomna. Emellan uppsatsens i Gjörwells tidningar tryckta början och den bibehållna delen af manuskriptet har en afdelning gått förlorad, som förmodligen upptog en granskning af dramat från mera allmänna synpunkter. Handskriftens återstående 44 sidor innehålla hufvudsakligen en detaljgranskning, som upptager de af Bergklint i den första kritiken framstälda, af Brander sedermera bestridda åsigterna; dessa söker granskaren här stödja med en större samling citat från estetiskt-kritiska auktoriteter, bland hvilka fortfarande Corneille intager främsta platsen.

Först gäller det den dramatiska sannolikheten, som granskaren fortfarande anser ej vara tillräckligt tillgodosedd; hans anmärkningar därvidlag äro ofta af rätt småaktig och pedantisk art. Vid frågan om lämpligheten af att göra Alfs fosterbroder till konung just för hunnerna, har Bergklint ett yttrande, som är rätt belysande för det omslag, som allt sedan Dalin egt rum i allmänhetens ställning till och intresse för antikvitetsstudiet. »Om H. B. tror — yttrar kritikern — at den Nordiska Sagokunskapen är något favoritstudium i vår tid, så missräknar han sig ansenligen. Sedan våra bättre Historici och Antiquarier betjent oss med at utdraga därur, hvad som kan vara sannolikt och dugligt, så öfverlemnar man

[1] Sylwan, Sv. pressens hist. s. 280.

[2] Docenten vid Lunds Universitet, D:r O. Sylwan har för sitt, här ofta citerade arbete om den svenska pressens historia genomgått de Olof Bergklints efterlämnade papper, som nu tillhöra skaldens sonsonson Juris Studeranden Adolf Bergklint i Lund. Genom dessa båda herrars välvilja har jag blifvit satt i tillfälle att taga del af här omnämnda manuskript, hvarför jag har att till dem båda frambära mina tacksägelser.

gjerna denna lecturen åt dem, som på ämbetes och böjelses vägnar hafva at göra därmed och söker sig mer interessante historier».

Att bestämma diktens förhållande till historien är ej lätt, men lika sant som det är, »at Tragedien icke är gjord för at tjena til uplysning i Historien, så ganska oricktigt vore det däremot, om H. B. kunde mena, at det kommer aldeles på ett ut, huru man där handterar Historien; så irrande bör jag ej anse H. B. vara. Man behöfver allenast genomläsa Corneilles Discours, i synnerhet den om Tragedien, så finner man nog utstakningar både när Historien måste följas, och när den kan eller bör upblandas eller omskapas[1]. Men at komma til det, som nu är i fråga, så är det en constant principe, at Auctorn bör noga undersöka, huru vida åskådaren känner det som föreställes, eller kan råka at confundera ett mindre bekant med ett som är mera, och at han därefter bör vara sorgfällig at utbreda nödigt ljus och förekomma irringar. Beviset ligger i sakens natur, det skall och styrkas med exempel», hvilka hämtas från Corneilles *Examen de Rodogune* och *Examen d'Andromède*[2].

Granskaren har påstått, att dramats intrig och dess lösning allt för mycket bygts på slumpen, och denna åsigt fasthåller han fortfarande. Väl förekommer sådant ofta äfven hos andra författare — som exempel anföres en episod ur Holbergs *Hexerie eller blind Allarm* — men Corneille fördömer, i Discours du poëme dramatique, ett dylikt anlitande af slum-

---

[1] Corneille, Oeuvres. T. 1. s. 72 ff., där författaren framhåller det oriktiga i att låta öfvernaturliga tilldragelser spela in i en historisk handling. Emot Aristoteles' sats — i Poetikens fjortonde kapitel — att de ur historien eller sagan hämtade stoffen alltid skola behallas oförändrade, framhåller Corneille, att ändringar i bihandlingar, äfven som i de uppträdande personernas motiv o. d., äro tillåtliga, endast hufvudhandlingen framställes i enlighet med traditionen.

[2] Anf. arb. T. 4. s. 420; T. 5. s. 301 ff.

pen, särskildt såsom det framträdde i de i antikens drama så vanliga igenkänningsscenerna[1]. — Äfven har i kritiken påyrkats, att i en tragedi karakterer och passioner böra drifvas till sin höjd; också här kan granskaren stödja sig på Corneille, hvilken i nämnda Discours finner dramatikens uppgift i *la naïve peinture des vices et des vertus*, och tragediens i skildrandet af *le caractère brillant et élevé d'une habitude vertueuse ou criminelle, selon qu'elle est propre et convenable à la personne qu'on introduit*[2]. »Behagas det mera? Kanske t. e. detta hos Voltaire framför *Oreste: L'amour furieux, criminel, malheureux, suivi de remords, arrache de nobles larmes. Point de milieu: il faut, ou que l'amour domine en tyran, ou qu'il ne paraisse pas; il n'est point fait pour la seconde place. — — Un amour qui n'est pas furieux est froid, & une politique qui n'est pas une ambition forcenée est plus froide encore*[3]. Om detta är en lag, så rädes jag at Habor och Sigar efter dess stränghet icke stå sig mer än jemt. Lägger man nu härtil den pompe och magnificence, som alle kännare fordra af Sorgespel, så lärer min talan vara nog bevist».

Icke heller har Brander varit konsekvent i teckningen af karaktererna, särskildt gäller detta hvad Sigar beträffar. »H. H. måtte nödvändigt veta hvad *égalité des moeurs* vill säga, äfven där man införer vacklande caracterer, neml. de böra då däruti vara egale, at de öfveralt äro vacklande. Men hvaraf skal man då döma om denna *égalité* har sin ricktighet, om icke efter den bekanta Horatii grundregel:

— — — servetur ad imum
Qualis ab incepto processerit & sibi constet[4].

---

[1] Corneille, Oeuvres. T. 1. s. 42.
[2] Anf. arb. s. 20, 32.
[3] Voltaire, Oeuvres. T. 4. s. 11, 12.
[4] Horatius, De arte poetica. v. 126, 127.

Jag menar af den grund som lägges i Prologuen eller första acten[1], och tror mig däruti hafva både Horatius och Corneille, eller rättare sjelfva naturen til ledare». Hvad nu särskildt konung Sigar angår, så är hans bestämmande karaktersdrag den politiska egennyttan, men han vacklar oupphörligen fram och tillbaka mellan olika beslut, hvilka han öfverger lika hastigt, som han fattat dem. Till att psykologiskt motivera dessa hastiga öfvergångar har författaren sällan gjort ett försök. »Signild, som borde känna honom bäst, föreställer sig i 5:te intr. — af andra akten — det han vid närmare eftersinnande skulle balancera mellan dessa alternativer, statsinteresset, som var hans passion, och det inbitna hämdeagget, som var tidens tänkesätt: naturligast skulle man ock vänta det förra, men efter catastrophen fordrade annat, så hade det ankommit på Auctorns skicklighet at jemka sig til öfvervigten. I sanning hade här varit ämne til en högst interessante scene, där så mycken contraste sammanstöter: en fader, som skal taga parti mellan tvänne älskade barn, opponerade interessen, förtjenster och brott, verldens omdöme om hans hårdhet eller efterlåtenhet, saker som visserligen fordra ett *adroit maniement,* och som aldrig väl löpa genom en eftertänksam menniskas omdöme på ett ögnablick. Men H. B., som för den behagliga korthetens skull häldre löser sina knutar med Alexanders svärd», lämnar dessa intressanta motiv obegagnade och låter Sigar genast, utan öfverläggning fatta sitt ödesdigra beslut. Författaren begår således här just det fel, hvarför Corneille — i Discours des trois unités — har varnat, nämligen att låta upplösningen i ett drama bero af *un simple changement de volonté*[2].

---

[1] Corneille identifierar — i Discours du poëme dramatique — det antika dramats prolog och det moderna skådespelets första akt. CORNEILLE. Oeuvres. T. 1. s. 40 ff.

[2] Anf. arb. o. del. s. 105.

Kritikern har klandrat och klandrar fortfarande i Branders drama en grofhet i uttrycken, som är oförenlig med tragediens höghet. Författaren har däremot åberopat sig på Achilles ordväxling med Agamemnon i fjärde akten af Racines Iphigénie, men den som studerar denna senare tragedi, »kan sjelf hafva det nöjet at se, med hvad *égard* Achilles först aborderar Agamemnon, och huru trappvis deras ordväxling stiger, i stället för at vår hjelte far genast ut och ropar på svek»; midt under all hetta upphöra Racines hjältar icke att »handtera hvarandra med behörig distinction *en Seigneurs*, då våra querellanter äfven manquera i alla anständighetsbevisningar». Ett annat exempel på den franska dramatikens äfven i en upprörd framställning behärskade stil erbjuder Campistrons *Arminius:* »denne hjelten hade ock ett nordiskt lynne, och var enligt Tacitus icke eller alt för kallsinnig: imedlertid är det rörande at se huru hederligt han querellerar och huru noblement han och Varus uppföra sig både som Rivaler och fiender. Månne icke en dylik conduite hade gjort Habor mycket mer älskans värd?» — En tragedieförfattare bör alltid minnas Longinos' regel: *même dans les plus grands emportements il faut être sobre et retenu*[1].

Brander har under polemiken påstått granskarens mening vara den, att händelserna i ett skådespel skulle upptaga just den tid, som fordras vid deras naturliga skeende. Äfven i detta fall förklarar sig Bergklint helt och hållet för Corneilles teorier. Tidens enhet — så är dennes åsigt i frågan — skulle naturligen bäst tillgodoses, om skådespelet återgåfve en handling, som i verkligheten kunde tilldraga sig under den tid af två eller tre timmar som representationen varar. Men i de fall då detta är omöjligt, får man följa Aristoteles' anvisning och låta skådespelet skildra händelser, som i verkligheten

[1] Boileau, Traité du Sublime, traduit du Grec de Longin. (Oeuvres. T. 4.) Chap. XIV. s. 334.

kräfva för sin utveckling en tid af tjugufyra timmar eller obetydligt däröfver. *Je répète* — citerar Bergklint Corneilles ord i Discours des trois unités — *ce que j'ai dit ailleurs, que quand nous prenons un temps plus long, comme de dix heures, je voudrois que les huit qu'il faut perdre se consumassent dans les intervalles des actes, et que chacun d'eux n'eût en son particulier que ce que la représentation en consume*[1].

Granskaren sammanfattar sin åsigt i frågan. »Grundprincipen til all unité i stort och i smått är icke mer än en enda, sannolikheten: således innefattar ock Corneille alla hithörande particulariteter innom samma krets, och Voltaire: *Tenons-nous-en donc, comme le grand Corneille aux trois unités, dans lesquelles les autres règles, c'est-à-dire, les autres beautés, se trouvent renfermées:* Préface til *Oedipe*. Efter denna timsten har jag stält mitt Dramatiska urvärk, och at än säkrare kunna verificera det har han ock därsammastädes dragit denna middagslinea: *Le spectateur n'est que trois heures à la comédie; il ne faut donc pas que l'action dure plus de trois heures. Cinna, Andromaque &c ne durent pas davantage. Si quelques autres pièces exigent plus de temps, c'est une licence qui n'est pardonnable qu'en faveur des beautés de l'ouvrage; et plus cette licence est grande, plus elle est faute*»[2].

Därpå öfvergår Bergklint till de rent formella anmärkningarne. »H. B. yrkar på tankarne, jag ock; men jag yrkar tillika på versen med, såsom i god poësie af en i det närmaste lika stor nödvändighet. Vill H. B. kalla sådant ett insoutenabelt pedanteri, så hjelper det ej, jag får då efter denna dom ett ganska hederligt kameratskap i pedanteriet. Boileau, eller min partisan pedanten Boileau säger:

---

[1] Corneille, Oeuvres. T. 1. s. 114.

[2] Voltaire, Oeuvres. T. 1. s. 73, 69. — Denna stränga fordran på tidens enhet är endast sällan genomförd i Voltaires egna arbeten, jmfr H. Lion, Les tragédies et les théories dramatiques de Voltaire. Paris 1895. s. 441 ff.

Il est un heureux choix de mots harmonieux.
Fuyez des mauvais sons le concours odieux:
Le vers le mieux rempli, la plus noble pensée
Ne peut plaire à l'esprit quand l'oreille est blessée[1].

Voltaire, pedant efter denna nya stilen, vågar sig med samma principe in på sjelfva Tragedien: *C'est une erreur bien grossière de s'imaginer que les vers soient la dernière partie d'une pièce de théâtre, et celle qui doit le moins coûter. M. Racine c'est-à-dire, l'homme de la terre qui, après Virgile, a le mieux connu l'art des vers, ne pensait pas ainsi.* Préface til *Mariamne*[2]. Samma talan för han ock emot De la Motte[3] i företalet til Oedipe[4], at nu förtiga Horatius och flera.»

Visserligen säger man, att vårt språk är hårdt och fattigt, men detta beror till en stor del på skriftställarnes liknöjdhet för den sköna formen. Att svenska språket besitter rika utvecklingsmöjligheter, framgår af dess från tidehvarf till tidehvarf stigande fulländning. »Bo Jonsson hade vist aldrig ens förestält sig något så godt som Lucidors, och denne långt mindre hvad i vår tid framkommit: ho vet huru långt detta med flit och snille ej kan sträcka sig? Banlysom allenast licensen, görom oss inga omöjeligheter, så gifver det sig väl.» Likasom i talet om skaldekonsten och dissertationerna, fram-

[1] Boileau, L'art poét. Ch. I. v. 109—112.

[2] Voltaire, Oeuvres. T. 1. s. 189.

[3] Houdart de La Motte, fransk skald och kritiker, d. 1731, inledde oppositionen emot den stränga franskt-klassiska smaken. De häfdvunna tre enheterna ansåg han mindre betydelsefulla, under det han lade hufvudvigten vid intressets enhet i dramat. Då den föregående kritiken öfvervägande sysselsatt sig med skådespelets form, fordrade La Motte i främsta rummet en dramatiskt spännande handling; i öfverensstämmelse därmed ansåg hans prosans form lämpligare än versens vid en dramatisk framställning. Han upplifvade »la querelle des anciens et des modernes», i hvilken strid han intog ställning bland antikens motståndare. — Om La Motte jmfr Stein, Entstehung d. neuer. Ästhetik. s. 84 ff.

[4] Voltaire, Oeuvres. T. 1. s. 65 ff.

håller Bergklint äfven här skadligheten af *licentia poetica*, för hvilken åsigt han citerar Dalins uttalande i hans Påminnelser vid Svenska Skaldekonsten[1].

Den undersökning af prosodiska och metriska frågor, som därefter följer, tillhör de värdefullaste af Bergklints inlägg i striden, liksom den säkerligen är det självständigaste. Då emellertid denna del af uppsatsen närmare utföres i motsvarande del af sammandraget af vetenskaperna, till hvilken den kan betraktas såsom ett utkast, förbigås den här tills vidare.

Redan i sin första kritik hade granskaren klandrat i Habor och Signild en myckenhet af ord och uttryck, som han ansåg mindre lämpliga i den höga tragiska stilen. Här återkommer han till dessa, stundom rätt småaktiga anmärkningar, som han vidare fullföljer. »Hvad som kan passa i Comedien, som imiterar allehanda folks familiaire conversation, är ej därföre straxt ett språk för konungar i Tragedien». — Då det med anledning af en väntad strid heter, att »Habor lär i dag nog mat för ulfvar strö», så skulle man tycka, att detta uttryck är rätt väl på sin plats i ett sorgespel med fornnordiskt ämne, men den hyperkritiske Bergklint, stödd på Longinos' auktoritet[2], förklarar det osmakligt. Och lika pedantiska äro många af hans öfriga rättelser och ändringsförslag.

»Här hafver nu H. B. skälen til mina anmärkningar, och kan däraf nog finna huru vida våra tänkesätt stå at förenas. H. B. har bland allesammans icke funnit en enda billig, när Corneille sjelf bland sina största mästerstycken icke funnit ett enda rätt felfritt. Det kan väl vara at jag i mycket har orätt, sådant är ganska menskligt hos oss bägge; men antingen jag irrar eller ej, så skulle jag dock tyckas utan vanheder kunna

[1] Dalin, Witterhets-Arb. T. 2, VI. s. 192.

[2] Boileau, Traité du Sublime, trad. du Grec de Longin. Chap. III. s. 237, 238.

hvila på de grunder som jag upgifvit, hvilka nogsamt utvisa, at jag i hela denna tvist intet annat gjort, än hvad jag tykt mig hafva fullt skäl til. När då ingendera af oss äger at döma i sin egen sak, när vi ej skrifva för mesar och ignoranter, vore det då icke nog at nu lämna vår tvist til det allmännas utsago. Om H. B. användt den tid at förbättra ett sådant värk, som han til Litteraturens skada förspiller at försvara det, så vunne vi en värkligen god piece, och jag ville vara den första at, oacktadt all vår offension, göra den rättvisa. Det är värkligen icke med nöje som jag nödgats leda tillbaka så många hårda oförrätter af en Hedersman, hos hvilken jag finner mycket at högackta, men det enda at beklaga, det han tror sig tilständigt all ting emot den som påminner något vid hans sorgespel.»

Då granskaren nu träder af från stridsplatsen, beder han slutligen att få lägga sin motståndare en sak på hjärtat, »det är at åtminstone strida för sig sjelf och icke för Licencen. Jag är förvissad, om H. B. kunde nog stilla sig at ett ögnableck reflectera på följderna däraf, så skulle han säkert ogilla ett företagande, som försätter honom i omständigheter, dem han sjelf aldraminst lärer önska. Landet vimlar af versmakare och dåliga scribenter, som gerna förjagade alla Muser från Parnassen at tränga sig dit, om icke någon fruktan för Allmänhetens åtlöje hölle dem tillbaka. Desse mumla allestädes däröfver at man ej vil fira deras hastvärk, deras missfoster, och önska sig allenast en chef, som har nog behjertenhet at träta all smak öfver ända. Huru kunna de af hela tillställningen annat sluta än at sådant är H. B. föresats, då de se honom i hvart fall etablera en principe, som tjenar dem til skygd för all ovårdsamhet. Jag har misstyckt at H. B. gifvit dem exempel i Sorgespelet, så mycket mindre har jag kunnat medgifva, at han velat göra Privilegier däraf i försvaren.»

Med detta *præterea censeo* emot dilettantpoesiens vårdslöshet i språk och vers slutar den Bergklintska uppsatsen. Handskriften är daterad Skenäs den 24 september 1768 och försedd med en anteckning af författaren, hvarigenom uppdrages åt Gjörwell att ombestyra dess tryckning.

År 1768 hade Brander utgifvit en epopée i tolf sånger, *Gustaviade*, afhandlande Gustaf Vasas ungdomshistoria. Eposet är i poetiskt afseende underlägset Habor och Signild samt tyngdt af den psevdoklassiska hjältediktens väldiga apparat. Till de tolf sångerna var fogadt ett *Försök om Epopée, Poëme Epique eller Hjälte-Dikt,* där författaren, vanligen efter franska källor, men stundom med en viss oförfärad originalitet, framställer sina åsigter om den episka diktens natur. Gustaviaden, som upprepade gånger figurerat i polemiken angående den Branderska tragedien, gjordes under året 1769, i Tidningar om Lärda Saker, till föremål för en bredt anlagd kritik, hvilken emellertid, lika som den öfver Habor och Signild, blef ofullbordad. Man har antagit Bergklint vara författare äfven till denna recension, men så är ej förhållandet: kritikens upphofsman är den förut omnämnde Johan Gustaf Ehrensvärd[1].

Den Bergklint-Branderska striden väckte stort uppseende i den vittra världen. Samtiden var ej synnerligen rik på literära händelser, och de växlade skrifternas utförlighet och

[1] I bref till Gjörwell af d. 13 jan. 1769 frågar Bergklint: »ho är det som bundit an med Gustaviaden? Han begynner rätt väl.» — Ehrensvärd skref d. 18 jan. 1769 till Gjörwell om sin recension: »Min Gustaviade har legat i fred på några dagar, högfärdig som en Tartarisk prins, men endera dagen skall jag handtera den som en slaf i Alger; och continuera Critiquen» — uttrycken »en tartarisk prins» och »en slaf i Alger» syfta på tvänne misslyckade bilder i Gustaviadens första sång. Den 27 jan. samma år — likaledes i bref till Gjörwell — undrar han, »hvilket Brander mest älskar af sina arbeten anting. Hab. och Sign. eller Gustaviaden, och hvilken af sina vederdelomän han mäst vill straffa anting. Bergk. eller mig.»

skärpa tillvunno polemiken ett intresse vida större än det, som ursprungligen kommit den Branderska tragedien till del. I allmänhet torde de literära kretsarne hafva delat Bergklints åsigter såväl om det kritiserade skådespelet som i principfrågorna[1]. I bref till Oxenstierna af den 26 juni 1769 berättar Bergklint, att han, med anledning af ansökan om en syssla, haft audiens hos kronprinsen, och att denne därvid omnämnt »trätan med Brander, som han roade sig mycket åt, och sade det jag snarare gjort för litet än för mycket emot honom.»

Bergklints inlägg i striden om Habor och Signild har sin förnämsta betydelse såsom ett klargörande af den literära kritikens uppgift och rättigheter. Redan Sahlstedts granskning hade i detta afseende betecknat ett framsteg i förhållande till de kritiska tankarne hos Dalin, men då den Sahlstedtska kritiken i regel inskränkte sig till ett skärskådande endast af uttryck och ord, betraktar Bergklint diktverket äfven från innehållets synpunkt och kritiserar den dramatiska handlingen, dramats byggnad samt karaktersteckningen.

Ett annat väsentligt framsteg är den sakliga och värdiga ton, som Bergklint trots all skärpa i bedömandet, under hela stridens gång vidhåller. Under den literära kritikens barndom hade hvarje ogillande af ett vittert verk upptagits såsom ett personligt angrepp på författaren. »När twänne — så karakteriserar Dalin, i Tankar öfwer Critiquer, de samtida literära polemikerna — haft sak mot hwarannan på trycket eller i lösa papper, ha de kastat saken ifrån sig och dustat i hop med örfilar och skälsord, äfwen när twisten warit om et stoft, et solgrann. Ingenting har warit brukeligare, til egna satsers bewis och framdrift, än at strax smäda de personer, som

[1] Jmfr J. G. Oxenstierna, Dagboksanteckningar 1769—1771. Utg. genom G. Stjernström Ups. 1881. s. 5, 19. — Emellertid afgåfvos äfven motsatta omdömen; se Sylwan, Sv. pressens hist. s. 285, not 2.

intet haft den slumplyckan at wara af samma tanka, och föra krig mot wederpartens ära, i ställe för des mening»[1]. Bergklints motståndare i den vittra fejden var just en typisk representant för det oridderliga krigföringssätt, som Dalin här fördömer.

Hvad beträffar de literära teorier, som lågo till grund för den Bergklintska granskningen, så äro dessa samt och synnerligen hämtade från den franskt-klassiska smakens auktoriteter. Horatius och Boileau voro fortfarande hans mästare, men ännu mera Corneille: icke den Corneille, som i sin ungdoms och första mandoms mäktiga dramer ingjöt sin egen och tidens heroiska anda, utan Corneille sådan han, när den poetiska skaparekraften började mattas, sökte i sina Discours och Préfaces, ur de allena saliggörande Aristoteliska satserna framkonstruera det moderna dramats teknik. Och likasom den grekiske filosofen var för Corneille *le docteur unique*, så var den store franske tragöden för Bergklint en dramatikens lagstiftare, hvilkens blotta ord var nog att nedslå hvarje opposition.

Den franskt-klassiska tragedien, sådan den till mekanism och yttre form fastställts af de store sorgespelsdiktarne i skaldekretsen kring Ludvig XIV, var Bergklints ideal. Desse fordra i den dramatiska handlingen först och främst en strängt iakttagen sannolikhet; enkelhet, klarhet och logik skola prägla händelsernas utveckling, hvilket ernås närmast genom ett noga fasthållande vid de tre psevdo-Aristoteliska enheterna. Det tillfälliga elimineras så vidt möjligt ur tragedien, episoder undvikas och personernas antal nerbringas till det minsta möjliga. De afgörande händelserna försiggå utom scenen och nå åskådaren endast i berättelsens form; dramats tyngdpunkt förlägges till det psykologiska området — detta är den ena sidan

[1] Dalin, Witterhets-Arb. T. 2. VI. s. 21.

af Descartes' inverkan på samtidens literatur. Diktaren skall enhetligt genomföra karaktererna och snarare teckna de stora allmänt-mänskliga typerna än de individuella egendomligheterna. De framstälda personerna skola redan genom sin rang och plats i samhället vara upphöjda öfver vanlige dödlige — hvilkas öden snarast böra tecknas i komediens form — och denna deras yttre ställning skall motsvaras af en viss inre storhet till godt eller ondt, i dygd eller brott, samt af en uppträdandets formfullhet, som äfven i upprörda situationer bevarar värdigheten i ord och åtbörd. Stilen skall vara klar och genomskinlig, språket välklingande och ädelt; uttryck, som ej hålla skönhetens mått, kunna stundom vara tillåtna i komedien, men äro ej öfverensstämmande med sorgespelets höga anda. — Men endast till den yttre apparaten, till systemet af regler sträcker sig Bergklints förstående af den franskt-klassiska tragedien, ingenting tyder på, att han mäktat fatta den grandiosa poesien i de verk, hvilkas byggnad och form för honom stodo som evigt giltiga mönster.

Hvad beträffar den Branderska motkritiken, så inskränker den sig hufvudsakligen till ett motsägande på alla punkter af Bergklints anmärkningar, hvilket stödes af en förvirrad mängd tämligen godtyckligt använda citater. Då emellertid Bergklints kritiklösa underkastelse under de franskt-klassiska reglerna ofta leder honom till ett misskännande af dramats väsen, synas Branders åsigter stundom röja en djupare uppfattning i detta fall. Men dessa afvikelser från de klassiska dramatiska teorierna torde mindre böra betraktas såsom ett framsteg utöfver de Bergklintska åsigterna än som ett kvarblifvande på den äldre svenska literaturens formlösa ståndpunkt, mot hvilken det franska inflytandet var ett nödvändigt korrektiv. Äfven hans motvilja mot den literära granskningen, hans upptagande af hvarje kritik såsom ett personligt angrepp samt den hetsiga och grofva tonen i hans polemik äro betecknande för

den äldre uppfattningen af literaturens och kritikens inbördes förhållande.

I sina senare skrifter visar Brander, att han efter striden om Habor och Signild ingenting lärt och ingenting glömt, särskildt i företalen till de båda upplagorna af hans tragedi *Aslög* möter man ånyo samma literära själföfverskattning och öfvermodiga ton gent emot vittra motståndare. — Hvad Bergklint angår, har denne endast på ett ställe i sina skrifter hänsyftat på sin gamle fiende. Det är i den, i Simmings år 1771 utgifna *Samlingar af Witterhets-Arbeten, Första Stycket,* publicerade skämtsamma dikten *Banne-Bref til en Trög Wän,* där denne för sin tröghet i brefskrifning hotas med alla möjliga straff, hvaribland ett skulle vara att »läsa B-- Poesie». I sin upplaga af Bergklints vittra arbeten har Sondén — som han uppger, med ledning af ett handskrifvet exemplar af dikten — här insatt namnet Brandel, men, som ju närmast ligger till hands, och som äfven Bergklints son Gustaf uppger i bref — af den 11 februari 1797 — till P. A. Wallmark, åsyftas här Brander. I detta omdöme om den Branderska poesien instämmer Kellgren i *Mina Löjen,* där han talar om »den svenske Homer», som är vida större än den grekiske och som »den höjd i konsten hunnit at snarka i hvarenda rad» — detta närmast med hänsyftning på Gustaviaden.

IV.

En i någon mån systematisk, om också kortfattad framställning af konsternas och särskildt poesiens teori har Bergklint gifvit i kapitlet *Om Wetenskaper och Konster* i den år 1781 utgifna första delen af det encyclopediskt uppstälda *Mindre Sammandrag af Wetenskaperne*[1].

En konst i allmänhet definieras såsom »ett wisst sätt, at lätt och wigt göra något med tankar, sinnen och lemmar, efter sina rigtiga Reglor»[2]. Dessa regler äro icke tillkomna af en slump eller godtyckligt, utan de äro grundade i »naturen». Konst i denna ordets vidsträcktaste betydelse, omfattar

[1] I Stockholm år 1775 utgåfvo Gjörwell och Bergklint det pedagogiskt-encyclopediska arbetet »Sammandrag af alla Wetenskaper». Ursprungligen var meningen blott att lämna en öfversättning af ett tyskt verk Kurzer Innbegriff aller Wissenschaften zum Gebrauch der Kinder, hvaraf nionde upplagan utkom i Berlin och Stettin 1774, men då framställningssättet i denna bok syntes Bergklint allt för abstrakt och skolastiskt, omarbetade han det till en mera begriplig stil, hvarjämte han, till nytta för barnens lärare, särskildt yngre informatorer, tillsatte förklarande anmärkningar under texten. Åren 1781—1792 utgafs af Bergklint, i tvänne delar, en andra upplaga af arbetet, under titeln Mindre Sammandrag af Wetenskaperne til Swenska Ungdomens Tjenst, omarbetad så väsentligt, att enligt Bergklints egna ord litet eller intet är kvar af den tyska uppränningen — det är efter denna upplaga vi här citera. Af första delen utkom år 1794 en tredje, oförändrad upplaga; åren 1775 och 1794 utgafs arbetet tillsammans med några andra skrifter af öfvervägande religiöst innehåll under titeln Swenska Ungdomens Hand-Bok. — Bergklints företal innehålla sunda tankar om ungdomens uppfostran och undervisning, och de talrika anmärkningar, som beledsaga den i form af frågor och svar uppstälda textens mera skematiska framställning röja beläsenhet, tankeklarhet och förståndsskärpa.

[2] Mindre Sammandrag af Wetenskaperne. T. 1. Sthm 1781. s. 82.

äfven vetenskaperna; man kan skilja mellan konster och vetenskaper så, att man räknar »til Konster det, som skickeligen utöfwas med kropp och sinnen, men til Wetenskaper sådan kunskap, som närmast sysslosätter Själ och tankar».

Hvad åter beträffar de fria eller sköna konsterna, så äro de »samtelige, hwar på sitt wis, en förmögenhet at för wåra yttre sinnen bilda, härma och uttrycka egenteligast det sköna, som finnes i naturen, til at gagna därmed på ett sådant sätt, at de likwäl och i synnerhet påsyfta at behaga och förnöja»[1]. Bildning, härmning och uttryck eller, som de ock kallas, fiktion, imitation och expression äro olika arter af samma konstnärliga verksamhet. »Fiction betyder en dickt, d. ä. ett påfund ur blotta hjernan»[2], utan direkt motsvarighet i naturen. Ett sådant fingerande får ske med all frihet, endast rimlighetens och sannolikhetens fordringar fasthållas[3]. »Härmning (imitation) betyder at med sorgfällighet göra något efter, til at få det så likt, som möjeligt är». — Den af Plato uppstälda och af Aristoteles utbildade teorien om konsten såsom en imitation af naturen, samt läran om konstens frihet att fingera en annan värld än verklighetens voro grundläggande satser redan i den tidiga renässanspoetiken[4].

Uttryckning säges egentligen om ett sigills aftryck i en plastisk massa. »Ingen ting kan ock lifligare föreställa sjelfwa saken, som härmed betecknas. Med ett Sigill kan man göra otaliga aftryck aldeles lika: en bild är i Sigillet lik med något i Naturen, och just den samma är äfwen i aftrycken. Wår Själ intrycker genom begrep och inbildnings-gåfwan hos sig de naturliga tingen, där är Sigillet; hon uttrycker dem åter, med Konsternas tilhjelp, genom målning, genom bild-

[1] Anf. arb. o. del. s. 179.

[2] Anf. arb. o. del. s. 180.

[3] Jmfr Aristoteles, Poetiken, kap. 9, samt Horatius, De arte poetica. v. 1—5.

[4] Jmfr Borinski, Poetik d. Renaiss. s. 68 ff. 203 ff.

ning, genom läten och ord, för andra menniskors sinnen och själar igen; där är aftrycket, och medlen hwarigenom det sker (färger, ord, läten m. m.) äro dess uttryck». Detta författarens särskiljande mellan det konstnärliga skapandets olika stadier erinrar om moderna estetiska systems lära om det skönas olika arter, det natursköna, det fantasisköna och det konstsköna.

I likhet med Batteux anser Bergklint, att endast det sköna i naturen är värdt att efterbilda, men han har lika litet som den franske estetikern gifvit en definition af det skönas väsen. »Det ordet Wacker eller Skön medför ett ganska wacklande begrep, och dess motsats Ful äfwenså». Afgörande härvid är för Bergklint, liksom för Batteux, en »rätt känsla af det Wackra, eller det man kallar Smak, hwilken ock läter sig mycket uparbetas och förbättras genom eftertanke och en närmare kännedom»[1]. När det gäller att utreda det skönas begrepp, uppställer författaren vissa allmänna satser, såsom att ingenting i sig själft är skönt eller fult, utan blir det först i relation till annat, och att »mycket, som i sjelfwa naturen är obehagligt, blifwer dock behagligt i afbild, när det sker wäl och wisligen: hwilket aldramäst wisar Konsternas wälde, och wår natur at hämta nöje af ett lyckligt härmande»[2].

Den njutning människan känner inför den sköna naturen, såsom den i konstverket återgifves, förklarar författaren så, att vi drifvas af »wår medfödda nyfikenhet at wilja gerna se, huru allahanda ting, och i synnerhet de som äro något swårare, kunna wäl eftergöras, och ju mer det då tillika kan ske på något sätt, som å ena sidan är förträffligt och å den andra owäntadt, ju häldre wi se det: men under det at så

[1] Sammandraget. T. 1. s. 182: Batteux, Beaux arts réd. s. 53 ff.

[2] Sammandraget. T. 1. s. 183. Jmfr Aristoteles, Poetiken. kap. 4, samt Boileau, L'art poétique. Ch. III. v. 1—4.

sker, drage wi innom oss sjelfwa en icke mindre förnöjelse af den hedren, at wi kunne inse findtligheten och ricktigheten af en sådan konst, samt känna glädje däraf, såsom en förmån i förmögenheter hos oss framför hos mången annan, hwarigenom wi tycke oss hafwa fått lika som en tilökning i wårt menniskowärde, til en läcker wällust för wår egenkärlek». Och, fortsätter författaren, »ju mer wi i Konststycket igenkänne något, som rör oss sjelfwe, eller öfwerensstämmer med wåra böjelser, och smickrar dem, ju mer förnöjer det»[1]. — Dessa uttalanden stå i närmaste öfverensstämmelse med Batteux' teorier. *Le Goût est la voix de l'amour propre* är en af dennes satser och följaktligen blir den sköna naturen den, som ej blott är i sig själf fulländad, utan ock mest bidrager till människans fulländning och nytta[2].

»En Wetenskap, som undersöker Läran om det Sköna, til at göra det känbart, kallas *Aestetica*, men den är ej än synnerligen uparbetad»[3]. Detta yttrande bevisar, att Bergklint egt kännedom om Baumgartens Aesthetica, då det ju var först i detta arbete, som skönhetsläran nämndes med detta nya namn; men intet i Bergklints författareskap tyder på, att hans kunskap om arbetet i fråga sträckt sig längre än till dess titel.

För en konstnärlig produktion fordras trenne ting: naturlig begåfning, regler d. v. s. »nyttiga underrättelser och påminnelser, at ej fela mot något, som wara bör»[4], samt en flitig öfning. »Naturen», den konstnärliga inspirationen, nämner författaren i första rummet, men för honom som för samtiden torde »reglerna» hafva varit af föga mindre vigt. Dessa regler äro grundade ej på godtycke, utan därpå, »at naturen, den

[1] Sammandraget. T. 1. s. 185.
[2] Batteux, Beaux arts réd. s. 77 ff.
[3] Sammandraget. T. 1. s. 186.
[4] Anf. arb. o. del. s. 181, 182.

nödwändiga och oföränderliga Naturen, wärkligen är sådan, och at däruti finnes orsaken, hwarföre hwar sak bör göras så och ej annorledes»[1]. Främst bland dessa regler ställer författaren, som man kan vänta af en Boileaus rättrogne lärjunge, en fordran på sanning vid naturens återgifvande, samt på en klar och tydlig framställning, lika fjärran från mångordighet som från en sökt korthet. Vidare fordras en viss konstnärlig idealisering, »at man tager samma sitt mönster, neml. Naturen i hwar sak, på sin fördelacktigaste och mäst intagande sida, och genom sjelfwa föreställningssättet bildar det i möjeligaste högd och fullkomligheter», samt slutligen, »at arbetet så i upfinning, som i utförande, eller, med ett ord, hela påfundet må förekomma såsom nytt eller åtminstone oförtänkt»[2].

»Det man i Konsterna kallar Högd eller det Höga, *le Sublime*», gör författaren till föremål för ett något närmare skärskådande, hvarvid han utgår från Boileaus öfversättning af den Longinos tillagda afhandlingen om det sublima, ett arbete, som han ju redan i den Branderska polemiken citerat. Det höga eller det sublima bestämmes såsom »den största sanning och den största tydlighet, förenad med den största förmåga af en uplyftad tankekraft och en där emotswarande wärkställighet. Denna högd kan på sitt sätt hafwa rum i all ting: den är en sinnrikhet som allestädes träffar det rätta, hwilket då är så känbart och intagande»[3]. Den af Longinos antydda, och af Boileau, såväl i öfversättningen som i hans senare Réflexions critiques sur Longin, vidare utförda tanken om det sublima såsom enkelt har upptagits äfven af Bergklint. »Den enfaldige anser för högt hwad han ej begriper, utan allenast stumt beundrar: En halflärd, och en

[1] Anf. arb. o. del. s. 83.

[2] Anf. arb. o. del. s. 185 ff.

[3] Anf. arb. o. del. s. 193, 194.

swag kännare sätter det i alt sådant som prålar och lyser, i höga färger, prunkande liknelser, stora ord, o. s. v. De hafwa dock mycket orätt: det rätta höga är ingen ting mindre än alt sådant: det är något helt annat, och snarare twärtemot alt detta»[1].

Därpå öfvergår författaren till en framställning af de olika konsterna. Först behandlas arkitekturen, dit äfven hänföras befästningskonst och — skeppsbyggeri. Arkitekturen är »Wetenskapen at anlägga och upföra en Byggnad, således at den svarar mot dens afsigt, som låter anlägga den»[2]. I denna konst ingår äfven ett vetenskapligt element, man kan från en viss synpunkt kalla arkitekturen tillämpad matematik. Konsten har att gifva planen, men det är matematiken, som afmäter och uträknar förhållandet mellan byggnadens delar.

En god byggnad bör ej blott vara solid och bekväm, utan ock i de yttre formerna värdigt uttrycka sitt ändamål; prydnaderna böra anbringas med smak och urskilning och endast på de mera betydelsefulla delarne af en byggnad. De vigtigaste arkitektoniska elementen äro pelare och kolonner, hvilka äro af fem olika slag eller s. k. ordningar: toskanska, doriska, joniska, korintiska och sammansatta. Naturligen är för Bergklint, likasom för hela samtiden, antikens och renässansens arkitektur den enda mönstergiltiga; han omnämner väl gotiken, men den synes honom »ofatt, oansenlig och oricktig».

Måleriet är »en Konst at förmedelst teckning och färger föreställa allahanda synbara ting för ögat, samt äfven at föreställa wissa osynliga under dicktade synbara bilder»[3]; för denna senare, allegoriserande art af måleri förutsättes både hos målaren och askådarne kännedom om sinnebildspråket och de

[1] Anf. arb. o. del. s. 192.
[2] Anf. arb. o. del. s. 194.
[3] Anf. arb. o. del. s. 201.

häfdvunna karakteriserande attributen. Målaren skall vinnlägga sig om en lycklig uppfinning samt en god anordning, *ordonnance*, af målningens delar; vid sammanställande af flera figurer skall han eftersträfva en poetisk gruppering, *Compositio Poëtica*. Vidare erfordras en säker teckning, en grundlig kännedom om koloriten samt om belysningens inflytande på färgerna. Den som är mäktig allt detta och därjämte har den nogaste kännedom om historien och naturen, den är en rätt målare, »som på intet sätt bör sättas i jemförelse med en wanskapare och anstrykare».

Af måleri finnas flera arter. Man kan efter ämnena tala om historie- eller fabelmålningar, som äro de förnämsta och konstigaste, bataljmålningar, landskapsmålningar, perspektivmålningar, djur- och blomstermålningar, den sista arten, »som blott föreställer liflösa ting utan någon annan mening än allenast at måla wäl likt, är ock därföre af den nedersta Classen». Hvad tekniken angår, kan man måla »i Oljefärg, Limfärg, Watnfärg, Pastel, al Fresco, Mignatur, Mosaique, Email, på glas m. m.»

Emellertid är icke måleriet den enda konst, hvarigenom man framställer ting för ögat, »man bildar ock genom Graverande, d. ä. utstickning och aftryckning i koppar, träd, sten m. m., Bildhuggeri, och Gjutning i Metal, i synnerhet Bronze, Gips, Wax m. m. hvarigenom bildningar uppkomma så wäl i urgrafwit som uphögdt arbete. Större delen af dessa konster äro icke mindre swåra och ädla, än Målarekonsten»[1].

Dansen och musiken hafva liksom de öfriga konsterna till uppgift att återgifva det sköna[2]: danskonsten föreställer »det sköna och rörande genom Menniskokroppens och dess

[1] Anf. arb. o. del. s. 206.

[2] »L'objet principal de la Musique et de la Danse doit être l'imitation des sentiments ou des passions». Batteux, Beaux Arts réd. s. 258.

lemmars rörelse och ställningar», musiken »uttrycker det sköna och behagliga genom oarticulerade toner»[1], dess hufvuddelar äro melodi och harmoni. Man bör ej tro, att tonerna äro blott ett välljudande buller: liksom talet uttrycker den mänskliga tanken, så är musiken »egenteligen hjertats, känslans och sinnesrörelsernas språk, som ock kan uttryckas utan ord. Menniskorösten är ofelbart den första och fullkomligaste Musik, som Naturen sjelf danat at framföra sådana läten med omväxling och behaglighet. Sedan har man ock funnit, huru andra ljudande kroppar kunna eftergöra samma läten och stämma på allahanda sätt tillhopa. Häraf har man widare kommit at undersöka dessa lätens art och inbördes förhållande, hwilket ock til en stor del grundar sig på Matematiska uträkningar, och gjort en Systematisk konst däraf: hvilken i sig sjelf dock allenast är Sakens Mechanismus: hwaremot dess rätta och egenteliga Natur är, at uttrycka och upwäcka känslor och sinnesrörelser».

Till de fria konsterna hänföres ock i enlighet med tidens uppfattning talekonsten eller retoriken, som är »en konst, at i all slags föredragning, så mundtelig som skriftelig, förbinda skönhet och behag med tydlighet, eftertryck och grundlighet»[2]. Denna konsts ändamål är ett rent praktiskt, »at uplysa, öfwertyga och i synnerhet at öfwertala til det som kan wara godt och nyttigt», och författaren gifver härtill rätt vidlyftiga råd och anvisningar af öfvervägande formell natur, på hvilka vi här sakna anledning att inlåta oss. Såsom ett bihang till retoriken framställes läran om de vid denna tid så omtyckta stenstilarne.

Därpå följer framställningen af poesiens teori, hvilken dock ej är så uttömmande, som man med hänsyn till författarens föregående kritiska verksamhet skulle vänta sig.

---

[1] Sammandraget. T. 1. s. 206, 207.

[2] Anf. arb. o. del. s. 209 ff.

Den närmaste anledningen till den knapphändiga behandling af det ämne, som dock låg Bergklint mest om hjärtat, var fruktan att, genom en ingående redogörelse för skaldekonstens regler och den poetiska tekniken, bidraga till uppammande af ytterligare en skara själlösa smårimmare, hos hvilka en ytlig kännedom om diktkonstens teori skulle ersätta inspirationens gnista. Skaldegåfvan bör vara medfödd, »och just därföre wille jag ej eller här säga därom så mycket, som det borde sägas; ty utan Natursgåfwan kan man dock ej göra något dugligt bruk däraf: och Rimares antal behöfwer ej at ökas; det ogräset växer nog sjelfkrafdt».

Poesien är »en konst at i Vers, och hälst genom Dikt och sinnlig föreställning afbilda allahanda ting och händelser efter naturen: hwilken konst dock måste wara i det mästa Medfödd»[1]. Att på ett tydligt och uttömmande sätt klargöra poesiens väsen möter emellertid svårigheter. »I sig sjelf är Skaldekonsten sådan, at man lättare kan hos sig sjelf känna än för andra uttrycka hwad den aldeles är. Den står i så nära gemenskap med Wältaligheten, och hafwer med den samma så gemensamma grunder och Reglor, at det åt wissa sidor är aldeles omöjeligt at draga gränselineen, och likwäl känner man på hwad botn man wistas». Icke är det versformen, som är skilnaden mellan dessa båda arter af vitterhet: Fénelons *Télémaque* är skrifven på prosa, men genom tankens och fantasiens rikedom står den poesien nära. Användandet af liknelser, framställningen af det frånvarande som närvarande och det liflösa som lefvande tillhör väl egentligast skaldekonsten, men kan ock förekomma i vältalighet. Själfva diktandet däremot i ordets egentliga betydelse, d. v. s. »at hopsätta begrep om warelser som ingenstädes finnas, gifwa

[1] Anf. arb. o. del. s. 229 ff.

dem göromål och göra däraf en slags historie», hör poesien ensam till.

Det för skaldekonsten egentligast utmärkande är således, att »den stiger först med sin tankegafwa och sin inbildningskraft så högt och widt som den någonsin kan, och finner andeliga (d. ä. icke Materielle) warelser til myckenhet», och att den sedermera för att åt dem finna ett kroppsligt uttryck genomsöker hela naturen, »d. ä. hon bildar sina osynliga tankar under hwad sinnlig figur hon kan, som närmast instämmer med likheten och hennes afsigt. Se detta är en dikt genom sinnlig föreställning». — Dessa tankar om poesien hafva vi funnit antydda redan i författarens tal om skaldekonsten.

Det Horatianska *ut pictura poesis*, hvilken för konsten så ödesdigra princip, ytterligare betonad af Batteux[1], ända intill Lessing hindrade ett klart begränsande af de olika konsternas områden, antydes af Bergklint, da han säger poesien måla, icke med pensel och färg, utan med ord. Men hans blick för poesiens väsen visar sig djupare än samtidens, när han fortsätter, att skaldekonstens syfte »är dock ej at egentel. måla kroppen: hon will hafwa den genomskinlig, at den rätta tankebilden må kunna därjemte tränga sig fram». Då poesien således vill framställa å ena sidan de kroppsliga tingen och å den andra den genomskimrande tankebilden kommer den på visst sätt att tala ett dubbelt språk, hvars ena och finare skiftning lätteligen undfaller det oöfvade örat; den bildar de närmare tingen »för något hwar, men de högre och aflägsnare endast för snillen, som kunna fatta dem».

Vidare är för poesien karakteristisk den rytmiska formen; i stället för prosatalets jämna och enformiga ström trä-

[1] Jmfr Batteux, Beaux Arts réd. s. 247 ff.

der en viss takt, efter hvilken orden sammanklinga till en för örat behaglig harmoni. Denna takt och harmoni återverkar i sin ordning på uttryckens liflighet och bildernas expressiva kraft. Versifikationen är visserligen icke allt i poesien, men den bör likväl behandlas som en hufvudsak; och man bör hellre afstå från poetiskt skrifställeri än nöja sig med underhaltig versbildning. — »Om Rim ändtel. bör wara med eller ej i wår nuwarande Poesie, är ock en twist, som ej här behöfwer afgöras. De anklagas för sin swårighet; men den wet Poeten ej stort af: de betala hans möda rikeligen med behaglighet, och föra honom ofta på nya skönheter. Twärtom, den som swårast beklagar sig, och som nu pinar Läsaren med dumma rim, skulle aldeles dräpa honom med odräglig Blankvers (d. ä. vers utan Rim).» I frågan om den rimlösa poesiens berättigande, hvilken sedermera blef en af tvistepunkterna i striden mellan Kellgren och Thorild, lutar Bergklint, som man ju kan vänta, åt den förres ståndpunkt.

Författarens undersökning af vältalighetens och poesiens inbördes förhållande, resulterar däruti, att han finner skaldekonsten »wara ej annat än högden af sjelfwa Wältaligheten, som dicktar och bildar både synliga och osynliga warelser på et sinnligt sätt och uttrycker sina tankebilder med ord i vers».

Vid det poetiska skapandet äro att anmärka trenne »hufvudstycken», nämligen »sjelfwa tankarne eller det Poëtiska begrepet om tingen, som äro at bilda», vidare »det Poëtiska föreställningssättet och uttrycken» samt slutligen den på språkets prosodi grundade versifikationen. — Hvad angår de poetiska tankarne, äro dessa naturligen underkastade samma logiska regler, som gälla för hvarje tänkande, men de böra dessutom höja sig öfver det alldagliga och medelmåttiga, i motsatt fall blifver poesien blott en rimmad prosa. »Men denna höjning har dock många grader, lika som sjelfwa sa-

kerna, hwarefter den bör rätta sig, likwäl så, at ehuru litet ett ämne ock wara må, bör Poeten dock förstå at gifwa det atminstone en slags lustre, en appretering (jag finner ej något likare ord), jag menar en snilles och uttrycks-glans, som öfwerstiger en rät och slät Prosa.» Beträffande framställningssättet bör skalden söka undgå så väl den platta stil, som »säger med de allmännaste hwardagsord blott hwad en sak är, utan altslags behag och snille», som också svulstighet och påtrugad grannlåt.

De prosodiska och metriska frågorna göras till föremål för en jämförelsevis grundlig undersökning, hvilken torde grunda sig på författarens studier för sina dissertationer och till hvilken motsvarande del af hans uppsats mot Brander kan anses som ett utkast. Vers definieras synnerligen träffande såsom:

En konstig[1] Sammanklang af Ord,
Som midt emellan tal och sjunga,
Är i den närmsta likhet gjord
Af Spel för öra, Dans för tunga[2].

Så öfvergår författaren till en framställning af den svenska versifikationen. Det äldsta språket var prosaiskt, men vissa mera begåfvade individer hafva, särskildt vid stark sinnesrörelse, åt sitt tal gifvit mera lyftning och värme: detta var poesiens början. Denna äldsta poesi var naturligen helt konstlös, liknade väl korta, betydelsefulla ordspråksvändningar. Den första sträfvan efter en konstnärlig form kan spåras i den österländska poesiens parallelism mellan talets delar och i »Göthernas» alliteration.

[1] I Sammandragets första upplaga: »ljuflig».

[2] Jmfr K. Borinski, Deutsche Poetik. Stuttg. 1895. s. 52. »Das Lied und seine sprachliche Unterlage, der Vers, ist gleichsam ein Tanz der menschlichen Kehle».

Den poetiska formen utvecklades vidare genom att ställas i samband med dans och sång. »Hoppen gåfvo tackten, sången följde därmed, och ord, som lämpades därtil, gjorde en afmätt vers däraf». För att detta skulle lyckas, måste orden så ordnas, att deras naturliga uttal sammanfölle med takten. När man således har en bestämd takt, ett bestämdt versslag, »så upkommer denna Naturens egen Prosodaiska Grundregel: Sätt hwar och en stafwelse på ett sådant ställe i takten, at den får samma uttal eller mått, som den i sig sjelf hafwer efter språkets tale-art, så blifver versen som den bör wara»[1].

Författaren skiljer riktigt mellan antikens kvantiterande och den moderna accentuerande versprincipen[2]. Vår svenska vers uppkommer genom en omväxling af accentuerade och oaccentuerade, höjda och sänkta stafvelser; åt versfötterna gifva vi analogivis samma namn, som användas i den klassiska metriken. — Emellertid är ej accenten i hvarje stafvelse lika stark, utan tre arter finnas, åt hvilka Bergklint gifver namnen *Tonicus Minor, Tonicus Major* samt *Distinctivus* eller *Emphaticus*. De båda toniska accenterna angifva ordens naturliga uttal, den emfatiska däremot användes, när man af någon anledning vill särskildt betona eller eftertryckligt framhålla ett ord. Som en fjärde art kommer slutligen den sänkta, d. v. s. den obetonade stafvelsen. Hufvudregeln i den svenska versen är den, »at hwilan inuti en del längre Verser, såsom i den Alexandrinska, samt *Rhytmi masculini* och förra stafwelsen i *Rhytmi foeminini* fordra nödwändigt en *Tonicus Major*, antingen den tillika är *Emphaticus* eller ej; men de öfriga högda stafwelser i Versen kunna ock åtnöjas med en *Tonicus Minor*»[3].

---

[1] Sammandraget. T. 1. s. 238.

[2] Den som först i Sverige formulerat den accentuerande versprincipen är Andreas Arvidi i sin Manuductio ad poesin svecanam (1651). Jmfr O. Levertin, Andreas Arvidis Manuductio (Samlaren. XV. 1894. s. 79 ff.).

[3] Sammandraget. T. 1. s. 245.

Af poesiens tre hufvudarter behandlas först epopéen eller hjälte-dikten, hvilken definieras såsom »en berättelse i vers om någon stor, märkelig, och i sig sjelf sann händelse, som nära angår antingen hela menniskoslägtet eller någon stor del däraf, hwilken berättelse dock genom dikter omskapas, at blifwa dess mer förunderlig[1]. Därvid är att märka, att hufvudhändelsen skall vara blott en enda, om också episoder kunna få inskjutas. Hvad beträffar förhållandet emellan den historiska sanningen och dess poetiska utsmyckning, så bör den omdiktade händelsen skildras till sina hufvuddrag i enlighet med det kända historiska förloppet, i detaljerna åter äro afvikelser därifrån egnade att spänna och vidmakthålla läsarnes intresse. Den historiska händelsen bör emellertid omklädas med en slöja af dikt, och därvidlag vigtigast är det underbara, *le Merveilleux*, som framträder i de gudar, andar och öfvernaturliga varelser, hvilka jämte människan äro de handlande i epopéen; likväl böra äfven här sannolikhetens lagar så vidt möjligt iakttagas. Vidare fordras i hjältedikten, liksom i dramat en »knut» och en »upplösning», svårigheterna skola hopas och invecklas för att till slut lösas af hjälten.

Vid bestämmandet af den episka diktens väsen visar sig Bergklint påverkad hufvudsakligen af Boileaus samtida Le Bossu, hvars *Traité du Poëme Epique* utkom år 1675 och vann stort anseende[2]. Le Père Le Bossu fordrar, att epopéens handling skall berättas på vers och i enlighet med sannolikhetens lagar, åt det underbara, *le Merveilleux*, tillmäter han i den episka dikten ett mycket vidsträckt utrymme: äfven Bergklints betonande af handlingens enhetlighet i hjältedikten har hos den franske teoretikern sin förebild[3].

[1] Anf. arb. o. del. s. 240 ff.

[2] Bergklint egde själf detta arbete: se Sylwan, Sv. pressens hist. s. 288, not 1.

[3] R. Le Bossu, Traité du Poëme Epique. T. 1. Haag 1714. s. 13: »L'Epopée est une Fable agréablement imitée sur une action importante,

En annan undersökning om den episka dikten, som något påverkat Bergklint, är märkligt nog hans gamle antagonist Branders Försök om Epopée; visserligen afviker diktartens definition från den Branderska[1], men när det gäller detaljfrågor återfinnas på ett par ställen Branders åsigter, nästan ord för ord återgifna. — Att för öfrigt Bergklints uppfattning af epos ej var i någon mån poetiskt djupare än Branders, visar redan det ämne han valt för ett epos, hvarmed han i slutet af 1700-talet var sysselsatt, men som lyckligtvis aldrig utkom: dikten skulle afhandla — kronprinsens koppympning[2].

Från framställningen af epos öfvergår författaren till dramat, hvilket definieras såsom »en händelse, sann eller diktad, som ej blott berättas, utan föreställes af Personer på Skådeplatsen, icke just såsom den wärkeligen händt, i fall den är sann, utan som den troligast bordt och kunnat hända»[3]. De uppträdande personerna böra handla hvar och en i öfverensstämmelse med styckets idé och med sin egen karakter, deras tal bör vara naturligt och osökt, utan att därföre bli hvardagligt. I handlingen bör den dramatiske författaren främst eftersträfva sannolikhet, äfven om han skildrar en bestämd historisk händelse — här föresväfvar författaren Ari-

qui est racontée en Vers d'une manière vrai-semblable & merveilleuse». Jmfr ock anf. arb. o. del. s. 124 ff.

[1] Brander definierar — Försök om Epopée s. 34 — den episka dikten som »en Poëtisk Berättelse om någon dråpelig Hjältes verkeliga Bedrifter och Öden, i anseende till hvilka man förklarar de i Landet ärkände Gudomligheters och osynliga Varelsers tänkesätt, beslut och arbetande för eller emot».

[2] I bref till Oxenstierna af d. 22 Mars 1769 sänder Bergklint första sången af sin Gustaviad, hvilken skulle fortsättas med »lämpel:a fictioner, Episoder och målningar». — Jmfr Oxenstierna, Dagboksanteckningar s. 15, där han till sin smärtsamma förvåning finner dikten innehålla »ett obegripeligt galimathias af tankar och fiction, jemte största delen hårda och elaka versar, en sak, som ängslade mig rätt mycket. Ett så ädelt snille har tynat af, och mist sin styrka emot fattigdomens tyngd och ödets hårdhet».

[3] Sammandraget. T. 1. s. 247.

stoteles' i Poetikens nionde kapitel uttalade åsigt om den poetiska verkligheten såsom mera väsentlig och betydelsefull än den historiska.

Hvarje skådespel sönderfaller i tvänne afdelningar, först knuten, »hwarmed förstås orsaken, som ändteligen wållar sjelfwa händelsen, men som tillika är inweklad i åtskilliga swårigheter», sedan upplösningen, som på ett sannolikt, men oväntadt sätt röjer dessa svårigheter ur vägen[1]. Såsom vändpunkt mellan dessa båda afdelningar är tydligen här åsyftad, utan att vara nämnd, den dramatiska peripetien, som Aristoteles — i Poetikens elfte kapitel — definierar såsom handlingens efter nödvändighetens och sannolikhetens lagar skeende omslag till motsatsen af hvad man väntat.

För hvarje skådespel gäller såsom den af sannolikhetens fordringar betingade hufvudregeln, »at en enda Hufwudhändelse skal ske på et enda ställe, och innom högst et enda dygn»[2]. Som man kan vänta, har författaren här upptagit de tre psevdo-Aristoteliska enheterna, som, allt från den franskt-klassiska smakens seger i nya tidens literatur, behärskade all dramatisk diktning. Den enda af dessa enheter, som Aristoteles själf uttryckligen fordrar, är handlingens: i Poetikens åttonde kapitel yrkar han, att den tragiska fabeln skall omfatta en enhetlig och afslutad handling, hvars olika delar skola sinsemellan ega det sammanhang, att, om någon del omflyttas eller ändras, det hela sönderfaller eller förryckes. Om någon rummets enhet har Aristoteles aldrig talat, och beträffande tidens yttrar han endast — i Poetikens femte kapitel — att tragedien söker att om möjligt inom ett solhvarf afsluta sin handling eller att i alla händelser gå blott obetydligt därutöfver. Dessa uttalanden hafva emellertid af

[1] Jmfr Aristoteles, Poetiken. kap. 18, samt Corneille, Oeuvres. T. 1. (Discours des trois unités). s. 104 ff.

[2] Anf. arb. o. del. s. 248.

den franskt-klassiska poetiken missförstatts och gifvit anledning till densammas teori om *les trois unités*, hvilken grundsats för den senare dramatiken varit af så genomgripande betydelse.

Redan Julius Cæsar Scaliger fordrade i sin år 1561 utgifna poetik, som för hela renässansen blef på detta område grundläggande, för tragedien en helt kort fabel, *argumentum brevissimum*, en handling, som ej upptager längre tid än sex intill åtta timmar. Den tidens enhet, som här antydes, betonas ytterligare af Ronsard, som i företalet till *La Franciade* bestämmer tiden för den i en tragedi eller komedi återgifna handlingen till högst ett dygn. Den förste, som uppstälde fordran på samtliga de tre enheternas iakttagande, var emellertid Chapelain, hvilkens inflytande i detta hänseende dock torde hafva öfverskattats. Större betydelse har det företal, som Mairet 1631 bifogade sin pastoral- tragikomedi *Silvanire ou la Morte vive*, spelad första gången år 1625, i hvilket företal författaren med stöd af Aristoteles påyrkade ett noggrant iakttagande af de tre enheterna. Samme författares *Sophonisbe* (1629) var den första af den nyare tidens franska tragedier, där regeln om de tre enheterna i all sin stränghet genomförts[1]. Men den som en gång för alla fastslog de tre enheternas välde på scenen var den store Corneille, särskildt genom sitt 1660 utgifna Discours des trois unités.

Hvad Bergklint beträffar, har han ej genomfört den franskt-klassiska dramatikens ståndpunkt i all dess stränghet, så tilllåtas bihandlingar eller episoder, om ock, särskildt i tragedien, med den största sparsamhet. Äfven anser han, i likhet med Corneille[2], rummets enhet vara iakttagen. äfven om handlingen försiggår på olika platser, blott de ligga i samma stad eller eljes i hvarandras nära grannskap, detta i skarp motsats

[1] P. Robert, La poétique de Racine. Étude sur le système dramatique de Racine et la constitution de la tragédie française. s. 24 ff.
[2] Corneille, Oeuvres. T. 1. (Discours des trois unités.). s. 119, 120.

till den fordran på rummets nästan punktuella enhet, som framställes i den franskt-klassiska dramatiska teknikens grundläggande verk, Hédelin d'Aubignacs år 1657 utgifna *Pratique du Théâtre*[1].

Skådespelet delas vanligen i tre eller fem akter, af hvilka den första bör lägga grunden till alla de öfriga samt presentera hufvudpersonerna för åskådarne[2]. Akterna indelas, allt efter som de uppträdande inträda eller aflägsna sig, i scener, hvilka emellertid böra efter sannolikhetens fordringar på ett naturligt sätt sammanbindas[3]. — Stundom plägar man efter ett större skådespel uppföra ett kortare stycke af roande innehåll, hvilket kallas en fars.

Den dramatiska poesiens arter äro tragedi, komedi och opera. Tragedien är en »föreställning af en wigtig och sorgelig Händelse mellan höga Personer; hwilken föreställning är ämnad at upväcka skräck eller medlidande. Där uttryckas de starkaste och häftigaste sinnesrörelser: och fordrar denna det nogaste iakttagande af alla Theatrens reglor: til at röra Askådaren genom den största lifliget och högsta sannolikhet, så at där ingen ting bör förelöpa utan sin fullkomliga orsak, och således ingenting, som ej är nödigt til ändamålet»[4]. Sorgespelet bör således väcka antingen medlidande eller skräck, men får dock ej gå ända därhän, att det framkallar fasa eller vämjelse. »Således låter man ock ingen ting, som wore förmycket grymt och odrägligt ske på sjelfwa Theatren. Olika Folkslag tåla dock däraf mer och mindre».

[1] Hédelin d'Aubignac, La Pratique du Théâtre. Ouvrage très-necessaire à ceux qui veulent s' appliquer à la Composition des Poëmes Dramatiques, qui les récitent en public, ou qui prennent plaisir d'en voir les représentations. T. 1. Amsterdam 1715. s. 86 ff.

[2] Corneille, Oeuvres. T. 1. (Discours du poëme dramatique.) s. 42.

[3] Om »la liaison des scènes» såsom ett af den dramatiska teknikens vigtigaste fordringar jmfr Corneille, Oeuvres. T. 1. (Discours des trois unités.) s. 101 ff.

[4] Sammandraget. T. 1. s. 249, 250.

Enligt Aristoteles' berömda och omstridda definition i Poetikens sjätte kapitel är tragediens uppgift att genom fruktan och medlidande verka en rening af dessa känslor. I sin Discours de la tragédie[1] har Corneille tolkat detta yttrande så, att sorgespelet har att väcka fruktan *eller* medlidande, och det är i denna form Bergklint upptagit definitionen. Lessing har emellertid, i sin epokgörande *Hamburgische Dramaturgie*[2] påvisat, huru Corneille härutinnan, äfvensom i en del andra afseenden missförstått Aristoteles: tragedien skall hos oss väcka både medlidande och fruktan, medlidande med den tragiske hjälten och fruktan, att det olycksöde, som vi nu beklaga, en gång skulle kunna drabba äfven oss själfva. — För öfrigt är Bergklints behandling af tragedien påfallande knapphändig.

Komedien är en »föreställning af en wanlig händelse, mellan folk af högre eller lägre stånd, til at göra någon last eller någon dårskap förhatlig och löjelig»[3]. På grund af denna sin satiriskt- didaktiska karakter är komedien särskildt lämpad att rätta sådana laster och dårskaper, med hvilkas beifrande lagen ej befattar sig. — Den tredje arten af dramatisk diktning är operan, hvilken i hufvudsaklig öfverensstämmelse med Batteux[4] bestämmes såsom en »föreställning af någon underlig och mäst updiktad Händelse, mellan Gudar, Andar och Menniskor, som utföres med Sång, jemte Musik, blandad med dans. Föreställningen underhjälpes äfwen med konstiga Machiner och lysande Prydnader, til at både förtjusa och bedraga ögat. Den kan wara antingen alfwarsam och äfwen sorglig, eller och lekande och löjelig»[5].

[1] Corneille, Oeuvres. T. 1. (Discours de la tragédie.) s. 60 ff.

[2] Lessing, Hamburgische Dramaturgie. (Sämmtliche Schriften. T. 7.) Lpz. 1854. s. 314 ff.

[3] Sammandraget. T. 1. s. 250.

[4] Batteux, Beaux Arts réd. s. 211 ff.

[5] Sammandraget. T. 1. s. 251.

Den lyriska poesiens verk äro »ämnade at uttrycka de känslor, som upkomma af allehanda tings erfarande och betracktande, samt anses at wara ämnade til at sjungas»[1]. Dit hör odet, hvilkets natur är, »at wara för Poeten lika som en ström, när Dammen updrages: den bör innefatta rika, starka och uprörda tankar i et ämne, hwaraf skalden är upfyld, hwilka likasom framrusa, och tillika uphöra, när häftigheten afstadnar.» Vidare höra dit allehanda visor och sångstycken, äfvensom psalmen, hvilken bör »med den största höghet i ämnet, och wärdighet i uttryck, dock förena den största enfaldighet».

Andra arter af poesi äro herdekvädet eller idyllen och sorgekvädet eller elegien, vidare satiren, som i likhet med komedien förlöjligar laster och dårskaper, fabeln, en sedolärande berättelse, som bör vara kort, sinnrik och okonstlad, samt epigrammet, som »innefattar i en helt kort Vers en qwick och sinnrik tanke wid slutet: ej olik en Raquet, som stiger, lyser och smäller»[2].

De i sammandraget framställda åsigterna på poetikens område kunna knappast sägas beteckna något framsteg utöfver Bergklints föregående ståndpunkt. Väl har i det nya arbetet tillkommit, utöfver det allmänna inflytandet af den franskt-klassiska estetiken, en påverkan från Batteux och, hvad framställningen af epos beträffar, från Le Bossu, men i hufvudsak kvarstår författaren vid de åsigter, som han i sina förra arbeten, särskildt i skrifterna mot Brander, förfäktat.

Öfver hufvud taget kan man i hela Bergklints estetiskt-kritiska författareskap spåra endast ringa utveckling, teorierna från Aristoteles, Horatius, Boileau och Corneille, som redan i hans tal om skaldekonsten antyddes, behärska hela fortgången af hans kritiska verksamhet. Denna ringa utveckling,

[1] Anf. arb. o. del. s. 251.
[2] Anf. arb. och del s. 252, 253.

trots ungdomens rika löften, trots ett lefvande intresse för literaturen och en rik beläsenhet, får väl tillskrifvas de ogynsamma yttre förhållanden, under hvilka han arbetade, de motgångar och bekymmer, som så rikligt kommo på hans lott. Under lyckligare lefnadsförhållanden skulle Bergklint säkerligen hafva utvecklats till en kritiker af rang, nu blef han endast den, som förebådade den större som skulle komma — Kellgren.

Hans betydelse för den svenska literära granskningen är, såsom redan framhållits, hufvudsakligen den, att han fastslagit kritikens rätt att pröfva och döma literaturens alster, samt att han visat, huru skärpan i den vittra granskningen ingalunda är oförenlig med en värdig och behärskad literär ton. I sak ansluter han sig utan någon högre grad af självständighet till den franskt-klassiska poetiken, liksom denna finner han konstens princip i naturefterhärmning och dess eviga mönster i antikens poesi. I öfverensstämmelse därmed heter det och i en af hans dikter, satiren *Granskning:*

Naturens egen bild står utstäld för oss alla,
Den vill jag, som han är, vårt rätta mönster kalla.
Låt smaken efter den få skärpa fritt sin dom,
Och tarfvas något mer, sök Grekland och Rom.

Biographie.[1]

Afgifven på begäran til den ändan, at respective Utgifvaren täcktes däraf uttaga eller utesluta hvad han sjelf behagar.

Olof Bergklint

föddes i Westerås d. 9/20 Martii År 1733 af Valentin Bergklint, då handlande, och sedermera Stads Casseur, samt Christina Lenk, han död 1753 och hon 1736. Farfadren Jöns Andersson Berg ifrån Wästergötland, handlande i Westerås och farmodren Christina Klint, af en gammal borgareslägt därstädes, gåfvo anledning til begge namnens hopsättande.

Genomgick ifrån År 1743 til 1747 Westerås Trivial Schola, då han upflyttades til Gymnasium, och blef 1753 Student i Upsala.

Underhölt sig ifrån den tiden, under stor medellöshet, genom undervisning i åtskilliga, äfven de förnämsta hus, och anförde på detta sätt åtskilliga Ädlingar, som sedan innehaft både hederliga och ansenliga Ämbeten.

Blef 1761 d. 22 Dec. Philosoph. Magister i Greifswald, sedan han kort förut disputerat i Upsala, under Herr Profess. Carl Aurivillius, *de Habitu Linguæ Svecanæ in Poësi.* P. 1. Parenterade d. 27 febr. 1764 uti en ganska lyster församling af FrimurareOrden öfver KammarRådet H. Baron Axel Gottlieb Reuterholm, H. E. RiksRådet Grefve Ture Bjelke, och Håfcancelleren m. m. Hr Olof von Dalin, hvilka Parentationer utkommo i Stockholm s. å. under titel: *Âminnelsetal, hållne i konung Adolph Friedrichs Loge,*

---

[1] Denna af Bergklint egenhändigt skrifna biografi har blifvit funnen i Vesteras högre allmänna läroverks bibliotek af Bibliotekarien därstädes, Adjunkten vid läroverket, D:r W. Molér och af honom ställd till mitt förfogande, för hvilken vänlighet jag härmed ber få framföra min tack.

Samma År Præsiderade ock i Upsala för fortsättningen af Disput. *de Habitu Lingvæ Sveecanæ i Poësi*, och blef derpå d. 30 Martii 1765 Docens i Poësien vid Kongl. Academien därstädes, hvarest han ock under Nations Curatelet arbetade på en förbättring af sin Nations Constitutioner.

År 1770 d. 22 Martii genom Kongl. Maj:ts fullmagt Notarius i Kongl. Håf Consistorium samt hade 1771 den Philosoph. facultetens föreskrift i Upsala til Kongl. Acad. i Lund, om den lediga Eloq. och Poes. Professionen, hvilken ansökning dock misslyckades, lika som ock året därpå til Poes. Professionen i Upsala. — Hölt år 1772 d. 5 Sept. ett Tal i sällskapet pro Patria öfver Revolutionen, som utkom under titel: *Minnet af d. 19 och 20 Augusti 1772.* Efter Kongl. Maj:ts egen höga Anvisning sökte året därpå ett Lectorat i Gefle, som dock slog felt, men förordnades stället, genom fullmagt af d. 28 Juli 1774 til Eloqu. och Poes. Lector i Westerås, som tilträddes med ett tal d. 2 Nov. til firande af H. K. H. Hertig Carls af Södermanland förmälning med Prinsessan Hedvig Elisabeth Charlotta, hvilket tal s. å. utkom.

År 1775 d. 18 Junii gift med Maria Cathar. Schedin ifrån Leksand, som dog d. 25 Octobr 1783, sedan hon efterlämnat Sönerna Johan Olof, född d. 4 April 1781, och Gustaf Valentin d. 18 Decembr 1782.

En eldsvåda, som upkom i Westerås och i närmaste granskapet nattetid År 1777, gaf anledning at upgifwa och genomdrifwa ett förslag til förbättring af denna Stadens brandförfattningar som ändtel. kommo i full gång 1781, och hvarvid, samt vid Domprobstehus Byggnads-Directionen i samma stad, han såsom husägare hade i flera år en värksam befattning.

Utom de Latinske tal, som höllos vid 2:ne Rectorats Ombyten vid Kongl. Gymnasium Åren 1775 d. 2 Novemb. och 1780 d. 17 Nov. hölt han ock ett sådant Panegyriskt d. 12 Novembr 1778 öfver H. K. H. KronPrinsens Gustaf Adolphs födelse, hvilka tal blott finnas i handskrift, lika som ock ett annat på Svensk vers, hållit i Sällskapet Utile Dulci d. 20 April 1773 öfver dess fordna Lärjunge, framledne Commissions Secret. Herr Baron Sam. Olof Tilas. Ämnen

til de 3:ne förstnämde äro *1) De vi atq. Usu Litteraturæ Antiquioris, in primis Latinæ in Eloquentia & Poësi. 2) De Eloquentia Sacra seu Ecclesiastica, ejusdemq. usu & abusu. 3) De eo, quod in præsenti rerum articulo, atq. ex occasione nati ad imperium Principis, boni Civis intersit.*

På Kongl. Wetenskaps och Witterhets Samhällets i Götheborg anmodan insände 1779 ett Tal på Högstsal. Konung Gustaf III födelsedag d. 24 Januarii, som där uplästes och utgafs s. å.

År 1781 d. 20 Martii prästvigdes i Westerås Domkyrka, samt blef 1783 genom Kongl. Maj:ts fullmagt af d. 4 Augusti kyrkoherde i Gladsax och Tommerup i Lunds Stift, samt genom Biskopens m. m. Hr Doct. Olof Celsii af d. 24 Sept. s. å. Probst därstädes, hvilken lägenhet tillträddes d. 1 Maji 1784, men ankomsten på stället skedde d. 31 Julii s. å. på hvilket han ock trädde i nytt gifte med Fredrica Lovisa Lind ifrån Ousby i Skåne, och sammanvigdes med henne d. 9 Novembr. Af detta Ägtenskap äro til närvarande tid födde Christina Fredrica d. 23 Junii 1786, Lovisa Margareta d. 16 Augusti 1787, Jöns Adolph d. 24 Januarii 1789 och Henrietta Maria Catharina d. 4 Maji 1790, (Helena Sophia, född d. 15 Aug. 1794[1]). Wid Jubelfästen 1793 utnämndes til Doctor Theologiæ och promoverades frånvarande i Upsala d. 6 Junii.

Tid efter annan blef han ledamot af åtskilliga större och mindre Sällskaper i hvars handlingar äfven åtskilliga dess Arbeten finnas införda. Sjelf grundlade han 1758 Sällskapet Witterlek, i hvars Öfningar, som utkommo År 1760 och de följande befinnas flera hans första Ungdomsförsök. År 1767, Ledamot af Sällskapet Apollini Sacra i Upsala och Utile Dulci i Stockholm, hvarest i 3:dje delen af dess Witterhets Nöjen (År 1772) finnas Skaldestyckerna: *Ode öfver Lifvet* och *Satiren Granskning*, samt särskildt Prisskriften *Wälgörandet* (1774) öfver framl. Herr Direct. och Ridd. Claes Grill. År 1771 af Sällskapet Pro Patria i Stockholm; 1775 af Kongl.

---

[1] De ord, som här äro inneslutna inom parentes, äro tillagda af annan hand.

Wetenskaps och Witterhets Sällskapet i Götheborg, i hvars handlingar, Witterhets Afdelningen, 2:da stycket (1780) finnes Poëmet *den Blinde*, & 1779 af Upfostrings Sällskapet i Stockholm. I gemenskap därmed omarbetades och utgafs å nyo Åren 1781, 1783 och 1792 det så kallade *Mindre Sammandraget af Wetenskaperna*, som År 1775 genom Hr Assessor Gjörvells föranledande kom at företagas.

Utom detta har han utgifvit en myckenhet i synnerhet smärre skrifter med eller utan namn, så väl i Wittra som Politiska Ämnen, dels strödde, dels i nästan alla sin Samtids Svenska Journaler och Tidningar, samt andra samlingar införda, hvilka här så mycket mindre kunna uptagas, som de nu mera icke ens alla finnas i Författarens händer. På detta sätt medarbetade han i flera Hr Assessor Gjörvells Tidningar, och råkade därvid i ett vidlyftigt pennekrig 1767 för en recension af Sorgespelet Habor och Signild, samt likaledes i Norrköpings Tidningarna Åren 1764 och 1765, Weckoskriften Aristarchus 1769 och Åskådaren 1771. Ibland de öfriga kunna nämnas en Afhandling öfver den 2:dra PassionsActen, kallad *Vår i Örtagården kämpande Jesus*, Stockholm 1759, *Tal om Skaldekonsten*, Upsala 1761, *Skaldebref til en Ung Herre vid dess inträde i Werlden*, Stockholm 1770, *Försök til jemförelse mellan Svenska Riksdal. Spec. och Riksdaler Hamburger Banco*, Stockholm s. å., *Bannebref til en Vän*, i Simmingskölds Samling af Witterhets Arbeten, Stockh. 1771, *Titus Lefvernesbeskrifning*, Stockh. s. å., *Tankar om en Giro-Banque, jemte undersökning af en därom utkommen Plan*, Stockh. 1773, *Afhandling om Klädrägten*, til svar på en af K. Patriotiska Sällskapet utgifven Prisfråga, Stockh. s. å., *Ode öfver Motgång*, i Götheborgs Hvad Nytt 1774, *Tal vid början af Allmänna Föreläsningar Höstterminen 1777*, uti nionde delen af Samlaren, Stockh. 1777, *Öfversättning af Gellerts Tal om de Studerandes fel vid fattandet af Wetenskaper i Synnerhet vid Academien*, Upsala s. å., *Sångstycken vid H. K. H. Kron Prinsens födelse fäst* i Wästerås d. 12 Novembr. 1778, *Afskedstal til den Studerande Ungdomen vid Kongl. Gymnas. i Westerås, d. 29 April 1784*, Westerås s. å.

Hvad nu för öfrigt kan finnas hos honom i handskrift af åtskilliga Tal, Predikningar och andra saker, det ankommer på en framtid, huruvida något däraf kan komma at utgifvas eller icke.

Hvad för öfrigt med sanning kan sägas, är det, at han under sin Ungdoms medellöshet varit tvungen, at så godt han kunnat dana sig sjelf, hälst han ifrån År 1753 til 1761 ej hade tilfälle at besöka något Lärohus, samt at han oafbrutet ifrån samma År 1753 til 1784 drifvit dels enskildt och dels Allmän undervisning, och i gemen sökt at skaffa så mycken nytta, som hans omständigheter kunnat medgifva.